

UNIVERZA V NOVI GORICI
FAKULTETA ZA ZNANOSTI O OKOLJU

**UPRAVLJANJE S SKUPNIMI ZEMLJIŠČI IN LASTNINO
Z VIDIKA TRAJNOSTI**

DIPLOMSKO DELO

Maša ŠPRAJCAR

Mentor: doc. dr. Gregor Torkar

Nova Gorica, 2012

IZJAVA

Izjavljam, da je diplomsko delo rezultat lastnega raziskovalnega dela. Rezultati, ki so nastali v okviru skupnega raziskovanja z drugimi raziskovalci, ali so jih prispevali drugi raziskovalci (strokovnjaki), so eksplicitno prikazani oziroma navedeni (citirani) v diplomskem delu.

Maša Šprajcar

ZAHVALA

Hvala mentorju doc. dr. Gregorju Torkarju za vso strokovno pomoč in vodenje pri izdelavi tega diplomskega dela.

Hvala vsem intervjuvancem, ki so bili pripravljeni sodelovati v raziskavi. Brez podatkov, ki so mi jih posredovali, to delo ne bi moglo nastati. Hvala tudi g. Marku Grego za gradivo o zgodovini pašništva na Tolminskem.

Iskrena hvala tudi staršema in sestri, ker mi vedno stojite ob strani.

POVZETEK

Tragedija skupnega pašnika že dolgo simbolizira degradacijo okolja, do katere naj bi zagotovo prišlo, kadar več ljudi gospodari s skupnim virom. Takega mnenja je Garrett Hardin, katerega članek je pionirsko delo na področju naslavljanja problematike skupnega. Podobnega mnenja je tudi Mancur Olson. Na drugi strani pa Elinor Ostrom v svojih delih analizira tako primere skupnosti, ki se uspešno organizirajo in koristijo skupno dobro, kot primere, kjer jim to ne uspe. S tem pokaže, da skupno dobro ni vedno obsojeno na uničenje, pokaže možnost alternative in relativizira Hardinovo delo. Tudi sama v tem diplomskem delu preko analize primerov dobrih praks pokažem, da se ljudje v različnih okoljih že dolgo uspešno dogovarjajo o rabi skupnih virov. Kot tradicionalen primer skupnosti, ki gospodari z naravnimi viri, so analizirane slovenske agrarne skupnosti, ki so leta 1994 v postopku denacionalizacije spet prejele nazaj svoja zemljišča. Analizirano je njihovo delovanje in organizacija tekom časa in problemi, s katerimi se soočajo danes, ko morajo svoje delovanje postaviti v drugačno družbo. Ostale študije primerov so na novo nastajajoče skupnosti, ki začenjajo z upravljanjem različnih tipov skupnega. Te šele pričenjajo z delovanjem, kar omogoča vpogled v proces nastajanja skupnosti. Vse te skupnosti nosijo ogromen socialni in učni potencial, ki pa se mu ne posveča veliko raziskovalne pozornosti. Podatke za diplomsko delo sem pridobila preko delno strukturiranih intervjujev s predstavniki izbranih skupnosti. Preko kvalitativne analize in kodiranja dobljenih podatkov potrdim, da skupnosti lahko uspešno in čez daljše časovno obdobje upravljajo s skupnim virom; da so zmožne doseči dogovore o delovanju in koriščenju skupnega heterogenim interesom članov navkljub, ter da bi bilo z nekaj kompromisi sodelovanje z državnimi institucijami lahko uspešnejše, kar bi prineslo koristi obema stranema.

Ključne besede: skupna zemljišča in lastnina, skupnosti, trajnost, analiza samoorganiziranja, delovanja in upravljanja

SUMMARY

For quite a long time The tragedy of the commons has symbolised the degradation of environment as a consequence of several people governing and using a common pool resource. Garrett Hardin and Mancur Olson are two scholars that share this opinion. On the other hand Elinor Ostrom believes and shows that people can organise themselves in a way to successfully govern a common pool resource. This is also my belief and in this work different communities that effectively govern common pool resources are presented and analysed. Some of them have been present in Slovenia for decades and govern mostly agricultural areas, whilst there are also several recently formed communities that co-manage different types of commons. The data needed for analysis was gained through interviews with members of these groups. Afterwards the data was qualitatively analysed and common variables were determined. I paid special attention to the ways of organization in these communities and problems that they need to overcome. After conducting all the interviews and analysing and coding the gained data I can conclude that people are capable of organising themselves in some kind of institutions in order to reach a common goal and benefit from a common pool resource over a long term. On the way they do face problems, but manage to overcome them, as well as they resolve heterogeneity of interests that naturally occurs in almost any group.

Key words: common pool resources, communities, sustainability, analysis of self-organization and effectiveness of governance

KAZALO VSEBINE

1 UVOD	1
1.1 Zemlja ni neskončna	1
1.2 Opredelitev problema	2
1.3 Namen in cilji diplomskega dela	3
2 TEORETIČNE OSNOVE	5
2.1 Tragedija skupnega pašnika	5
2.2 Upravljanje s skupno dobrim	6
2.3 Meje rasti in meje privatizacije	10
2.4 Socialna ekologija in inovativni primeri trajnostnega razvoja	12
2.5 Trajnost	14
2.6 Skupna zemljišča v Sloveniji	15
2.7 Ekološke vasi	17
2.7.1 Osnovna ideja in namen ekoloških vasi	17
2.7.2 Ekološki vidik	17
2.7.3 Socialni vidik	17
2.7.4 Ekonomski vidik	18
2.7.5 Kulturni vidik	18
3 METODE DELA	22
3.1 Kvalitativno raziskovanje	22
3.1.1 Značilnosti kvalitativnega raziskovanja	22
3.1.2 Vzorčenje v kvalitativnem raziskovanju	23
3.1.3 Analiza kvalitativnega gradiva	23
3.2 Intervju	23
3.3 Intervjuji s predstavniki agrarnih skupnosti	24
3.4 Intervjuji s predstavniki na novo nastajajočih skupnosti	27
3.5 Kodiranje v rezultatih	28
4 REZULTATI IN RAZPRAVA	31
4.1 Urbane brazde: Skupnostni urbani eko vrt	31
4.1.1 Ozadje	31
4.1.2 Tip skupnega – vrt in objekti na njem	32
4.1.3 Oblika skupnosti in organizacija znotraj nje	33
4.1.4 Pravila	34
4.1.5 Samonadzor	34

4.1.6 Stroški.....	34
4.1.7 Problemi	35
4.2 Ekološka vas Keimblatt	35
4.2.1 Ozadje	35
4.2.2 Tip skupnega - vas	36
4.2.3 Oblika skupnosti in organizacija znotraj nje	38
4.2.4 Pravila.....	38
4.2.5 Samonadzor	39
4.2.6 Stroški.....	39
4.2.7 Problemi	39
4.3 Razvojna vas Velika Preska.....	39
4.3.1 Ozadje	39
4.3.2 Tip skupnega – razvojni projekti.....	41
4.3.3 Oblika skupnosti in organizacija znotraj nje	41
4.3.4 Pravila.....	44
4.3.5 Samonadzor	45
4.3.6 Stroški.....	45
4.3.7 Problemi	45
4.4 Agrarne skupnosti	45
4.4.1 Ozadje	45
4.4.2 Tip skupnega – pašniki in gozdovi	46
4.4.3 Oblika skupnosti in organizacija znotraj nje	47
4.4.4 Pravila.....	48
4.4.5 Samonadzor	49
4.4.6 Stroški.....	49
4.4.7 Problemi	50
4.5 Razprava	52
5 ZAKLJUČKI	60
6 VIRI IN LITERATURA.....	62

SEZNAM TABEL

Tabela 1: <i>Sedem skupnih točk skupnosti, ki na dolgi rok uspešno koristijo skupno dobro</i> (Ostrom E., 1990: 90).....	10
Tabela 2: <i>Principi trajnosti, ki jih je socialna ekologija razvila iz načel naravne evolucije</i> (Gregorčič M., 2009: 267).....	14
Tabela 3: <i>Podatki o opravljenih intervjujih</i>	29

SEZNAM SLIK

Slika 1: Različni stojšči človeka v naravi (<i>Oneobsessionafteranother</i> . http://oneobsessionafteranother.tumblr.com/image/20538585646 , pregledano 11.8.2012)	2
Slika 2: Pregled centroidov sedežev registriranih agrarnih skupnosti leta 2007 ter razredi skupne površine vseh vrnjenih zemljišč (<i>Register agrarnih skupnosti Slovenije 2007; Arhivi upravnih enot Republike Slovenije 2007, cit. po Petek F. in Urbanc M., 2007: 47</i>).....	19
Slika 3: Zemljevid poligonov skupnih pašnikov in planin – obseg aktivnih kmetijskih skupnih zemljišč v Sloveniji leta 2006 (<i>Petek F. in Urbanc M., 2007: 54</i>)	20
Slika 4: Levo - ekološka vas "Sieben Linden"; Desno: Ena izmed hiš v vasi »Sieben Linden« (<i>Sieben Linden. http://siebenlinden.de/bildarchiv/index.php/sept11/DSC01025 in http://siebenlinden.de/bildarchiv/index.php/sept11/032aug11_mwuerfel, pregledano 20.8.2012</i>)	21
Slika 5: Levo - ekološka vas "Dyssekilde" na Danskem; Desno: Ena izmed hiš v vasi »Dyssekilde« (<i>Dyssekilde. http://www.denmarkemb.org/eco-village-dyssekilde-in-denmark/, pregledano 20.8.2012</i>)	21
Slika 6: Potek intervjuja	24
Slika 7: Potek dela	30
Slika 8: Zgoraj levo – vhod na skupnostni urbani vrt; Zgoraj desno – promenada in delitev na levo in desno polovico vrta; Spodaj levo – dvignjene gredice društva paraplegikov; Spodaj desno – skupna lopa, pergola, klopi in miza (<i>Šprajcar M., slikano na terenu, 23.7.2012</i>).....	32
Slika 9: Lokacija ekološke vasi Keimblatt (<i>Google zemljevidi. https://maps.google.si/maps?q=Altenmarkt+Riegersburg&oe=utf-8&aq=t&client=firefox-a&ie=UTF-8&hl=sl, pregledano 31.8.2012</i>).....	37
Slika 10: Lokacija združenja Keimblatt - desno zgoraj, pred gozdom (<i>Keimblatt. http://www.oekodorf.or.at/cms/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=31&Itemid=59&lang=en, pregledano 31.8.2012</i>	37
Slika 11: Shema jedra ekološke vasi Keimblatt (<i>Keimblatt. http://www.oekodorf.or.at/cms/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=34&Itemid=38&lang=en, pregledano 31.8.2012</i>)	38
Slika 12: Levo - Lokacija Velike Preske (<i>Kos J., osebno gradivo, 2012</i>); Desno – simbol krajevne skupnosti (<i>Polšnik. http://www.polsnik.si/okraju/drustva.aspx, pregledano 7.5.2012</i>) .	40
Slika 13: Kolaž prizorov z Velike Preske (<i>Polšnik. http://www.polsnik.si/obvestila/aktualni-utrinki/ks-pol%C5%A1nik-sodeluje-na-evropskem-nate%C4%8Daju-za-obnovo-vasi-2012.aspx#UEIZ9MUIIn8, pregledano 7.5.2012</i>)	41
Slika 14: Levo zgoraj – leseni pločnik (<i>Polšnik. http://www.polsnik.si/okraju/statistika/velika-preska.aspx, pregledano 7.5.2012</i>); Levo spodaj – ekološki otok (<i>Šprajcar M., slikano na terenu, 26.4.2012</i>); Desno – avtobusna postaja (<i>Šprajcar M., slikano na terenu, 26.4.2012</i>)	43

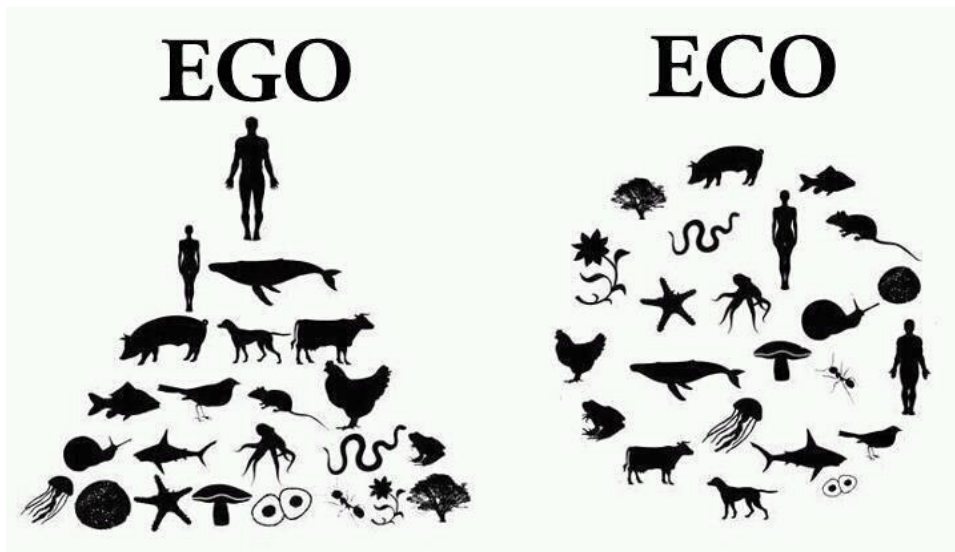
SEZNAM OKRAJŠAV

AS	= agrarna skupnost
EU	= Evropska unija
ZPVAS	= Zakon o ponovni vzpostavitvi agrarnih skupnosti ter vrnitvi njihovega premoženja in pravic

1 UVOD

1.1 Zemlja ni neskončna

Strmo upadanje stopnje biološke raznolikosti, preveliko zanašanje na fosilne vire in njihova prekomerna raba, izsekavanje tropskih deževnih gozdov, manjšanje zalog pitne vode, klimatske spremembe, slabšanje kvalitete zraka, onesnaževanje vode s farmacevtiki, itn. (IUCN/UNEP/WWF, 1991). To je samo peščica okoljskih problemov, ki soustvarjajo resničnost sodobnega Zemljana. Zatiskanje oči ne bo pomagalo, kot tudi ne sprevrčanje krivde med nami samimi. Res je, da so spremembe naša edina stalnica; vrste so, tako kot izumirajo danes, izumirale že pred tisočletji. In nadomestile so jih nove. Evolucija poteka, naravni procesi se odvijajo in to je normalno. Tega argumenta zagovorniku ideje, da je vse, kar se danes dogaja na Zemlji, le del njenega cikla, ne moremo izpodbijati. Dejstvo pa je, da se Zemlja ne veča, ne raste, kot zrastemo ljudje, od otroka do starca. Odkar Zemlja je, nudi vsem, ki na njej bivamo, enako površino in enak volumen. Ni neskončna, kot je načeloma neskončno vesolje. Trend naraščanja števila svetovnega prebivalstva pa je eden izmed bolj vztrajnih trendov. Danes naseljuje Zemljo že več kot 7 bilijonov ljudi (leta 1950 je človeška populacija štela 2 532 229 237 ljudi, leta 2011 pa 6 974 036 375 ljudi (7 billion people, 2012)). Hkrati z neprestano rastjo populacije pa smo ljudje skupaj z razvojem ter novimi odkritji prešli tudi na čisto nov način življenja. Pravzaprav trenutno živimo na svetu z dvema Fobrazoma. Ljudje razvitega sveta uživajo visoko komoditeto življenja v kapitalistični, potrošniško naravnani družbi, kjer se zdi, da se človek čuti superiornega naravi in se želi dvigniti nad njo. Na drugi strani ljudje v nerazvitih deželah dnevno bijejo bitko za preživetje in so veliko bolj prvinsko povezani z naravo. Razlika med razvitim in nerazvitim svetom ter problematika le-te sta obsežna tema, ki ne sodi v sklop te diplome. Kljub vsemu pa ta primer lepo ilustrira razliko v odnosih človeka do narave, ki jo omenjam zato, ker sem mnenja, da je to eden izmed ključnih problemov, ki se jim moramo posvetiti. Ni toliko pomembno, ali se Zemlja segreva ali ohlaja; ali je nafte dovolj še za 5 ali 100 let; ali je v Londonu kdaj bilo tropsko podnebje ali pač ne. O vseh teh težavah se ogromno polemizira in piše v sredstvih javnega obveščanja. Ker ves čas slišimo o tem, si ustvarimo iluzijo, da se na tem področju tudi dejansko nekaj dogaja. Saj se, ampak verjetno ne to, kar bi se moralo. Na koncu štejejo dejanja, ne besede. Dejstvo je, da ne samo, da nas je iz dneva v dan več, tudi način našega življenja je tak, da se taka stopnja sprememb in pritiska na zemljine ekosisteme ne morejo več dolgo nadaljevati, ker bomo (ali pa smo celo že) preseгли nosilne zmogljivosti okolja (Catton W.R., 1987). Zemlja je edini planet, ki ga imamo na voljo za preživetje, zato je potreben korenit miselni preskok. Ljudje moramo sprejeti mesto, ki nam na Zemlji pritiče; to je v naravi, povezani na enakovredni ravni skupaj z ostalimi živimi bitji, in ne na samem vrhu, kot gospodar narave, ki drži vse niti v svojih rokah (*Slika 1*). Ker jih ne. Narava nam hitro pokaže, da vsej tehnologiji navkljub nismo vsemogočni. Naravnih katastrof (je morda ime naravna katastrofa upravičeno le, če nanjo gledamo iz človeškega stališča?) namreč ne moremo preprečiti. V takih trenutkih nas narava hitro postavi na naše mesto.

Slika 1: Različni stojišči človeka v naravi (Oneobsessionafteranother.
<http://oneobsessionafteranother.tumblr.com/image/20538585646>, pregledano 11.8.2012)

Danes se zdi, kot da smo pripotovali kanček predaleč. Kot če zaspimo na vlaku in pozabimo izstopiti na pravi postaji. Če se nam to zgodi, se moramo ponovno usesti na vlak in se odpeljati nazaj. Se vrniti nazaj k naravi, sestopiti iz našega sebičnega antropocentrističnega stojišča in dojeti naravo kot vrednoto ter ji pripisati intrinzično vrednost, ki jo poseduje. Vsaka oblika življenja je edinstvena ter si zasluži spoštovanje; ne glede na vrednost, ki jo predstavlja človeku. Po mojem mnenju je to eden izmed trenutno najbolj potrebnih miselnih preskokov, ki jih potrebujemo, če želimo živeti po načelih trajnosti. S tem diplomskim delom želim prispevati k tem preskoku.

1.2 Opredelitev problema

Leta 1968 je revija Science objavila članek Garretta Hardina Tragedija skupnega pašnika (The Tragedy of the Commons). Članek opozori na več problemov, osredotoči pa se zlasti na skupne vire in dobrine ter težave, povezane tako z njihovim koriščenjem kot tudi z njihovim onesnaževanjem. Za ilustracijo problema izkoriščanja virov, ki so neomejeno dostopni vsem, izbere primer paše živine na pašniku, ki ga lahko koristi večje število pastirjev. Vsak pastir neprestano veča svojo čredo, saj je izključno on sam deležen vseh koristi, ki jih prinese dodatna glava živine, medtem ko se posledice prekomerne paše na travniku razdelijo med vse pastirje. V želji po kar največjem zaslužku in ugodju ljudje že dolgo izkoriščamo družbeno toleranco do prekomernega izkoriščanja in premajhnega investiranja v vzdrževanje skupnih virov, kar se (na nivoju celotne človeške skupnosti) odraža v manjšanju obsega in dostopnosti skupno dobrega, opaznem slabšanju njegove kvalitete ter (v določenih primerih) celo v njegovem popolnem izginotju. Vse od objave Hardinovega članka, ki je vsekakor odprla nova področja za znanstvene raziskave in polemiziranja, je tragedija skupnega pašnika postala nekakšen simbol za degradacijo okolja, do katere naj bi prišlo vsakokrat, ko več posameznikov izrablja naravni vir, ki je v lasti vseh.

Elinor Ostrom je leta 2009 prejela Nobelovo nagrado iz ekonomije za njen prispevek k analizi ekonomskega upravljanja (predvsem skupno dobroga). Tudi Ostromova v izhodišču omenja Hardinovo pionirsko delo na tem področju, vendar je mnenja, da smo ljudje sposobni z medsebojnim dogovarjanjem in ustanavljanjem manjših institucij izrabljati skupne naravne vire na način, da se prepreči njihovo uničenje ter popolna izraba. V svojih delih analizira obstoječe primere skupnosti, ki se samoorganizirajo z namenom skupne izrabe vira. Analizira tako primere, ko ljudje uspešno postavijo pravila in razumno koristijo skupno dobro, kot tudi primere, ko se skupnostim to ne posreči. Kljub temu da so pogoji za upravljanje s skupno dobrim izjemno redko idealni, pregled vseh teh primerov jasno pokaže, da se mnoge skupnosti uspešno spopadajo z izzivi, ki jih prinaša upravljanje s skupno lastnino, ter preprečujejo degradacijo virov. Ena izmed možnosti za razreševanje dileme trajnostne rabe naravnih virov so dogovori o omejevanju njihove rabe, oziroma njihovo skupno trajnostno upravljanje. Kar manjka, je teoretična razlaga, zakaj določenim skupnostim uspe, spet drugim pa ne.

Z nekaj izjemami je kljub vse večji aktualnosti teme praksa upravljanja s skupno lastnino in dobrinami v javnosti in strokovni literaturi večinoma prezrta. O trajnosti in trajnostnem razvoju se vse od svetovne konference o okolju in razvoju, ki je potekala junija 1992 v Riu de Janeiru, sicer veliko govori, ključna pa so seveda dejanja. Če želimo rodovom, ki prihajajo za nami, omogočiti dostojno življenje, preprosto ne smemo onesnažiti in izrabiti skupnih naravnih virov, ki ljudem omogočajo, da sploh živijo na Zemlji.

1.3 Namen in cilji diplomskega dela

Cilj diplomskega dela je analiza tradicionalnih načinov upravljanja s skupnimi zemljišči in lastnino v Sloveniji (delovanje agrarnih skupnosti), v primerjavi z na novo nastajajočimi povezovanji v skupnosti v Sloveniji, kot tudi v Avstriji. Primerjava je pomembna, saj omogoči večplastno obravnavane tematike. Tradicionalne skupnosti so se ohranile od fevdalnih časov do danes; domnevamo, da je način njihove organizacije in dogovora o rabi skupne lastnine tisti, ki jim je to omogočil. Novo nastale skupnosti pa sicer nastajajo na drugačnih osnovah kot agrarne skupnosti, ki so osredotočene skoraj izključno na kmetijske dejavnosti, a s tem kažejo, da ljudje s povezovanjem v skupnost in s koordinirano strategijo lahko pridobijo večje koristi ali zmanjšajo skupno škodo v raznovrstnih situacijah in okoljih, ne samo v manjših vaseh in dejavnostih, povezanih s kmetijstvom. Z iskanjem odgovorov na vprašanja kot so:

- »Ali je možno, da se ljudje, ki koristijo skupno dobro, organizirajo tako, da zagotovijo dolgoročno upravljanje in ohranjanje kvalitete skupnega?«;
- »Katere so skupne karakteristike analiziranih primerov?«;
- »Kako se skupnosti soočajo s heterogenimi interesi članov skupnosti?«;
- »Kako se skupnosti spopadajo s primeri, ko se pravila skupnosti kršijo?«; itn.

želimo izpostaviti ključne faktorje, ki doprinesejo k uspešnemu upravljanju s skupno lastnino, ter iskati elemente, ki bi bili uporabni za vzpostavitev enotne teoretične

razlage, ki bi pokrila različne (ne)uspešne primere (tako v Sloveniji kot v svetu) upravljanja s skupnimi viri.

Če uspemo določiti glavne korake, ki vodijo do uspešnih primerov ravnanja s skupnim, se v prihodnje lahko izognemo degradaciji prosto dostopnih naravnih virov ter se tako približamo trajnemu zagotavljanju višje kvalitete okolja in naravnih virov, kar je bistvenega pomena tako za nas, kot tudi za naše zanamce. Povsem univerzalnega načina za ravnanje z vsem skupnim vsekakor ni mogoče določiti; skupno dobro se za kaj takega pojavlja v preveč različnih oblikah (od zraka, vode, ozonske plasti, do javnih prostorov, znanja, celo interneta); bi pa jasne smernice pomenile manj neuspešnih primerov organizacije »od spodaj navzgor« (angl. bottom-up approach) in večjo učinkovitost.

2 TEORETIČNE OSNOVE

2.1 Tragedija skupnega pašnika

Med pionirska dela na temo neprestane rasti populacije ter problematike skupne lastnine (v nasprotju s privatno) sodi članek Garretta Hardina *The Tragedy of The Commons* (Tragedija skupnega pašnika), ki je bil objavljen decembra 1968 v reviji *Science*. Hardin G. (1968) v samem začetku članka izpostavi problem rasti populacije in ga uvrsti v skupino problemov, ki nimajo tehnične rešitve. Tehnične rešitve zahtevajo izključno določeno spremembo v tehniki reševanja problema, medtem ko spremembe človekovih vrednot in njegove ideje morale niso predmet sprememb. Implicira, da razvoj in tehnologija sama, brez sprememb miselnih vzorcev človeštva, ne bosta doprinesla k spremembam, za katere misli, da so potrebne. Pojasni, da večina ljudi, ki se ukvarja s problemom prenaseljenosti Zemlje, išče rešitve, ki ne vključujejo tudi kakršnegakoli odpovedovanja privilegijem in dobrinam, ki omogočajo udobno življenje. To so predvsem tehnične rešitve – povečati ulov rib, razviti nov tip žitaric,... Ponudijo torej tehnične rešitve za netehnični problem, kar na neki točki enostavno preneha delovati. Trditve podkrepi z argumentom, da končno velik svet lahko podpira samo končno veliko populacijo. Vesolje ne predstavlja možnosti za pobeg. Glede na vsa dejstva sklene, da je optimalna populacija torej manjša od maksimalne možne. Doda, da je zahtevnost določbe optimuma velikosti populacije izjemna, ter da se, kolikor mu je znano, nihče še ni resno lotil tega problema. Trdi tudi, da so, splošno gledano, najhitreje rastoče populacije najbolj nesrečne.

Dejstvo je, da se o skupni lastnini do nekega trenutka v strokovni literaturi ni pisalo; tako kot se na primer ni pisalo o pesticidih in drugih okoljskih problemih do izdaje knjige *Nema pomlad izpod peresa* Rachel Carson. Večinoma ljudje skoraj raje delujemo kurativno kot preventivno, okoljski primeri pa so veliko bolj pravilo kot izjema. Hardin G. (1968) pravi, da dokler tako dolgo zelena socialna stabilnost ni postala realnost, se tragedija skupne lastnine ni mogla razviti. Vojne med plemeni, bolezni in druge tegobe so zagotavljale, da smo ostali pod nosilno zmogljivostjo okolja. Ko pa se človeku enkrat ni bilo treba več ukvarjati izključno samo s preživetjem in je imel čas za razvijanje tudi ostalih komponent svojega življenja, je to za sabo potegnilo mnoge posledice.

Problematiko skupne lastnine Hardin G. (1968) ilustrira s primerom skupnega pašnika in pastirjev, ki na njem pasejo živino. Predstavljajmo si ograjen pašnik, na katerem ima pravico do paše recimo 20 pastirjev. Na začetku naj ima vsak pastir po pet glav živine, kar naj bo optimalno število glede na nosilnost pašnika. Po Hardinu vsak pastir, ki je racionalno bitje, išče način, kako bi kar najbolj povečal svoj dobiček. Vpraša se, kaj se bo zgodilo, če svoji čredi dodam še eno glavo živine? Posledici sta dve – korist dodatne živali (do te koristi je v celoti upravičen on sam, saj je žival njegova) in negativna posledica, to je prekomerna paša na pašniku. V nasprotju s koristjo, ki se ne porazdeli med vse pastirje na pašniku, pa negativna posledica se. Če je tako korist dodane glave živine +1, je za dotičnega pastirja negativna posledica manjša od -1. Če

to postavi na tehtnico, se (v zasledovanju cilja večanja lastnega dobička) seveda odloči, da bo svojo čredo povečal za eno žival. V tem razmišljanju pa ni sam, tako razmišlja tudi ostalih 19 pastirjev. To je srž tragedije skupnega. Vsak človek je vpet v sistem, ki ga spodbuja k neskončnemu večanju njegove črede; v svetu, ki ni neskončen. Hardin G. (1968) je mnenja, da svoboda do koriščenja skupnega pomeni uničenje za vse; posameznik pa ima korist le zaradi sposobnosti zanikanja resnice, medtem ko celotna družba, katere del je tudi sam, trpi.

Drugi vidik skupnega in tragedije, povezane z njo, se manifestira v problemih onesnaževanja. Resnici na ljubo zraka in vodá, ki nas obdajajo, praktično ne moremo ogradi. V tem primeru je škoda, ki jo posameznik utrpi, če onesnaži ocean z odpadki, manjša od cene, ki bi jo moral plačati, če bi z odpadkom pravilno ravnal. Ironično, zavestno onesnažujemo tisto, kar nam omogoča življenje.

Hardin G. (1968) zaključí, da če obstoj skupne lastnine sploh je upravičen, je upravičen samo v primeru majhne gostote prebivalstva. Meni, da je hkrati s povečanjem človeške populacije potrebno opustiti skupno lastnino in dobrine v vseh oblikah, ki jih lahko zavzamejo. Verjame, da je prepovedi enostavno uzakoniti (vendar ne nujno tudi uveljavljati), ne ve pa, kako bi uzakonili zmernost. Doda, da je zmotno mišljenje, da na dolgi rok lahko nadzorujemo rast človeške populacije izključno z apeliranjem na vest.

2.2 Upravljanje s skupno dobrim

22 let po objavi Hardinovega članka Elinor Ostrom v knjigi *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action*, ki spada v Cambridgevo serijo knjig o Politični ekonomiji institucij in odločitev (*Political Economy of Institutions and Decisions*), naslavlja eno izmed bolj perečih vprašanj pozitivne politične ekonomije, in sicer če in kako je možno organizirati koriščenje skupne lastnine na način, da se izognemo tako njenemu prekomernemu izkoriščanju kot tudi administrativnim stroškom, ki ob tem nastanejo. V knjigi pokaže, da skupno dobro vendarle ni vedno obsojeno na propad.

Ekonomisti v primerih, ko si lastništvo nad dobrino deli več posameznikov, vidijo možnost za njeno koriščenje samo v primeru, da nek zunanji posrednik uveljavi določena pravila ali pa v privatizaciji. Nasprotno pa je Ostromova močna zagovornica obstoja drugačne rešitve; meni, da če se reši določene probleme glede zaloge, kredibilnosti in nadzora, lahko obstajajo oblike samoupravljanja in stabilnih institucij za koriščenje skupnih dobrin.

Vprašanje pri skupnih dobrinah je, kako najbolje omejiti rabo, da se zagotovi njihova dolgoročna rentabilnost? Kako kar najbolje upravljati z naravnimi viri, ki si jih lasti več posameznikov, si niso edini niti strokovnjaki niti politiki. Dobre teorije ni, realnost pa pokaže, da niti tržišča niti posredovanje državnih služb univerzalno ne rešijo problema. Obstajajo pa skupnosti posameznikov, ki so same oblikovale nekakšne manjše institucije, ki ne posnemajo niti tržnih niti državnih mehanizmov, pa jim kljub temu

uspeva dobro upravljati z naravnimi viri skozi dolga časovna obdobja. Ostromova pojasni, da za zdaj še ni ustreznih intelektualnih orodij ali modelov, ki bi celostno razložili polje problemov, ki so povezani z upravljanjem skupnih dobrin, ter razloge, zakaj določene institucije v svojih okoljih uspešno koristijo in upravljajo s skupno lastnino, spet drugim pa to ne uspe.

Tudi Ostromova se v svoji knjigi najprej sklicuje na članek Garretta Hardina (1968). Izpostavi, da je od njegovega izida izraz tragedija skupnega pašnika postal nekakšen simbol za gotovo degradacijo okolja, do katere bo prišlo brez izjeme vsakič, ko bo več ljudi koristilo skupen naravni vir. Doda, da Hardin ni bil čisto prvi, ki je opazil, da tragedija skupne lastnine dejansko obstaja. Že Aristotel je v Politiki zapisal, da se tistemu, kar si skupno lasti največ ljudi, posveča najmanj pozornosti (Aristotel, cit. po Ostrom E., 1990). Ljudje mislimo predvsem vsak samo nase in ne na skupni interes (Aristotel, cit. po Ostrom E., 1990).

Dejstvo je, da je veliko sveta odvisnega od virov, za katere velja možnost tragedije skupnega pašnika. Tragedija skupnega pašnika je bila dejansko uporabljena za opis zelo raznolikih problemov, od krize kurilnega lesa v tretjem svetu (Norman C., 1984 in Thomson J.T., 1977, oba cit. po Ostrom E., 1990), problema kislega dežja (Carson R., 1972), organizacije mormonske cerkve (Bullock K. in Baden J., 1977, cit. po Ostrom E., 1990), urbanega zločinstva (Neher P.A., 1978, cit. po Ostrom E., 1990) in drugih.

Hardinov model skupnega pašnika je pogosto formaliziran tudi kot igra Zapornikova dilema (angl. Prisoners dilemma game) (Dawes R.M., 1973 in 1975, cit. po Ostrom E., 1990). Predpostavimo, da so igralci v tej igri pastirji, ki uporabljajo skupni pašnik. Za ta pašnik obstaja zgornja meja za število živali, ki se lahko pasejo na pašniku v eni sezoni in so na koncu dobro nahranjene. Recimo, da je to število L . Če imamo dva igralca, je »kooperativna« strategija, da vsak pastir pase $L/2$ živali. »Neprava« strategija pa je, da vsak izmed teh dveh pastirjev pase toliko živine, kot se mu zdi, da je lahko dobičkonosno proda, kar privzamemo, da je več kot $L/2$. Če oba pastirja omejita pašo na $L/2$ živali, predpostavimo da bosta pridobila skupno 10 enot dobička; v primeru, da en pastir izbere »kooperativno«, drugi pa »nepravo« strategijo, bo lahko imel slednji 11 enot dobička, prvi pa zato -1 enoto; medtem ko bo njun dobiček enak nič, če oba izbereta »nepravo« strategijo. Pri igri Zapornikova dilema je vsak izmed igralcev (v našem primeru pastirjev) vedno na boljšem, če si izbere »nepravo« strategijo; ne glede na to, katero strategijo bo izbral drugi igralec. Če oba izbereta »nepravo« strategijo, bo zanj to še vedno tretji najboljši možni izid. Noben izmed igralcev nima spodbude za spremembo, ki bi bila neodvisna od izbire strategije drugega igralca. Igra Zapornikova dilema fascinira znanstvenike. Paradoks, da individualne racionalne strategije vodijo do kolektivnih iracionalnih izidov, meče senco dvoma na prepričanje, da racionalna bitja lahko dosežejo racionalne rezultate. (Ostrom E., 1990)

»Precej preprosto ti paradoksi postavijo v dvomljivo luč naše razumevanje razumskosti in, v primeru igre Zapornikova dilema, implicirajo, da je nemogoče, da bi razumska bitja sodelovala. Zadevajo temeljna vprašanja etike in politične filozofije in ogrožajo temelje družbenih ved. Obseg teh posledic je tisti, ki pojasni, zakaj so ti paradoksi pritegnili

toliko pozornosti in zakaj jim pritiče osrednje mesto v filozofski diskusiji.« (Campbell R., 1985, cit. po Ostrom E., 1990)

Razsežnost zahtevnosti, kako ljudi pripraviti do delovanja, ki vodi do skupne blaginje, raje kot le zasledovati cilje, ki vodijo do individualnih koristi, je podana tudi v knjigi Mancurja Olsona Logika kolektivnega delovanja (The Logic of Collective Action, 1994). Olson M. (1994) povzame, da »če imajo člani določene skupine skupen interes ali lastnino in če bi imeli vsi od njih korist, v primeru dosege cilja, se smatra, da bodo posamezniki (v kolikor so razumski in gledajo na svoje dobro) delovali tako, da bodo ta cilj dosegli.« (Olson M., 1994: 1) To uvodno predpostavko pa nato ovrže; v najbolj pogosto citiranem delu njegove knjige Olson M. (1994) izpodbija domnevo, da je možnost za skupno korist zadostna motivacija za pričetek skupnega ukrepanja, ki bo pripeljalo do te koristi. Argumentira, da »razen če je število ljudi majhno ali pa obstaja neka zunanja prisila ali kakšen drug mehanizem, ki bi ljudi pripravila do delovanja v skladu z njihovim skupnim interesom, racionalni in individualistično naravnani ljudje ne bodo delovali tako, da bodo dosegli ta skupni cilj oziroma interes.« (Olson M., 1994: 2) Ta njegova trditev je osnovana na predpostavki, da tisti, ki ne more biti izvzet iz uživanja koristi, potem ko je neko skupno dobro že ustvarjeno, ni resnično spodbujen k prostovoljnem prispevanju za ustvarjanje te dobrine.

Tragedija skupnega pašnika, zapornikova dilema in logika kolektivnega delovanja so tesno povezani koncepti, gledano skozi modele, ki so definirali splošno sprejet način gledanja na probleme, s katerimi se srečajo posamezniki, ko želijo doseči skupne koristi. Kadarkoli nekdo ne more biti izključen iz uživanja koristi ali skupne lastnine, ki jih prispevajo drugi, je ta oseba motivirana, da sama ne doprinese k ustvarjanju te dobrine, temveč jo le »brezplačno« koristi - uživa sadove tujega dela (ti. »free riders¹«). Skušnjava je velika, saj če vsak gleda izključno nase, vidi le možnost, da dobi nekaj za nič oziroma zastonj. Potrebno pa se je zavedati, da v primeru, da vsi vključeni izberejo alternativo brezplačnega koriščenja, skupna dobrina sploh ne bo ustvarjena, skupnost pa bo v situaciji, v kakršni nihče ni želel biti. (Ostrom E., 1990)

Ti modeli izjemno dobro razložijo, kako s(m)o popolnoma razumska bitja v določenih okoliščinah sposobna ustvariti izide, ki niso prav nič razumski, če nanje gledamo z vidika vseh vključenih. Kar te modele naredi dodatno zanimive in prepričljive je, da zajamejo pomembne aspekte številnih različnih problemov, ki se pojavijo v raznolikih in edinstvenih lokalnih okoljih povsod po svetu. Ti modeli pa so lahko tudi nevarni, in sicer če se uporabijo metaforično kot osnova za različne politike, saj se potem omejitve, ki se za namene analize smatrajo za fiksne, privzame kot fiksne tudi v empiričnem okolju, razen če jih neka zunanja avtoriteta ne spremeni. Vendar zunanja avtoriteta ni vedno nujna za spreminjanje omejitev; niso namreč vsi, ki koristijo naravne vire, nezmožni spopadanja z omejitvami. Zato bi Ostromova raje nasloвила problem, kako povečati zmožnosti samostojnega odpravljanja omejitev, kot da se te modele vzame za ultimativno osnovo za snovanje planov in politik. Ta trenutek pa so ti trije modeli in njihove številne različice raznoliki prikazi širše in še vedno razvijajoče se teorije

---

¹ »prosti jezdec«

kolektivnega delovanja. Potrebna pa bo še veliko dodatnega dela, preden bo teorija skupnega delovanja lahko razvita v zanesljivo in uporabno osnovo za analizo politik. (Ostrom E., 1990)

Izziv, s katerim so torej soočeni strokovnjaki, ki se ukvarjajo s politikami, je razvoj teorij o načinih človeškega organiziranja, ki bodo osnovane na realističnih ocenah človeških zmognosti in omejitev v situacijah, ki prvotno delijo nekatere (ali vse) vidike tragedije skupnega pašnika. Ostrom E. (1990) meni, da potrebujemo primerno specifično teorijo o skupinskem delovanju, kjer se posamezniki lahko samovoljno organizirajo z namenom ohranjanja svojih prizadevanj. Dokler ne bomo imeli primerne teoretične razlage, osnovane na človeški odločitvi, o samoorganiziranih in samoupravljenih »podjetjih«, ki bo docela razvita in sprejeta, bodo glavne politike še vedno sprejete na osnovi domneve, da se posamezniki sami ne morejo organizirati ter da je vedno potrebna neka zunanja avtoriteta, ki jim zapove, kako naj se organizirajo. (Ostrom E., 1990)

V tretjem poglavju knjige se Ostromova posveti natančni analizi primerov dobrih praks, kjer so se posamezniki uspešno samostojno organizirali in že dolgo časa (od 100 do več kot 1000 let) koristijo skupen vir, brez da bi ogrozili njegovo količino in/ali kvaliteto. Skupnosti, ki jih opisuje, so preživele suše, poplave, kugo ter velike politične in ekonomske spremembe. Za preučevanje je Ostrom E. (1990) izbrala skupne visokogorske pašnike in gozdove v Švici in na Japonskem ter namakalne sisteme v Španiji in na Filipinih. Posamezna pravila izbranih skupnosti (o pravicah do koriščenja vira, količini obveznega dela, času za koriščenje vira,...) se med primeri močno razlikujejo, tako kot se razlikujejo tudi okolja, v katerih so se te skupnosti oblikovale. Prav tako vsaka izmed teh skupnosti deluje različno dolgo in ima na voljo različne vire in velikosti virov. Kljub vsem razlikam, ki obstajajo med izbranimi primeri, pa Ostromova zazna obstoj temeljnih podobnosti. Ostrom E. (1990) zato namesto osredotočanja na specifična pravila (zaradi velikih razlik med le-temi v različnih okoljih) raje izlušči sedem skupnih točk, ki okarakterizirajo vse analizirane primere (*Tabela 1*). Teh sedem točk so pravzaprav ključni elementi/parametri, ki so zaslužni za uspeh teh skupnosti in trajnostno rabo vira, ki ga delijo, ter za upoštevanje pravil, ki so jih zasnovali, iz generacije v generacijo.

Vsem negotovostim in spreminjajočim se pogojem v lokalnih okoljih navkljub, so skupnosti, izbrane za analizo, uspele ostati stabilne tekom daljših časovnih obdobj (100 let in več). Posamezniki so delili preteklost in pričakujejo, da bodo delili prihodnost. Zato je vsakemu posameznemu upravičencu (članu skupnosti) pomembno, da obdrži ugled zaupanja vrednega in zanesljivega člana skupnosti. Zavedajo se tudi, da bodo tako sadove dobrega dela kot tudi posledice napak uživali/nosili ali že oni sami ali pa njihovi potomci. Posledično so se bolj kot ne spontano razvile norme, ki določajo primerno vedenje in upravičencem omogočajo, da živijo odvisni eden od drugega brez prevelikih konfliktov. (Ostrom E., 1990)

Tabela 1: Sedem skupnih točk skupnosti, ki na dolgi rok uspešno koristijo skupno dobro (Ostrom E., 1990: 90)

Jasno določene meje	Posamezniki ali gospodinjstva, ki imajo pravico do koriščenja skupnega vira (v nadaljevanju upravičenci), morajo biti jasno določeni, kot morajo biti jasno določene tudi meje skupnega vira.
Skladnost pravil za koriščenje vira ter pravil za obvezno delo	Pravila za koriščenje vira (čas, mesto, količina in način koriščenja vira) upoštevajo lokalne pogoje in so usklajena s pravili za obvezno delo, materiale in/ali denar.
Skupno določanje pravil	Upravičenci, ki se jih pravila tičejo, lahko sodelujejo pri nastanku in spreminjanju teh pravil.
Monitoring (Samonadzor)	Tisti, ki izvajajo nadzor nad stanjem vira in upravičenci, odgovarjajo upravičencem, ali so upravičenci.
Sankcije	Upravičenci, ki kršijo pravila, so različno strogo kaznovani glede na stopnjo in pogostost ponavljanja kršitve, in sicer s strani drugih upravičencev ali uradnikov, ki odgovarjajo upravičencem.
Načini reševanja problemov/konfliktov	Dogovorjeni so načini hitrega, učinkovitega in poceni reševanja konfliktov.
Pravica do organiziranja	Zunanje avtoritete upravičencem ne kratijo pravice do oblikovanja in delovanja skupnosti.

Medtem ko Ostromova išče predvsem primere, ki kažejo, da privatizacija ni (edini) način za ravnanje s skupnim, pa (če želimo pokriti vse vidike) privatizacija vseeno mora biti predmet razprave, ko govorimo o skupnem, saj je njegovo nasprotje. Se torej odločiti za privatizacijo ali ne? Ali je privatizacija univerzalen odgovor na probleme povezane s tragedijo skupnega pašnika in ali je vedno mogoča? Kako sta povezani rast in privatizacija?

2.3 Meje rasti in meje privatizacije

Članek Andreja Kirna z naslovom Meje rasti in meje privatizacije (2007) naslavlja problematiko rasti, o kateri je govoril že Hardin G. (1968), po drugi strani pa se dotika privatizacije, ki je sicer nasprotje skupnega. Kljub temu pa se v članku lepo prepletajo politični, ideološki in ekološki vidiki, dotakne pa se tudi skupnega in netržnih naravnih dobrin, ki so protiuteži zasebne kapitalistične lastnine in tema tega diplomskega dela.

Kirn A. (2007) članek začne z nanašanjem na dve pomembni študiji, in sicer Meje rasti (Meadows in sod., 1974) in Meje privatizacije (Weiszaecker in sod., 2005, cit. po Kirn A., 2007). Meje rasti (1974) se osredotočajo na razmerje med naravo in ekonomsko rastjo ter so eden izmed mejnikov ekološke ozaveščenosti. Iz Meja rasti in Meja privatizacije je moč razbrati mnenje avtorjev, da meje rasti ne pomenijo nujno vrnitve k neki obliki skupne lastnine, ampak samo bolj radikalno ekološko/okoljsko omejitev kapitalistične lastnine (Kirn A., 2007). Kot pravi Kirn A. (2007), je prav slednja danes samoumevna vrednota, svetinja. »Dvomiti o njej je ideološko nekoristno in celo kontraproduktivno početje. Politično in ideološko je bolj dopustno dvomiti o obstoju Boga kot pa o kapitalu. (Kirn A., 2007: 420-421)« Ali to pomeni, da skupno nikakor ni več aktualno?

Kot že omenjeno, Ostrom E. (1990) nasprotuje prepričanju, da je privatizacija odgovor na vse probleme, povezane s skupnim, Hardin G. (1968) pa je skeptičen, da nekaj skupnega lahko dolgo ohranja svojo količino in kakovost. Kje torej začrtati mejo privatiziranja? Kirn A. (2007) se ozre v zgodovino in pove, da je socialni filozof John Locke že ob koncu 17. stoletja, na začetku nastajanja kapitalistične lastnine, lastninjenje naravnih skupnih dobrin opravičeval z vloženim človekovim delom v sredstva, ki so potrebna, da izvorno skupno dobro postane koristno za ljudi. Po Lockovem mnenju je zato kruh vreden več kot žir, vino več kot voda in svila več kot listje ali mah (Kirn A., 2007). Ravno zato ker je vrednost dela v človekovih produktih postajala vse večja, vrednost narave pa vse manjša, lahko danes razmišljamo o različnih stojiščih človeka v naravi (*Slika 1*). Po Locku je redkost virov tista, ki pomeni izvor lastnine (Kirn A., 2007). Na to mnogo kasneje opozorijo tudi drugi avtorji (npr. Anko B., 2009). »Lockova koncepcija razmerja lastnine in narave je izrazito antropocentrična.« (Kirn A., 2007: 425). Očitno je, da so polemike o odnosu človeka do narave prisotne že več stoletij. Če pomislimo, je pravzaprav tudi človeška odločitev o privatizaciji nekega naravnega vira eden izmed odnosov človeka do narave. Narava sama tako ali tako ne ve, da je privatizirana. To vemo ljudje. Vprašanje pa je, kaj nam to pomeni in kako se odraža v stanju narave? Čeprav se je to spraševal že Hardin G. (1968) in čeprav je že v njegovem primeru skupnega lastništva pašnika zajeto razmerje lastništva do zaščite naravnega vira oziroma ohranjanje njegove kakovosti, da lahko trajno služi zadovoljevanju neke človekove potrebe, absolutno pravilnega odgovora še danes nimamo (Kirn A., 2007).

Kirn A. (2007) razloži, da privatizacija sicer razširja pristop do pomembnih storitev in pomaga rešiti mnoge razvojne probleme, vendar pa se je s privatizacijo začela zoževati dostopnost mnogih naravnih dobrin, ki so bile dolgo časa dostopne vsem. Spet tretji vidik pa je, da se je v zadnji polovici 20. stoletja nabralo kar nekaj opozoril, da do degradacije okolja prihaja tudi zaradi nelastninjenja naravnih virov in storitev (Kirn A., 2007).

Vseeno pa ne smemo pozabiti, da nekaterih ekosistemskih storitev absolutno ni mogoče lastniniti. Gre za storitve (ozonska zaščita pred UV sevanjem, pravica do vdihovanja čistega zraka, do sončne toplote in svetlobe), ki so dostopne vsem in se ne

izključujejo. Ni pomembno, koliko ljudi uporablja ozonsko zaščito, neprijetna resnica pa je, da so ravno človeški vplivi tisti, ki enakost te zaščite spreminjajo v neenakost. (Kirn A., 2007)

Nadalje Kirn A. (2007) pove, da svobodni trgi ne morejo producirati ekosistemskih storitev, prav tako jih nobena ustanova ne more narediti za izključujoče. Zato jih ni mogoče privatizirati. »Meje trga so meje privatizacije in obratno.« (Kirn A., 2007: 424) So pa ravno te ekosistemске storitve tiste, ki nam omogočajo življenje. Če jih torej ni mogoče privatizirati, bodo vedno skupne? Tudi zato je pomembna analiza upravljanja s skupnim.

V zaključku članka Kirn A. (2007) povzame, da na odnos kapitalistične lastnine do narave vplivajo država, ekološko/okoljsko ozaveščena javnost, nevladne organizacije in civilna družba. »Širitev privatizacije bo morala upoštevati socialno-ekonomske, ekološke/okoljske posledice in družbeno (ne)soglasje o njih.« (Kirn A., 2007: 429) Po njegovem mnenju uveljavljanje trajnostnega razvoja pomeni, da prenehamo skrbeti, da nas drugi prehitevajo v rasti, ker gre pravzaprav za tekmo, kdo bo prej prekorajil meje rasti.

Kirnov članek je zanimiv zato, ker zadeva ideje, ki jih je zapisal že Hardin G. (1968), ter bolj natančno razloži pomen privatizacije v primerih skupnih dobrin. Če Ostrom E. (1990) samo razloži, da ekonomisti velikokrat vidijo rešitev problemov, do katerih pride v primeru koriščenja skupnih virov, v privatizaciji in da se sama s tem ne more absolutno strinjati, Kirn iz ekonomskega stališča razloži, kaj privatizacija pomeni in zakaj ravno v primeru ekosistemskih storitev prihaja do polemik o upravičenosti privatizacije. Kirnov sklep, da preprosto ne smemo risati meja med družbo (torej človekom), naravo in gospodarskim razvojem, temveč jih moramo uskladiti tako, da bodo v ravnovesju, je med drugim v skladu s prepričanji socialnih ekologov. Slednji namreč poudarjajo odsevanje stanja družbe v kvaliteti naravnega okolja.

2.4 Socialna ekologija in inovativni primeri trajnostnega razvoja

Že poprej omenjeno človekovo superiornost nad naravo obravnavajo tudi socialni ekologi. Po njihovem mnenju človekova prevlada nad naravo izhaja iz človekove prevlade nad človekom, zato moramo ob iskanju rešitev za okoljske probleme razumeti tudi načine delovanja sodobnih družb, ki vplivajo tako na družbeno tkivo kot na naravno okolje (Bookchin M., 1982, cit. po Gregorčič M., 2009; Zimmerman M.E., 1993, cit. po Gregorčič M., 2009; Chodorkoff D., 2005, cit. po Gregorčič M., 2009; Gregorčič M., 2005, cit. po Gregorčič M., 2009). To razmišljanje dobro korelira s trditvijo Hardin G. (1968), da brez sprememb miselnih okvirjev tehnične rešitve niso odgovor na okoljske probleme, s katerimi se človeštvo sooča.

Ker je človek del narave, so tudi družbena razmerja povezana s človekovimi posegi v naravo. Gregorčič M. (2009) razloži, da so netrajnostni posegi človeka v naravo med drugim tudi odraz družbenih razmerjih, ki so vedno bolj utemeljena na procesih

izključevanja, tekmovalnosti in podrejanja. Negativne posledice teh netrajnostih posegov pa imajo, spet zaradi tesne povezanosti človeka z naravo, negativne posledice tako na ekosisteme kot na kakovost življenja ljudi. Kar slabega naredimo naravi, se slej kot prej vrne k nam in vpliva na nas. Kot pove Gregorčič M. (2009) pa niso vsi družbeni sistemi enaki. Tako kot so prenekateri temeljili na krepitvi kohezije, pravičnosti, sodelovanja in vzajemnosti, so spet drugi spodbujali stratifikacijo in homogenizacijo družbe. »Prav kohezivni družbeni sistemi so praviloma gojili trajnosten odnos do narave.« (Gregorčič M., 2009)

V primeru socialne ekologije Gregorčič M. (2009) pravi, da gre za primer teorije in prakse, ki se ukvarja z analizo in kritiko sodobnih družbenih, političnih in proti-ekoloških trendov ter razvija etični pristop k proučevanju družb. Različni strokovnjaki, od antropologov, sociologov, razvojnih ekonomistov in ekologov, preučujejo alternativne razvojne primere, ki se v zadnjih desetletjih pojavljajo v deželah v razvoju (Gregorčič M., 2009). Kar te primere dela zanimive je, da gre navadno za avtonomne in samoupravljanje skupnosti, ki na veliko različnih načinov dokazujejo, kako se spopadati z okoljskimi problemi. Gregorčič M. (2009) razloži, da so to lepi primeri organizacije »od spodaj navzgor«, kjer ljudje na novo opredeljujejo družbena razmerja in se spopadajo z vzpostavljanjem načinov samoupravljanja, ter opuščajo netrajnostne posege v okolje in dosegajo večjo družbeno kohezijo. Pomembno je, da ima skupnost glavno in prvo besedo pri lastnem razvoju. Taki primeri so tudi predmet raziskovanja v tem diplomskem delu. Raziskovalci take primere ocenjujejo s kvalitativnimi metodami preverjanja in ugotavljajo, da imajo ravno te skupnosti višje standarde človekovega življenja ter da imajo bistveno bolj sonaraven in vzajemen razvoj (Gregorčič M., 2009).

V socialni ekologiji se pozornost posveča individualnim primerom. Potrebno je spoznati in priznati, da sta raznovrstnost in kompleksnost temeljni značilnosti tako družbenih kot naravnih sistemov (Gregorčič M., 2009).

Socialni ekologi priznavajo povezanost človeka in narave ter njuno soodvisnost, *Tabela 2* prikazuje principe trajnosti, ki jih je socialna ekologija razvila iz načel naravne evolucije, saj kohezivna in trajnostna družba (kot jo utemeljuje socialna ekologija) izhaja ravno iz principov naravne evolucije. (Gregorčič M., 2009)

Do sedaj so bili predmet razprave izhodiščni problem, izpostavljen v članku Garretta Hardina (1968) ter njegove različne obravnave – od relativizacije tragedije skupnega, kot jo vidi Ostrom E. (1990), preko povezanosti privatizacije in tragedije skupnega (Kirn A., 2007) do socialne ekologije, ki vse to nekako poveže še z odnosom celotne družbe do narave. V vseh teh delih pa se pojavlja tudi izraz trajnost. Razberemo lahko, da trajnost ponuja določene rešitve, ni pa razloženo zakaj in kako, ter kaj trajnost sploh je.

Tabela 2: Principi trajnosti, ki jih je socialna ekologija razvila iz načel naravne evolucije (Gregorčič M., 2009: 267)

	Principi naravne evolucije »prve narave«	Principi razvoja sodobnih družb ali »druge narave«
P R I N C I P I	HETEROGENOST	HOMOGENOST
	ENOTNOST, CELOVITOST	PARCIALNOST, RAZGLAŠENOST
	NEHIERARHIČNOST, NEVTRALNOST	HIERARHIČNOST, STRATIFIKACIJA
	VZAJEMNOST, KOEVOLUCIJA	NEPOVEZNOST, IZKLJUČEVANJE
	TENDENCA K HOMEOSTAZI ali DINAMIČNO BALANSIRANJE	RAZGLAŠENOST, TEKMOVALNOST
	SPONTANOST	LINEARNOST, DOLOČENOST
	Visoko kompleksna razmerja organske narave lahko služi kot invencija za ekološko in egalitarno družbo. Te principe so posnemale nekatere egalitarne staroselske skupnosti, na kar so opozarjali zlasti antropologi.	Visoko poenostavljen linearen model družbe (to je model sodobne kapitalistične družbe), ki stremi k uničevanju okolja (načelo »rasti ali crkni«) na račun gospodarske rasti, ter posledično proizvaja visoko neegalitarna družbena razmerja.

2.5 Trajnost

Čeprav besedo trajnost danes zelo pogosto uporabljamo, je vprašanje, če tudi zares vemo, kaj pomeni. Boštjan Anko se v Berilu o trajnosti (2009) sprašuje, kaj o trajnosti vemo in kako jo živimo? Tako kot socialni ekologi izpostavljajo pomen stanja družbe za stanje narave, tudi Anko B. (2009) razloži, da so splošno sprejete definicije trajnosti sicer pomembne, vendar pa brez ustreznih miselnih okvirjev ter družbene klime trajnosti ne moremo udejanjati. Tudi Hardin G. (1968) je v Tragediji skupnega pašnika izpostavil, da bo na neki točki sprememba človeških vrednot neizogibna, v kolikor ne nameravamo popolnoma izkoristiti vseh naravnih virov. Ker ideja trajnosti nasprotuje trendom potrošništva in globalizacije, ni preveč politično zanimiva, niti ne zanima povprečnega potrošnika; zanimiva je le za razmišljujočega človeka (Anko B., 2009). »Pa je *Homo sapiens* res vedno vreden tega imena?« (Anko B., 2009: 9)

Na svetovni konferenci o okolju in razvoju, ki je potekala v Riu de Janeiru leta 1992, so trajnost definirali kot »značilnost procesa ali stanja, da se ohranja brez konca.« (IUCN/UNEP/WWF, 1991: 207) Od konference naprej se sicer res več govori o trajnosti, vseeno pa trajnost ni izključno rezultat te konference, temveč je prisotna že dlje. Anko B. (2009) poudari, da gre za to, kako ljudi gledamo na svet in kje vidimo svoje mesto. Živeti trajnostno zagotovo ni enostavno, sploh v razvitem svetu, polnem izbire na vsakem koraku. Potrebno je samoomejevanje in odrekanje, ob čemer lahko občutimo nelagodje. Trajnost vsekakor predstavlja visok cilj, a če ne stremimo k temu, da ga dosežemo, je naša prihodnost na Zemlji še bolj negotova kot sicer.

Čeprav smo si ljudje večinoma edini, da trajnost ponuja odgovore na probleme, ki nas tarejo, pa je (žal) trajnost prej posledica stiske kot sad modrosti (Anko B., 2009). Ljudje

pogosteje raje delujemo kurativno kot preventivno, zato začnemo o nečem razmišljati šele, ko nam grozi, da bomo ostali brez tega. Takrat začnemo preventivno delovati, a včasih to preprosto ni dovolj zgodaj. Skupna zemljišča in lastnina so eden izmed bolj očitnih primerov, kjer je lahko prav trajnostno gospodarjenje tisto, ki omogoči, da se vir ne izčrpa, izgine ali se popolnoma onesnaži. Ne smemo pozabiti, da nismo zadnji, ki živimo na Zemlji. Naši zanamci imajo prav takšno pravico do naravnih virov kot mi. Kot izpostavi Anko B. (2009), na usodo človeštva vplivamo tudi kot etična bitja. Žal pa ta hip »razkorak med našo tehnološko dovršenostjo ter našo filozofsko in vedenjsko zastarelostjo le še povečuje sile, ki so našo krizo ustvarile in jo sedaj hočejo ohranjati.« (Peccei A., 1969, cit. po Anko B., 2009: 12)

Dejstvo je, da je rešitev krize, v kateri smo se znašli, na naših plečih. Primeri, ki jih navaja Ostrom E. (1990), ter primeri, zbrani v tem diplomskem delu, dokazujejo, da ljudje želimo in zmoremo živeti in gospodariti trajnostno. Morda je trajnost res posledica stiske, pomembno pa je, da ljudje na neki točki spoznamo, da je (sploh v primerih povezanih s skupnimi viri) dogovarjanje o trajnostni rabi velikokrat edina možnost, da vir ohranimo. Znanja imamo načeloma dovolj, prav tako imamo orodja, ki omogočajo življenje po načelih trajnosti (Anko B., 2009). »Manjka le iskrena volja, da počasi, a zagotovo, pričenjamo živeti trajnostno.« (Anko B., 2009: 12)

V Sloveniji so skupna zemljišča prisotna že kar nekaj časa, trajnostno pa z njimi upravljajo (danes ponovno ustanovljene) agrarne skupnosti.

2.6 Skupna zemljišča v Sloveniji

Petek F. in Urbanc M. (2007) v članku Skupna zemljišča v Sloveniji ugotavljata, da je celovita obravnava skupnih zemljišč v slovenski znanosti novost. Zapišeta, da so slabo raziskana, njihov natančni obseg in razporeditev nista znana, še veliko manj pa je informacij o naravnih in družbenih zakonitostih, ki vplivajo nanje. Njihov razvoj je edini, ki je malo bolje osvetljen.

Skupna zemljišča so površine s skupnim lastništvom (npr. gozdovi, pašniki, vode, poti,...), pravico do njihove uporabe pa imajo vsi člani skupnosti. Znano je, da so na ozemlju današnje Slovenije večino skupnih zemljišč razdelili med kmete do konca 19. stoletja (Petek F. in Urbanc M., 2007). Preostala so po 2. svetovni vojni postala del tako imenovanega splošnega ljudskega premoženja, po osamosvojitvi pa so jih začeli vračati obnovljenim agrarnim, pašnim in vaškim skupnostim (Kladnik D., 1999: 268).

Petek F. in Urbanc M. (2007) povesta tudi, da so imela v preteklosti skupna zemljišča velik gospodarski pomen, povezan s preživetjem celotnih vasi in ne le posameznih družin. Danes pa je situacija drugačna, gospodarski namen zamenjujejo ekološki, kulturni, okoljevarstveni in drugi. V ospredje tako prihajajo vzdrževanje biotske pestrosti, odprte kmetijske pokrajine, vzdrževanje ekološkega ravnovesja, itn. Zapišeta tudi, da ta zemljišča danes ogroža predvsem proces zaraščanja ter vedno nove

potrebe po zazidljivih površinah. Tekom diplomskega dela skušamo poiskati tudi druge ovire, s katerimi se danes soočajo upravljavci skupnih zemljišč.

Vilfan S. (1996) definira skupni svet naselij ali skupna zemljišča kot skupno obliko soseške, ki jo opredeljuje uporaba skupnega sveta. Gre za posestno obliko, ki je določena tako po vsebini kot obliki in katere korenine segajo še v dobo plemenske ureditve, a se je prek fevdalizma ohranila do modernega kapitalizma, nekje celo do današnjega dne (Vilfan S., 1996). Vilfan pojasni tudi izvor besede in njenih različic. Občeslovenski izraz gmajna izhaja iz nemške besede *gemeinsam* »skupno«, poznamo pa še nekaj regionalnih različic. Istrski izraz komunela izvira iz latinskega pridevnika *communis* »skupen, javen«, kraški izraz jus pa iz latinskega *ius* in pomeni »pravica, pravo«.

Zgodovinsko nastanek skupnega sveta sovpada z nastankom vasi in s trajno razdelitvijo zemlje. Skupnost, ki je gmajno uporabljala, se je imenovala soseška in se je omejevala na določeno naselje ali del njega (Orožen J., 1957, cit. po Petek F. in Urbanc M., 2007). Poleg skupnega gospodarjenja na gmajnah (Žontar J., 2005: 271) je skupno urejala še pašne pravice in skrbela za vzdrževanje potov in napajališč ter za podobna javna vprašanja. Danes soseškam rečemo agrarna skupnost, lahko tudi pašna skupnost.

Petek F. in Urbanc M. (2007) uvodoma zarišeta tudi nekakšno časovno premico razvoja skupnega sveta. Slednji je namreč tekom časa doživel številne spremembe (nastajanje novih kmetij ali večanje obstoječih, delitev gozda med kmete,...), kar se je izrazilo v tem, da se je od konca fevdalne dobe pomen gmajna zožil zgolj na pašnike. Kasneje je večina skupnih zemljišč sicer prešla v zasebne roke, nekatera pa so se vendarle ohranila vse do danes; lastništvo teh je v dveh oblikah:

- lastninska pravica je v zemljiški knjigi napisana na agrarno skupnost in njene člane z navedbo lastniških deležev članov po imenih, hišnih številkah in podobno, kot solastnina članov agrarne skupnosti (Petek F. in Urbanc M., 2007);
- lastninska pravica je bila v zemljiški knjigi vpisana na agrarno skupnost brez navedbe lastniških deležev članov kot skupna lastnina članov agrarne skupnosti, podrobneje pa je urejena v pravilih agrarne skupnosti (Ur. l. RS št. 5/1994).

Danes je najpomembnejša zakonska podlaga, ki ureja agrarne skupnosti in vračanje njihovega premoženja Zakon o ponovni vzpostavitvi agrarnih skupnostih ter vrnitvi njihovega premoženja in pravic (Ur. l. RS št. 5/1994). Od leta 1994 imajo agrarne skupnosti možnost za ponovno vzpostavitev in gospodarjenje s skupnimi zemljišči. Na podlagi Registra agrarnih skupnosti (2007, cit. po Petek F. in Urbanc M., 2007), je bilo leta 2007 v Sloveniji registriranih 665 agrarnih skupnosti (*Slika 2*), kar je manj kot pred letom 1947, ko so bile skupnostim zemljišča večinoma odvzeta.

Poleg že omenjenega zakona iz leta 1994, so se zemljišča agrarnim skupnostim vračala tudi na osnovi Zakona o denacionalizaciji (Ur. l. RS št. 271/1991). Do leta 2007 je bilo agrarnim skupnostim vrnjenih 71.790 ha vseh zemljišč, to je približno 3,5 %

celotne Slovenije (*Slika 3*). Med vrnjenimi zemljišči s 60 % prevladujejo kmetijska zemljišča, preostala so gozdna. (Petek F. in Urbanc M., 2007)

Poleg ponovno ustanovljenih agrarnih skupnosti, ki imajo dolgo zgodovino, so se pojavile tudi nove skupnosti, ki »od spodaj navzgor« samoupravljajo s skupnim. Eden izmed primerov so ekološke vasi.

2.7 Ekološke vasi

2.7.1 Osnovna ideja in namen ekoloških vasi

Ekološke vasi so urbane ali podeželske skupnosti ljudi (GEN, 2012). Veliki raznolikosti posameznih ekoloških vasi, ki jih najdemo povsod na svetu, navkljub vse stremijo k postavljanju poučnega zgleda, kako doseči visoko raven kvalitete življenja preko socialne kohezije znotraj družbe in brez škodljivih vplivov na celotno okolje in ekosisteme. Ekološke vasi so odprte za vse ljudi, ne glede na njihovo starost, versko prepričanje in življenjsko filozofijo, dokler le-ti spoštujejo in živijo v skladu s temeljnimi vrednotami vasi (Keimblatt, 2012).

2.7.2 Ekološki vidik

Če želimo doseči trajnostni način življenja, je potrebno ponotranjiti ekološke koncepte, in integrirati naša življenja v naravne tokokroge (Keimblatt, 2012). Omejiti zadovoljevanje potreb, ustvarjenih s strani velikih korporacij, začeti s ponovno rabo izdelkov, preprečiti nastanek odpadkov in zmanjšati zanašanje na proizvode, ki so osnovani na fosilnih virih, ter ponovno odkriti prednosti in širok spekter uporabnosti, ki ga imajo naravni materiali. Živeti na način, ki ne ogroža niti sočloveka, niti drugih živih bitij. Ostati moramo v časovnih okvirih, ki nam pritičejo, namesto da tekom 80 let dolgega življenja ustvarimo več sto kilogramov smeti, ki se bodo razkrajali še nadaljnjih 450 let in več.

V osnovi vse ekološke vasi po svetu delijo temeljna prepričanja in stremijo k integraciji človeškega življenja z naravo, iščejo načine za kar najbolj trajnostni način življenja s kar najmanjšim odtisom na okolje. Čim boljša integracija v naravno okolje pa ne more biti univerzalna za vse lokacije po svetu, zato ena ekološka vas ni povsem enaka drugi (*Slika 4* in *Slika 5*).

2.7.3 Socialni vidik

V nasprotju s hitrim načinom življenja in površinskimi kontakti, ki so postali del našega vsakdana, prebivalci ekoloških vasi živijo v tesneje povezani skupnosti, na manjši površini, sodelujejo pri urejanju vasi in delijo iste osnovne vrednote (Keimblatt, 2012). Preprečujejo nastanek družbene razdrobljenosti in socialnih neenakosti, ki sta stalnica v velikih mestih. Navadno v vaseh bivajo predstavniki vseh generacij, kar naredi

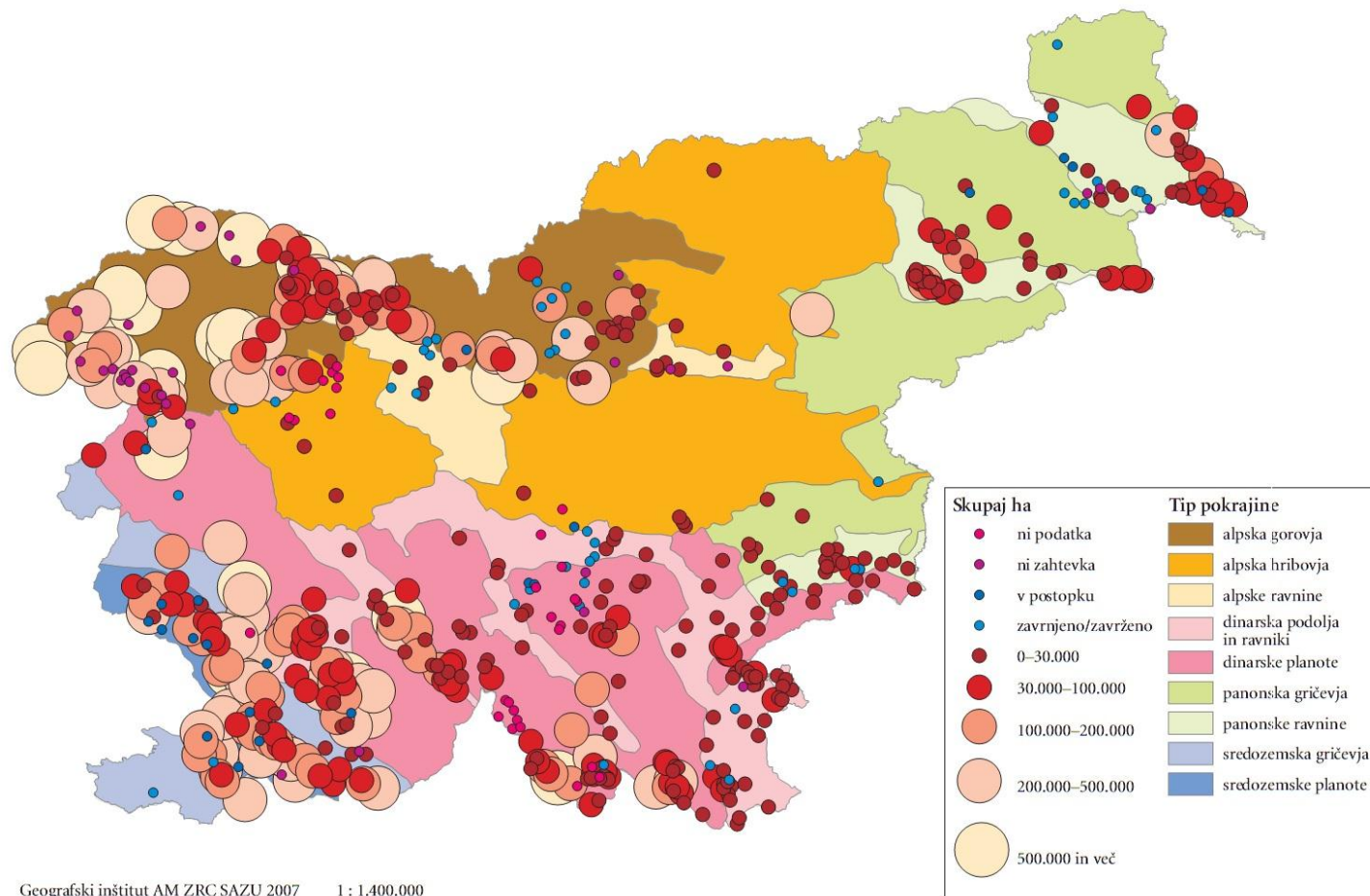
skupino bogato številnih različnih znanj, izkustev ter idej. Ker gre v večini za manjše skupine ljudi, se posameznik lažje počuti dovolj samozavestno za prispevanje idej (Wikipedia, 2012).

2.7.4 Ekonomski vidik

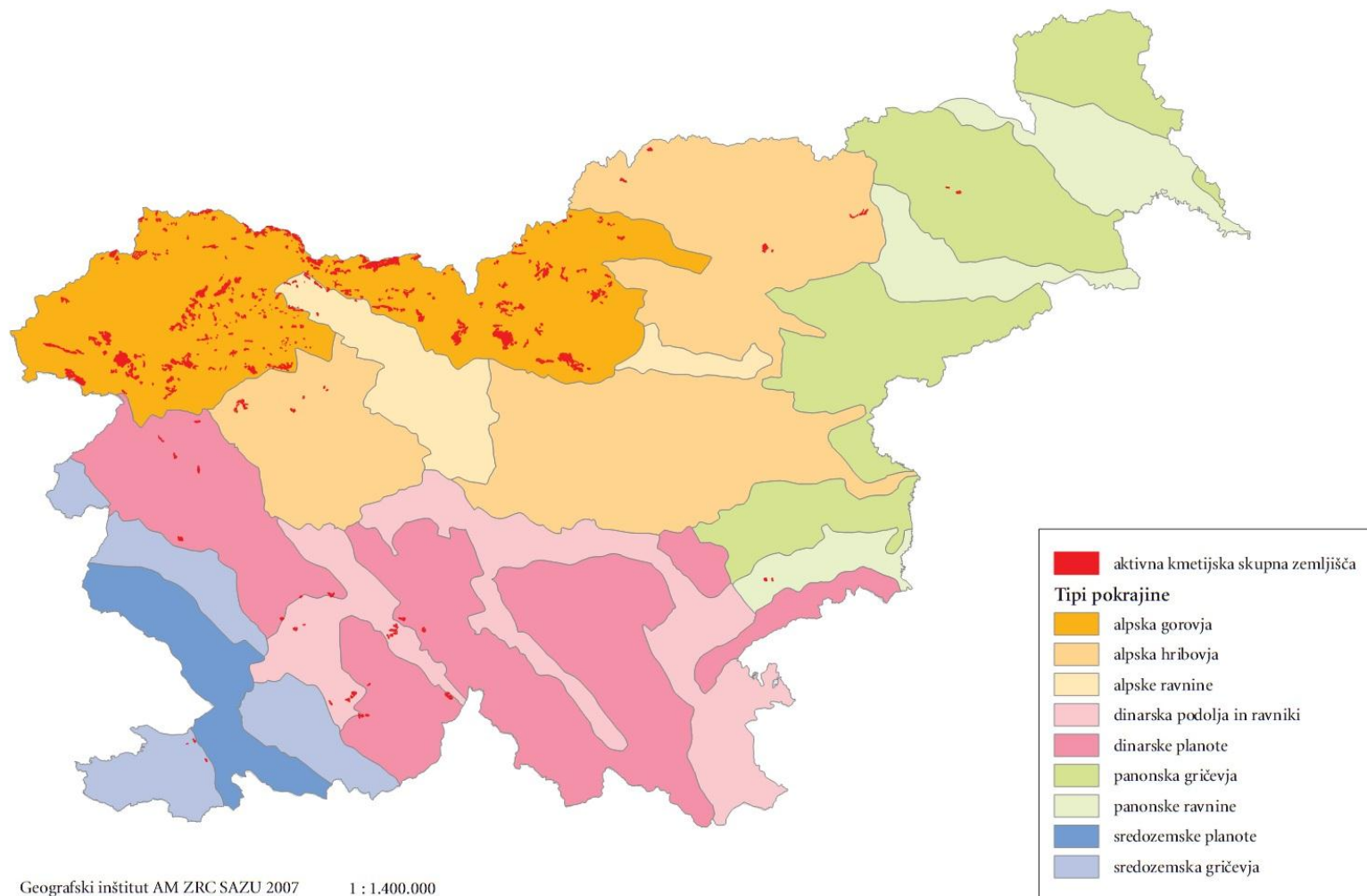
Izjemno veliko naših potreb za življenje dejansko lahko oskrbimo sami. Vse ekološke vasi imajo znaten del namenjen vrtovom, kjer prebivalci nato ekološko (dostikrat tudi po načelih permakulture) kmetujejo in si pridelujejo hrano (Wikipedia, 2012). Pozorni so, da se z dobrinami, ki si jih ne morejo zagotoviti sami, oskrbujejo od proizvajalcev in pridelovalcev iz neposredne bližine. Tako se izogne stroškom transporta. Gre za dolgoročno premišljen način gospodarjenja z dobrinami in zadovoljevanje samo resničnih (in ne fiktivno ustvarjenih) potreb (Keimblatt, 2012). Tak način gospodarjenja bo bolj verjetno preživel tudi gospodarske krize, saj nisi odvisen od drugih, ampak v glavnem od sebe in nekaj ljudi v tvoji bližini. Pogosto prebivalci vasi začnejo tudi z manjšimi samostojnimi podjetji, posledično pa denar precej kroži tudi znotraj same vasi (Wikipedia, 2012).

2.7.5 Kulturni vidik

V ekoloških vaseh se tradicija prepleta z inovacijami (Keimblatt, 2012). Vplivi osebnih, socialnih, ekonomskih in ekoloških vidikov tvorijo celostno kulturo, ki ljudem omogoča, da se povežejo na več ravneh, ne glede na socialno ozadje, religiozna prepričanja in njihove življenjske filozofije (Keimblatt, 2012).

Slika 2: Pregled centroidov sedežev registriranih agrarnih skupnosti leta 2007 ter razredi skupne površine vseh vrnjenih zemljišč (Register agrarnih skupnosti Slovenije 2007; Arhivi upravnih enot Republike Slovenije 2007, cit. po Petek F. in Urbanc M., 2007: 47)

Slika 3: Zemljevid poligonov skupnih pašnikov in planin – obseg aktivnih kmetijskih skupnih zemljišč v Sloveniji leta 2006 (Petek F. in Urbanc M., 2007: 54)

Slika 4: Levo - ekološka vas "Sieben Linden"; Desno: Ena izmed hiš v vasi »Sieben Linden« (Sieben Linden. <http://siebenlinden.de/bildarchiv/index.php/sept11/DSC01025> in http://siebenlinden.de/bildarchiv/index.php/sept11/032aug11_mwuerfel, pregledano 20.8.2012)

Slika 5: Levo - ekološka vas "Dyssekilde" na Danskem; Desno: Ena izmed hiš v vasi »Dyssekilde« (Dyssekilde. <http://www.denmarkemb.org/eco-village-dyssekilde-in-denmark/>, pregledano 20.8.2012)

3 METODE DELA

3.1 Kvalitativno raziskovanje

3.1.1 Značilnosti kvalitativnega raziskovanja

V naravovarstvenih raziskavah dobiva vse večjo težo človeška komponenta problematike, v primeri z ekosistemsko ali vrstno (Torkar in sod., 2011). Kvantitativne metode niso vedno najprimernejše za raziskovanje družboslovnih vidikov varstva narave. Slednje zahteva interdisciplinarni pristop, od raziskovalca pa se pričakuje razumevanje celotnega okvirja situacije, ki jo preučuje, ter določena mera inovativnosti in ustvarjalnosti (Torkar in sod., 2011).

»S pojmom kvalitativna raziskava označujemo raziskavo, pri kateri sestavljajo temeljno izkustveno gradivo, zbrano v raziskovalnem procesu, besedni opisi ali pripovedi in v kateri je to gradivo tudi obdelano in analizirano besedno in brez uporabe merskih postopkov, ki dajo števila, in brez operacij nad števili.« (Mesec B., 1998: 26)

V kvalitativnem raziskovanju gre navadno za proučevanje posameznih primerov. Ozkost in kompleksnost raziskovalnega polje zahtevata določene prilagoditve v metodah dela. Analiza se začne z namenom celostnega in poglobljenega spoznavanja pojavov ter konteksta, v katerem dejavnosti potekajo (Vogrinc J., 2008).

Pred začetkom raziskave kvalitativni raziskovalci ne postavijo hipotez, ki bi jih nato po statistični obdelavi v zaključkih potrdili ali ovrgli (Vogrinc J., 2008). Če kvantitativni raziskovalci težijo predvsem k kar najbolj objektivnim spoznanjem, ki bi kar najbolje možno izražala tisto, kar se v proučevanem primeru dogaja, se kvalitativni raziskovalci osredotočajo na mnenja, prepričanja in razmišljanja oseb, na družbene procese ter na interpretacijo raziskovanih situacij. Kot opiše Vogrinc, to dosežejo tako, da si pred začetkom postavijo okvirna raziskovalna vprašanja, ki so jim kasneje vodilo pri izpeljavi raziskave. Specifična vprašanja pa velikokrat oblikujejo komaj med procesom zbiranja podatkov, kar naredi raziskovalni načrt prožen (skoraj vedno se načrt tekom raziskave vsaj malenkostno spremeni). Raziskovalci morajo biti pozorni, da jih vnaprej izbrana vprašanja ne ovirajo v kasnejšem poteku raziskave. Ena izmed lastnosti kvalitativnega raziskovanja je tudi ta, da stopnje raziskovalnega procesa vplivajo ena na drugo; raziskovalci sproti analizirajo dobljene rezultate in glede na njih usmerjajo nadaljnji razvoj raziskave. (Vogrinc J., 2008)

Prožnost raziskovalnega načrta in značilnosti preučevanih problemov vplivajo tudi na tehnike zbiranja podatkov. V kvalitativnih raziskavah prevladujejo nestrukturirane tehnike, to so tehnike, pri katerih se instrumenti za zbiranje podatkov oblikujejo sproti. (Vogrinc J., 2008)

Ne glede na specifične kvalitativnega raziskovanja pa morajo raziskovalci še vedno posvečati pozornost prav vsem podatkom, saj vsak podatek lahko pokaže proučevani pojav v novi luči. Vogrinc J. (2008) poudari, da se morajo raziskovalci zavedati tudi, da s svojo udeležbo tudi vplivajo na dogajanje ali situacijo, ki jih zanima.

3.1.2 Vzorčenje v kvalitativnem raziskovanju

Čeprav v kvalitativnem raziskovanju ne gre za iskanje reprezentativnega vzorca in posploševanje na širšo množico, je izbor enot za preučevanje še vedno pomemben (Vogrinc J., 2008). Raziskovalec mora zagotoviti, da bo z enotami, ki jih izbere, dobil informacije, potrebne za odgovore na raziskovalna vprašanja, ki si jih zastavlja (Engel R.J. in Schutt R.K., 2005: 286, cit. po Vogrinc J., 2008).

3.1.3 Analiza kvalitativnega gradiva

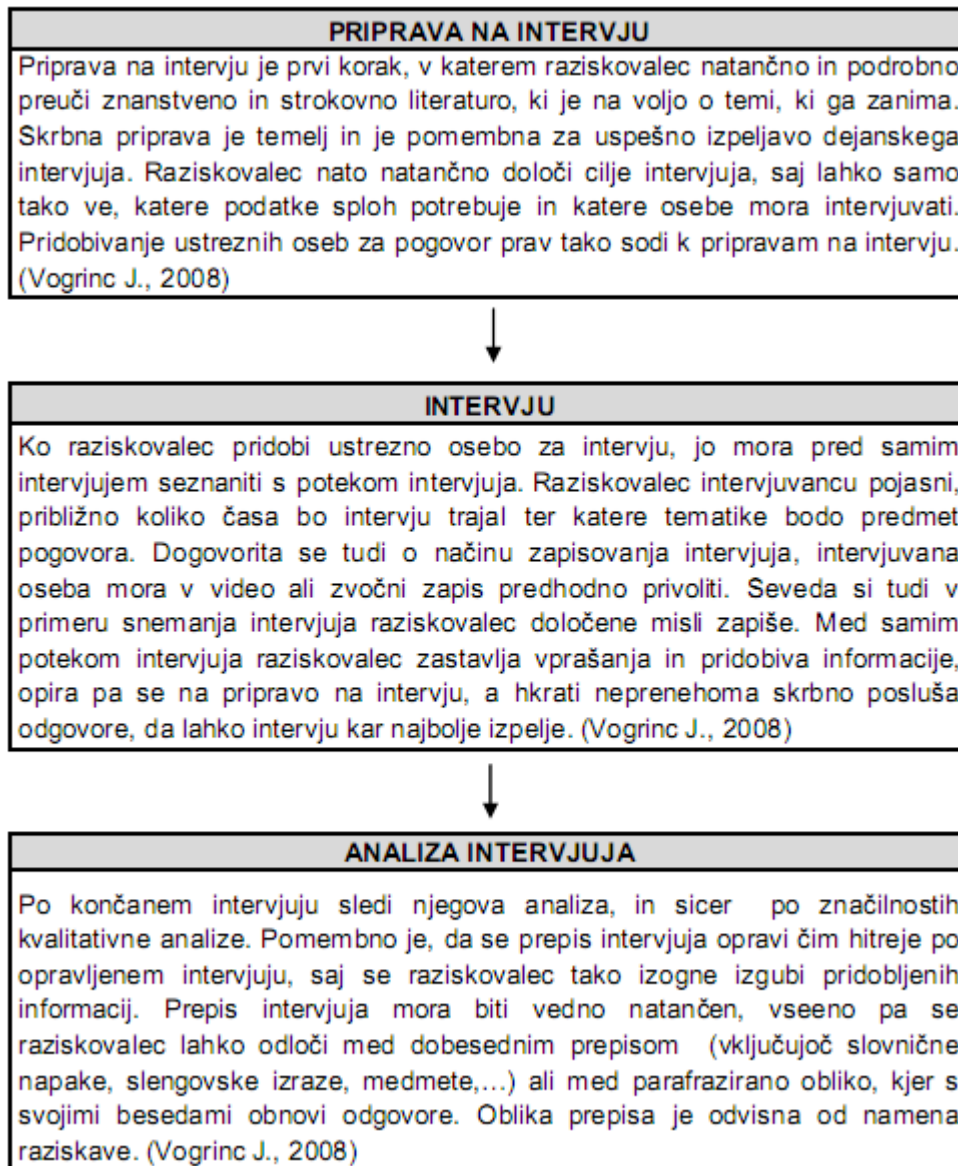
Čeprav se del analize zbranih podatkov odvija že med samo raziskavo, po končani raziskavi še vedno sledi natančna analiza pridobljenih informacij. V kvalitativnem raziskovanju je osrednji del analize proces kodiranja, preko katerega raziskovalec poskuša oblikovati teoretično razlago ali pojasnitev pojava (Vogrinc J., 2008).

3.2 Intervju

Intervju se uporablja tako v kvalitativnih kot kvantitativnih raziskavah in je ena izmed najbolj pogosto uporabljenih tehnik zbiranja podatkov (Vogrinc J., 2008).

Intervju je bil glavna raziskovalna metoda, uporabljena v tem diplomskem delu. Izvedla sem individualne nestandardizirane polstrukturirane intervjuje. »Pri tem tipu intervjuja si raziskovalec poleg splošne sestave intervjuja, v kateri postavi cilje, ki naj bi jih z intervjujem dosegel, vnaprej pripravi tudi nekaj bistvenih vprašanj, navadno odprtega tipa, ki jih postavi vsakemu vpraševancu, preostala vprašanja pa oblikuje sproti med potekom intervjuja.« (Sagadin J., 1995b in Drever E., 1997, oba cit. po Vogrinc J., 2008: 109)

Slika 6 prikazuje podrobnejši potek intervjuja z opisom posameznih korakov.

Slika 6: Potek intervjuja

3.3 Intervjuji s predstavniki agrarnih skupnosti

Izbor agrarnih skupnosti (AS) kot ene izmed skupin za analizo izbrane tematike je razumljiv. AS so najbolj tipičen primer na slovenskem ozemlju, ko gre za upravljanje s skupnimi zemljišči. Zgodovina obstoja AS je dolga, prav tako se AS pojavljajo na območju celotne Slovenije. Na temo zgodovine AS je na voljo nekaj literature. V največ primerih gre za knjige (npr. Melik A., 1950; Cevc T., 1987), ki opisujejo tradicijo planšarstva in hkrati na kratko povzamejo zgodovinski razvoj in ozadje delovanja AS, ki na opisanih planinah pasejo svojo živino. Poleg te starejše literature se na skupna zemljišča osredotoči tudi novejši članek avtorjev Petek F. in Urbanc M. Skupna zemljišča v Sloveniji, ki je bil objavljen leta 2007. Članek se sicer osredotoči bolj na predstavitev AS na ravni naravnogeografskih enot, vendar avtorja uvodoma osvetlita tudi zgodovinski razvoj raziskovanega področja in podata terminologijo. Podatkov o

zgodovinskem razvoju AS in njihovi razporeditvi je tako na voljo kar nekaj literature, ki pa bi se osredotočila na samo upravljanje in delovanje AS, pa skorajda ni.

Glede na manko literature in specifičnost informacij, ki sem jih potrebovala za odgovore na vprašanja, katera naslavljam v sklopu tega diplomskega dela, je bilo kot glavno raziskovalno metodo najprimerneje uporabiti kvalitativni intervju. Tudi če bi bilo na to temo dostopne več literature, je prav intervju metoda, s katero raziskovalec ugotavlja, kaj ljudje mislijo o proučevani temi in spoznava njihova čustva, misli, namere ter pomene, ki jih pripisujejo posameznim dogodkom in stvarjem (Vogrinc J., 2008). V primerjavi z drugimi raziskovalnimi metodami je prednost intervjuja tudi ta, da raziskovalec lahko takoj preveri, če je pravilno razumel izjavo, ali pa intervjuvanca poprosi za dodatno razlago (Vogrinc J., 2008). Dodatno lahko raziskovalec spremlja neverbalno komunikacijo intervjuvancev ter (zaradi prožnosti tehnike) raziskavo prilagaja položaju (Vogrinc J., 2008).

Pred samimi intervjuji je bila potrebna skrbna priprava. S pregledom literature sem ugotovila, katera so glavna področja, ki se jim moram posvetiti, če želim dobiti odgovore na vprašanja, ki si jih zastavljam. S stališča postavljanja same teorije sem se najbolj oprla na delo Ostrom E. (1990), medtem ko sem za spoznavanje same zgodovine AS in situacije povezane z njimi prebrala knjige, dostopne na to temo, ter članek iz Geografskega vestnika. Dober vpogled v situacijo sem dobila tudi preko sestavka, ki je bil novembra 2011 objavljen v glasilu Kmetijsko gozdarske zbornice Slovenije, Zelena dežela (Cerar G. in sod., 2011). Sestavek nosi naslov Prihodnost agrarnih skupnosti. Glede na informacije, ki sem jih pridobila s pregledom literature, sem sestavila okvirna vprašanja, ki bi jih zastavila na intervjuju. Na samo izvedbo intervjuja sem se dodatno pripravila s pomočjo napotkov iz članka Kvalitativno intervjuvanje na področju raziskovanja družboslovnih vidikov naravovarstva (Torkar in sod., 2011). Naslednji korak v pripravah na intervjuje je bil iskanje ljudi, ki bi imeli kompetence in informacije ter bi bili pripravljeni sodelovati v intervjuju. O AS na spletu ni veliko podatkov, zato je ta korak zahteval kar nekaj dela. Kontaktne osebe sem nazadnje uspela pridobiti glede na objave imen predstavnikov AS v posameznih člankih v določenih lokalnih glasilih, kontaktne številke pa preko Telefonskega imenika Slovenije. Prvi kontakt s predstavniki AS, s katerimi sem kasneje opravila intervju, je bil telefonski. Pojasnila sem jim, kdo sem in kaj me zanima, kakšni so cilji moje diplomske naloge, zakaj so oni tisti, ki bi mi lahko dali najboljše informacije, ter jih vprašala, če bi bili pripravljeni sodelovati. Vsi kontaktirani so privolili, zato smo se lahko takoj dogovorili za termin intervjuja. Intervjuji so se večinoma odvijali na njihovih domovih, navadno v roku enega tedna po opravljenem telefonskem klicu.

Vse intervjuje sem začela s kratko osebno predstavitvijo, da sem vzpostavila prvi kontakt z intervjuvanci. Vse je zelo zanimalo, od kod sem in kaj študiram ter kako sem si izbrala to temo, zanimalo jih je tudi, kdo je moj mentor. Nato sem jim razložila, kako približno bo intervju potekal in koliko časa bo približno trajal. Tekom intervjuja sem zastavljala vprašanja, ki sem si jih zapisala v pripravi na intervju. Temeljita priprava na intervju se je izkazala kot zelo koristna, saj sem veliko lažje sledila dobljenim odgovorom in lahko zastavljala dodatna vprašanja. Intervjuje sem s privoljenjem

intervjuvancev posnela na diktafon. To je bila zame, ki nisem vešča opravljanja intervjujev, velika olajševalna okoliščina; tekom intervjuja mora biti spraševalec namreč izjemno zbran, analitično mora poslušati odgovore, se nanje primerno odzivati z novimi vprašanji, ob tem pa še upoštevati in opazovati neverbalno komunikacijo (Vogrinc J., 2008). Tako sprotno dobesedno zapisovanje vpraševančevih odgovorov skoraj ni mogoče (Vogrinc J., 2008). Kljub temu sem si določene ideje in misli še vseeno sproti zabeležila. Ko sem imela občutek, da sem dobila vse odgovore, ki sem jih potrebovala, sem intervjuvancem vedno dala možnost, da mi še sami kaj povejo, če se jim zdi, da je to pomembno, ali da sem izpustila kaj, česar ne bi smela. Vsi so odgovorili tudi na to vprašanje in vsakokrat sem tekom njihovega prostega pripovedovanja dobila še kakšne dodatne informacije, ki so bile zelo koristne. V sklepnem delu intervjuja sem se vprašancem zahvalila za njihovo pomoč in pripravljenost za sodelovanje. Vsi so poudarili, da jih lahko še pokličem, v primeru da bi imela še dodatna vprašanja, ali mi kaj ne bi bilo jasno.

Po končanem intervjuju je sledila njihova analiza. Potekala je po značilnostih kvalitativne analize, začela pa sem s prepisom ali transkripcijo intervjuja. Transkripcije sem opravila dan ali dva po intervjuju, kar je pomembno, saj bi drugače lahko pozabila določene podrobnosti in tako izgubila katere izmed pridobljenih informacij. Za prepis intervjujev sem izbrala parafrazirano obliko (s svojimi besedami sem obnovila odgovore intervjuvanca), saj se mi je ta način zdel primernejši od dobesednega prepisa.

Kljub temu da sem tekom vseh intervjujev, ki sem jih opravila v AS, pridobila odgovore na ista vprašanja, so se intervjuji razlikovali en od drugega. Določeni intervjuvanci so bolj prosto pripovedovali, drugi pa so bolj odgovarjali na zastavljena vprašanja. Če sem prej izpostavila prednosti intervjuja kot raziskovalne metode, moram na tem mestu opozoriti še na določene specifične. Ker sta tekom intervjuja v dialogu spraševalec in vprašanec, pride do neposrednega osebnega stika, zato se mora med njima vzpostaviti zaupanje (Vogrinc J., 2008). Prav tako pa raziskovalec nikdar ne sme pozabiti, da lahko z odobravanjem odgovorov ali samo z mimiko in kretnjami vpliva na odgovore, česar si seveda ne želi (Vogrinc J., 2008). Subjektivno bi ocenila, da z nobeno izmed teh pomanjkljivosti nisem imela težav, saj so intervjuvanci delovali zelo sproščeno, prav tako so bili v svojih domačih okoljih, kar je bilo za njih morda lažje. V nekaterih primerih je bilo moč opaziti večjo sproščenost pri podajanju odgovorov proti koncu intervjuja. Prav tako je bilo precej mojih vprašanj take narave, da so zadevala že tako zapisana pravila AS, šlo je za vprašanja o dejstvih. Večje razlike v odgovorih so se pojavljale pri vprašanjih o medsebojnih odnosih in njihovih osebnih mnenjih, kjer je do izraza bolj prišlo subjektivno mnenje vprašancev. Za zelo koristno se je izkazalo moje rahlo poznavanje trenutne problematike AS v Sloveniji, saj sem tako na določene odgovore lažje replicirala in vodila potek intervjuja.

3.4 Intervjuji s predstavniki na novo nastajajočih skupnosti

Kljub temu da so AS lep tradicionalen slovenski primer upravljanja s skupnimi zemljišči in lastnino, sem želela temo diplomskega dela bolj aktualizirati in poiskati primere na novo nastajajočih skupnosti. Medtem ko imajo AS že bolj ali manj utečene načine delovanja in dogovarjanja o skupnem, so ti novi primeri organizacije »od spodaj navzgor« šele začeli z oblikovanjem skupnosti. To mi je dalo vpogled v sam proces nastajanja skupnosti in dogovarjanja o pravilih. Tako sem lahko spoznala še drugi vidik obravnavane tematike. Diplomsko delo tako pokriva že delujoče primere na eni, ter proces nastajanja skupnosti na drugi strani.

Ko sem iskala primere na novo nastajajočih skupnosti, sem ponovno opazila manko objavljene strokovne literature na to temo. Glavni vir za raziskovanje je bil tako svetovni splet. Najprej sem začela iskati ekološke vasi, saj se mi je to zdel najbolj očiten primer na novo nastajajočih skupnosti. V Sloveniji ekološka vas še ne obstaja, obstaja pa spletni portal Eko Vas, kjer sem našla predstavitev o Veliki Preski gospoda Jožeta Kosa. Glede na informacije, ki sem jih lahko pridobila iz njegove predstavitve ter na informacije, ki sem jih v nadaljevanju še poiskala na spletu, sem ugotovila, da gre v primeru Razvojnne vasi Velika Preska tudi za oblikovanje skupnosti, in sicer preko povezovanja kmetijstva, podjetništva in turizma. Zato sem kontaktirala gospoda Kosa in se dogovorila za intervju, ki se je odvijal na Veliki Preski. Šlo je za drugačen tip intervjuja kot v primeru AS. Pred intervjujem sem prav tako opravila pripravo na intervju ter prebrala vse dostopne zapise o Veliki Preski, ki sem jih našla na spletu. Pripravila sem tudi okvirna vprašanja. Ob začetku intervjuja je po moji predstavitvi tematike in ciljev intervjuja g. Kos predlagal, da mi sam predstavi zgodbo Razvojnne vasi Velika Preska kot celoto, jaz pa mu glede na moje potrebe zastavljam dodatna podvprašanja. Tako je šlo v tem primeru za nestrukturiran intervju. Intervju sem prav tako posnela na diktafon, za zapis pa sem tudi v tem primeru izbrala parafrazirano obliko.

Ker sem še vedno želela kot primer na novo nastajajoče skupnosti analizirati tudi ekološko vas, sem iskanje razširila izven območja Slovenije. Tako sem našla ekološko vas v nastajanju, in sicer »Keimblatt Ökodorf« v Avstriji, približno 60 km oddaljeno od Gradca. Kontakt sem poiskala na njihovi spletni strani ter preko elektronske pošte kontaktirala gospo Slike MÜNKENWARF. Dogovorili sva se, da ji kar po elektronski pošti pošljem moja vprašanja. Slednja sem spet oblikovala glede na cilje diplomske naloge in informacije, ki sem jih lahko dobila na spletu. Tokrat sem morala biti bolj previdna pri zastavljanju vprašanj, saj pri takem tipu intervjuvanja nisem imela možnosti za dodatna podvprašanja in usmerjanje intervjuja, kar sem lahko storila pri ostalih intervjujih. Intervju je bil izpeljan v angleškem jeziku, odgovore pa sem za vključitev v diplomsko delo sama prevedla v slovenščino. V primerjavi z ostalimi je bil ta intervju bolj strukturiran.

Kot tretji primer za analizo sem izbrala še društvo Urbane brazde, ki je v okviru Maribora kot evropske prestolnice kulture 2012 ustanovilo prvi skupnostni urbani eko vrt v Sloveniji. Preko elektronske pošte sem v kontakt stopila z vodjo projekta in se

dogovorila za intervju, ki je potekal kar na samem vrtu. Ob pripravi na intervju mi je bila v veliko pomoč precejšnja količina gradiva na temo skupnostnih vrtov in samega poteka projekta, ki je objavljen na spletni strani Urbanih brazd. Po načinu izvedbe intervjuja je bil ta intervju enak intervjuju na Veliki Preski, bil pa je to tudi edini intervju, ki se je odvijal na prostem, med sprehajanjem po vrtu, zato ga nisem posnela na diktafon, temveč sem prepis naredila na osnovi zapiskov, ki sem jih naredila med intervjujem. Tudi tokrat sem izbrala parafrazirano obliko transkripta.

Tabela 3 prikazuje vse glavne podatke o intervjujih, ki sem jih opravila v sklopu diplomskega dela.

3.5 Kodiranje v rezultatih

Ko sem opravila vse intervjuje in napisala transkripte, je sledila analiza pridobljenih informacij. Opravljene intervjuje sem analizirala kot 4 študije primerov:

- 1) skupnostni urbani eko vrt;
- 2) ekološka vas Keimblatt;
- 3) razvojna vas Velika Preska;
- 4) agrarne skupnosti.

Vse intervjuje, opravljene v AS, sem analizirala kot en tip študije primera.

Glede na vprašanja, ki si jih zastavljam v diplomskem delu, sem določila 7 parametrov, po katerih sem analizirala vsako študijo primera. Ti parametri so:

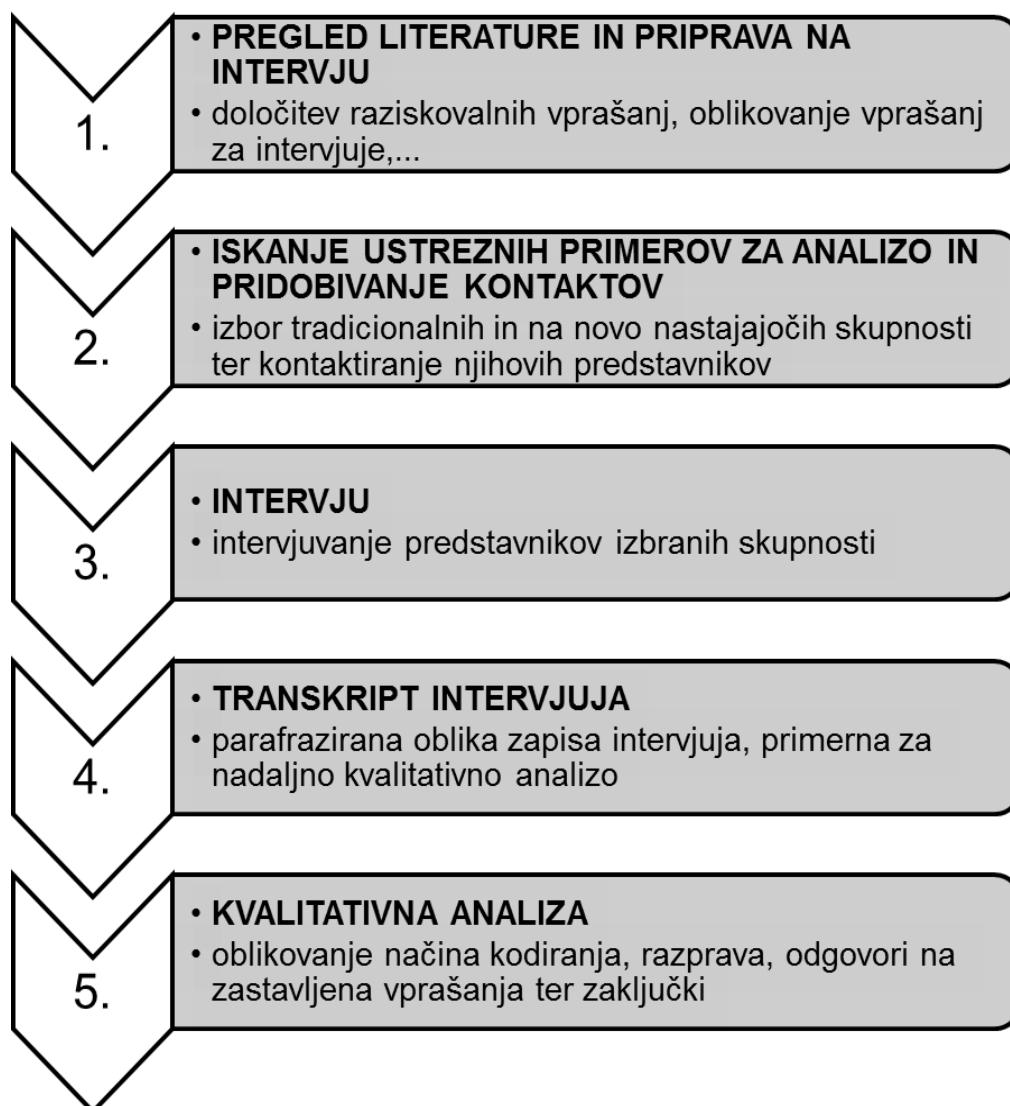
- a) Ozadje: tu so podane splošne informacije o vsakem primeru, kot na primer kako je potekalo samo oblikovanje skupnosti, kje je skupnost locirana, kakšen je njen namen, njene glavne značilnosti, itn.
- b) Tip skupnega: gre za opis skupnega zemljišča ali lastnine; pri vsaki študiji primera gre namreč za različno obliko skupnega.
- c) Oblika skupnosti in organizacija znotraj nje: analizirani primeri so organizirani v različne skupnosti (tako po obliki skupnosti, velikosti skupnosti, namenu oblikovanja skupnosti) in imajo različne hierarhije znotraj njih, ali pa hierarhije ni.
- d) Pravila: vsaka skupnost ima oblikovana pravila, po katerih deluje in vrednote, ki jih zagovarja oziroma živi. V tej točki gre za opis teh pravil.
- e) Stroški: v večini primerov je delovanje skupnosti povezano z nastankom stroškov. Analiziram, kateri ti stroški so in kako jih skupnosti pokrijejo.
- f) Samonadzor: pravila se vedno postavijo z namenom, da jih člani skupnosti spoštujejo. Vendar pravila sama po sebi niso dovolj, potrebno jih je tudi upoštevati. (Ne)upoštevanje pravil pa se lahko ugotovi le z (samo)nadzorom/monitoringom. Ta parameter zajema opise načina nadzora v skupnostih in probleme do katerih prihaja v zvezi s tem.
- g) Problemi: vedno, kadar je prisotnih in vpletenih več ljudi in je potrebno usklajevanje, pride do problemov. Različni pa so tipi problemov in način njihove obravnave. Ta del tematike je obravnavan v tem zadnjem parametru.

Tabela 3: Podatki o opravljenih intervjujih

	SKUPNOST	SOGOVORNIK	KRAJ IN DATUM INTERVJUJA	DOLŽINA INTERVJUJA
AGRARNE SKUPNOSTI	AS Bohinjska Bistrica	g. Lovrenc Vojvoda	Bohinjska Bistrica, 25.4.2012	1 h 45 min
	AS Dovje - Mojstrana	vir želi ostati anonimen	Dovje, 9.5.2012	1 h
	AS Divača	g. Ivan Dolenc	Divača, 15.5.2012	55 min
	AS Zatočmin	ga. Anka Lipušček Miklavič	Kobarid, 12.9.2012	30 min
	AS Ljubinj	g. Anton Kenda	Tolmin, 12.9.2012	30 min
NOVO NASTAJAJOČE SKUPNOSTI	Razvojna vas VELIKA PRESKA	g. Jože Kos	Velika Preska, 26.4.2012	1 h
	Ekološka vas KEIMBLATT	ga. Silke MÜNKENWARF	Opravljen po elektronski pošti, 17.4.2012	/
	Skupnostni urbani EKO VRT	Matej Zonta	Maribor, 23.7.2012	1 h 30 min

Analizi študij primerov po parametrih sledi razprava, kjer sem po posameznih parametrih primerjala študije primerov med seboj, izpostavila razlike in podobnosti, podala odgovore na določena vprašanja, ki sem jih opazila v drugi strokovni literaturi ter iskala vzporednice in možno nadgradnjo predvsem z delom Ostrom E. (1990). Predvsem sem želela pokazati, da obstaja alternativa tragediji skupnega pašnika, ki pa je nikakor ni enostavno doseči.

Slika 7 grafično in strnjeno prikaže potek mojega dela.

Slika 7: Potek dela

4 REZULTATI IN RAZPRAVA

4.1 Urbane brazde: Skupnostni urbani eko vrt

4.1.1 Ozadje

Skupnostni urbani eko vrt, lociran v Borovi vasi v Mariboru (v neposredni bližini najbolj gosto poseljenega dela mesta), je projekt Urbanih brazd, programskega sklopa Evropske prestolnice kulture – Maribor 2012. Začetki projekta segajo v oktober 2010, ko je z delom pričela ekipa Urbanih brazd. Gre za kolektiv strokovnjakov in raziskovalcev, ki so dodelali in realizirali nikdar dokončano in uresničeno idejo o urbanističnem posegu, ki jo je občina Maribor sprejela že v odloku iz leta 1986 (Urbane brazde, 2012a). Rezultat delovanja ekipe in sodelovanja z občino ter meščani je primer dobre prakse, skupnosti urbani eko vrt, katerega otvoritev je bila v juniju 2012.

Skupnostni urbani vrtovi so vozlišče številnih komponent. Prve asociacije ob besedi vrt so navadno pridelovanje hrane, zelenica, rastline, prostor za rekreacijo in sprostitev. Če mu dodamo pridevnik urbani, dodatno opišemo le lokacijo vrta, osnovni nameni pa so enaki vrtu na podeželju. Skupnostni urbani vrtovi pa poleg samooskrbe s hrano (in s tem povezano neposredno izkustvo zadovoljevanja človekovih potreb) uporabnikom ponujajo tudi socialne, kulturne, ekonomske in ekološke izzive (Urbane brazde, 2012b). V nasprotju s podeželjem, kjer ima po večini vsaka hiša nekaj zemlje za vrtnarjenje, urbana okolja z gosto poselitvijo nudijo manj možnosti za razvoj vrtnarstva. Želja po samooskrbovanju pa je med meščani še vedno prisotna. Tako se navadno vrtovi razvijajo na obrobjih mest, ob večjih bivanjskih naseljih.

Skupnostno urbano vrtnarstvo ni nekaj novega, v Mariboru so bili že leta 1863 urejeni vrtovi v železničarski koloniji na Taboru; vrtovi pa so danes razširjeni po vsem svetu (Evropa, Združene države Amerike, Kanada, Azija,...). Že v času avstro-ogrske so torej v bolj urbanih predelih namenjali pozornost vrtnarjenju, družine so si delile lope, zelenice in sadno drevje, določena pa so bila tudi pravila za postavitve ograj,... Z naraščanjem števila prebivalstva in širjenjem mest vrtovi nikdar niso utonili v pozabo, temveč so postali del urbane kulture. V Mariboru je v preteklosti občina sicer namenila nekaj lokacij za vrtove, a problematika nikdar ni bila dokončno razrešena, med meščani pa želja po vrtnarjenju ni nikdar zamrla. Skupnostni urbani eko vrt vsekakor delno reši ta problem in postavi visok zgled za druge projekte, ki se bodo ukvarjali z organiziranjem skupnostnega vrtnarstva. Ta projekt pokaže, da je z dialogom in sodelovanjem možno izpeljati inovativne ideje, ki prinašajo zadovoljstvo vsem vključenim. (Urbane brazde, 2012a)

4.1.2 Tip skupnega – vrt in objekti na njem

Vrt zajema 1 ha površine, ki je ograjena z leseno ograjo v višini 1.20 m, kar mimoidočim še vedno omogoča, da si ogledajo, kaj se na vrtu dogaja (*Slika 8*). Ograja je bila postavljena na željo vrtičkarjev, predstavniki Urbanih brazd je niso nameravali namestiti. Vrt je splaniran tako, da se nemoteče vključuje v obstoječe okolje, ne zastira pogleda na Pohorje in Pekrsko gorco in pušča odprto krajino. Razdeljen je na 82 parcel (z vrtom je tako povezanih približno 200 prebivalcev), ki so velike ali 50 ali 100 m². Prvotno je bilo mišljeno manjše število parcel, ki bi posledično bile večje, vendar so zainteresirani prosili za manjše velikosti parcel, saj mnogi še niso večji vrtnarjenja. Svojo parcelo na vrtu ima tudi društvo Varuhi semen. Ugodili so želji vrtičkarjev, da ima vsaka parcela svoj kompostnik, določen je le material, iz katerega mora biti narejen, velikost niti ne. Sprva so bili mišljeni skupni kompostniki, vendar je praks kompostiranja toliko, da so sklenili, da je lažje, da vsak kompostira tako, kot želi. Parcele so v najemu in so začasna last vsakega posameznega vrtičkarja; zavzemajo približno 2/3 vrta. Ostale površine in objekti na vrtu so skupni.

Slika 8: Zgoraj levo – vhod na skupnostni urbani vrt; Zgoraj desno – promenada in delitev na levo in desno polovico vrta; Spodaj levo – dvignjene gredice društva paraplegikov; Spodaj desno – skupna lopa, pergola, klopi in miza (Šprajcar M., slikano na terenu, 23.7.2012)

Imajo 8 skupnih lop, vsaka ima 4 shrambe za orodje (eno shrambo si delijo dva do trije vrtičkarji), rezervoar za zbiranje deževnice (1500 L), klopi in mizo za počitek in druženje, pergolo s kivijem, trto na južni strani in nekaj skupne trate, na kateri je posajeno tudi sadno drevo avtohtone vrste. Poleg lop so skupna še počivališča ob promenadi (tj. glavna pot skozi vrt, ki vodi od vhoda do drugega konca ograje in vrt deli na levo in desno polovico), otroško igrišče, cvetlične zasaditve ob promenadi ter

zasaditev sadnega drevja ob zunanji strani ograje, ki poteka ob eni glavni sprehajalnih poti za domačine ob Pekrskem potoku. Ideja za posaditev sadnega drevja izhaja še iz časov Marije Terezije, ki je izdala dekret, da morajo kmetje ob romarskih poteh posaditi sadno drevje, s katerega si romarji lahko prosto trgajo sadeže. Tako so preprečili kraje pridelka kmetom. Na vrtu je planiran tudi večji skupnostni objekt, katerega gradnja se je pričela konec julija 2012. V njem bo predavalnica za 80 ljudi, terasa za druženje, ki gleda na otroško igrišče, 5000 L velik rezervoar za zbiranje deževnice, suho stranišče, ki ima namesto kemikalij bakterijske kulture. Iz stranišča se bo pridobival kompost, ki pa se ga ne bo smelo uporabljati na vrtilčkih, saj so v njem lahko sledi zdravil, itn., moč pa ga bo uporabiti za zasipavanje in izravnavanje terena ob sprehajalni poti ob potoku. V bližini skupnostnega objekta so tudi 3 dvignjene gredice, ki jih obdelujejo trije invalidi iz društva paraplegikov (*Slika 8*). Tla okrog teh gredic so tlakovana z lesenimi deskami, prav tako bo tlakovana pot od gredic do skupnostnega objekta.

4.1.3 Oblika skupnosti in organizacija znotraj nje

Pobudnik projekta je kolektiv Urbanih brazd, ki je interesentom posredoval potrebne informacije in skupaj z njimi ustanovil skupnostni urbani vrt. Preden so dejansko objavili razglas za možnost najema vrta, so z občino določili prostor za vrt. Zanimivo je, da je to eno redkih zemljišč, katerega namembnost se je spremenila iz zazidljivega v kmetijsko zemljišče. Pri zasnovi ideje so se oprli na prakse iz Avstrije, Nemčije, Anglije, Irske in Združenih držav. Po razglasu, ki so ga izobesili v okolici bodoče lokacije vrta (radij približno 1.5 km; želeli so privabiti ljudi, ki na vrt lahko pridejo peš ali s kolesom), se je avgusta 2011 približno 60 interesentov udeležilo prvega sestanka v šoli. Udeleženi so predstavili idejno zasnovo in z njimi vzpostavili dialog; prisluhnili, kdo so, kaj želijo, kašne so njihove potrebe in pričakovanja. Že samo začetno zanimanje je bilo veliko, česar niso pričakovali. Zanimanje se je nato še dodatno povečalo, ko je bil na RTV Slovenija objavljen prispevek o projektu ter ko so se začela dejanska dela na vrtu. Kot že omenjeno je vrt lociran ob glavni sprehajalni poti, ki prav vodi do rekreacijskega gozda Betnava, zato so delovne akcije pritegnile pozornost še novih interesentov. Ekipa Urbanih brazd je bila zares presenečena nad odzivom. Preden so začeli z delom, je bil ta del zemlje popolnoma neobdelan, potrebno je bilo začeti od začetka, pripraviti zemljo, odmeriti vrtilčke,... Ljudje so kljub temu v velikem številu prihajali na delovne akcije, čeprav še niso imeli zagotovila, da bodo vrtilček tudi dejansko dobili. Hkrati so več kot pol leta dva do trikrat mesečno potekale delavnice in izobraževanja o samoorganiziranju, vrtnarjenju, ekološki in biodinamični pridelavi, o permakulturi in o skupnostni rabi prostora. Sproti so se učili, kako sobivati in sodelovati, kako osebne interese vključevati v interes skupnosti, kako brez večjih stroškov pridelovati kakovostno in ekološko hrano, kako skrbeti za okolje in urejenost v mestu. Ustanovili so tudi društvo Urbani eko vrt, v katerem je sedaj že 120 članov. Od teh jih 82 že ima parcelo na vrtu, ostali pa so na čakalni listi za pridobitev.

Ekipa Urbanih brazd je nastajajočemu društvu priskrbela informacije ter primere ureditev in upravljanja podobnih skupnostnih vrtov v tujini. Na podlagi gradiv so novi člani društva sprejeli svoja statut in sedem strani dolg pravilnik o delovanju skupnostnega urbanega eko vrta, ki ureja vse od organizacije v društvu, plačevanja

prispevkov, sankcije v primeru kršitve pravil,... Zanimivo je, da pravilnika niso sprejemali z glasovanjem (pravilo obvelja, ko zanj glasuje več kot polovica članov), ampak konsenzualno (pravila so oblikovali in spreminjali toliko časa, da so se z njimi strinjali vsi člani). Statut in pravilnik sta objavljena na spletni strani društva (<http://ekovrt.si/>).

Organi društva so vrtni odbor, ki šteje najmanj tri člane, izvoli pa jih večina vseh vrtničarjev za obdobje enega leta. Poleg vrtnega odbora ima društvo še občni zbor, upravni odbor (štirje člani in predsednik), tajnika in blagajničarja ter predsednika društva. Na vrtu ima vsaka lopa svojega predstavnika, ki organizira delovne akcije na vplivnem območju lope (urejanje skupnih površin vrta, ki pripadajo k posamezni lopi).

4.1.4 Pravila

Člani društva so konsenzualno sprejeli sedem strani dolg pravilnik, ki podrobneje ureja:

- upravljanje vrta,
- ureditev vrta (vrtički, skupni objekti, poti in nasadi, velikost vrtičkov itn.),
- sodelovanje in obveznosti vrtničarjev v vrtu,
- uporabo vrtička
- prenos vrtička med vrtničarji ali tretjimi osebami,
- dodatne dejavnosti na vrtu,
- kršitve pravil in sankcije (Eko vrt, 2012).

V društvu so določili, da mora vsak vrtničkar letno opraviti 20 ur dela v skupno dobro ter poslušati najmanj 5 ur predavanj. Člani društva, ki so na čakalni listi, lahko z udeležbo na predavanjih izboljšajo svoj položaj na listi (če so na primer na listi na desetem mestu, se lahko premaknejo navzgor, če se bolj redno udeležujejo predavanj kot nekdo, ki je na devetem mestu).

Tri manjše kršitve pravil v roku enega leta ali ena hujša kršitev se kaznujejo s prekinitvijo pogodbe o uporabi vrtička.

4.1.5 Samonadzor

Med vrtničarji do sedaj še ni prišlo do večjih nesoglasij ali problemov na vrtu. Ne izvajajo posebnega nadzora znotraj društva, niti niso za nadzornika določili enega izmed članov. Na vrtu je skoraj vedno hkrati več vrtničarjev, zato pričakujejo, da se bodo morebitne nepravilnosti ali kršitve hitro opazile.

4.1.6 Stroški

Letna članarina društva Urbani eko vrt znaša 10 €. Plačajo jo tako imetniki parcel, kot člani, ki so na čakalni listi. Vsak imetnik parcele dodatno plača 20 € v rezervni sklad za vzdrževanje skupnih poti, lop, skupnega objekta, skupnega sadnega nasada,... Imetniki parcele plačajo tudi sorazmerni delež vrednosti najemnine, ki jo društvo

plačuje občini za najem parcele, stroške vode, stroške odvoza odpadkov (natančne formule za izračun višine prispevka so določene v pravilniku društva).

Ker je skupnosti urbani vrt zavezan k ekološki pridelavi in ima kot tak kolektivni certifikat, morajo člani pokriti tudi sorazmerni delež stroška kontrole spoštovanja ekoloških standardov. Obvezni monitoring se izvaja enkrat letno, lahko pa pride tudi do nenapovedanih monitoringov. Vse monitoringe izvaja Inštitut za kontrolo in certificiranje Univerze v Mariboru.

4.1.7 Problemi

Eden večjih strahov pred samo ureditvijo vrta je bil vandalizem. Zato je ekipa Urbanih brazd ugodila želji društva, da se vrt ogradi. Danes so zelo zadovoljni, saj problema z vandali še ni bilo. Če bolje pomislijo, je z vrtom povezanih okrog 200 ljudi, kar pomeni, da v Mariboru, ki ni tako veliko mesto, vsak slej kot prej pozna nekoga, ki je z vrtom povezan. Prav tako je na vrtu skoraj vedno kdo izmed vrtničarjev, ali pa se kdo sprehaja po sprehajalni poti. Vrt je tako, razen ponoči, vsem na očem.

Opaziti je bilo, da se je pripravljenost za delo na skupnih površinah zmanjšala, ko so vrtničarji dobili svoje parcelice. Vsi so takoj želeli pričeti z delom na svojih gredicah, čeprav je bila zemlja še rahlo pomrznjena. Problem z manjšo udeležbo na delovnih akcijah se nadaljuje, vendar še ni prehudo.

Do kršitve pravil (npr. namerno poškodovanje vrtničkov, objektov ali opreme, neplačevanje prispevkov, uporaba gensko spremenjenih rastlin, itn.) še ni prišlo. V primeru kršitve pravilnik društva določa ali izdajo opozorila z določenim datumom za odpravo kršitve, če je ta mogoča, ali prekinitev pogodbe in sprožitev postopka za izključitev člana iz društva. Sankcija se določi glede na težo kršitve. Tudi tri opozorila v enem letu vodijo do prekinitve pogodbe o uporabi vrtnička.

Nekaj problemov so imeli s semeni in sadikami. Ker ima vrt certifikat, morajo biti tudi uporabljena semena in sadike ekološki. Kljub izobraževanju je včasih še vedno prišlo do pomot, sploh ker včasih proizvajalci zavajajoče uporabljajo oznake »eko« in »bio«. Samo certifikat je tisti, ki dokazuje skladnost izdelka z ekološkimi standardi. Te napake niso bile namerne, saj so se vrtničarji izobraževali in se tudi zavedajo, da se neupoštevanje zahtev ekološke pridelave le enega vrtničarja odraža v izgubi certifikata za cel vrt.

4.2 Ekološka vas Keimblatt

4.2.1 Ozadje

Ekološka vas Keimblatt je ekološka vas v nastajanju. Ko bo končana, bo v njej lahko živelo približno 150 ljudi. Vodje projekta želijo ustanoviti vas, ki bo dobro integrirana v lokalno okolje, ter bo odsevala domačnost in gostoljubje družbenega tkiva, ki bo znotraj

nje nastalo. Želijo postaviti dober zgled, kako ljudje lahko ponovno odkrijemo svoje mesto znotraj »ekosistema Zemlja«.

Vodje projekta so ob opazovanju situacije v svetu spoznali, da so potrebni ljudje, ki so sposobni spodbuditi ostale, da spremenijo načine razmišljanja in vedenjske vzorce. 17. 11.2002 so registrirali združenje »Keimblatt Ökodorf« (Ekološka vas Keimblatt). Pravijo, da posebna strokovna znanja niso resnično potrebna, če želiš začeti z gradnjo ekološke vasi. To si moraš samo resnično želeti in imeti nekaj poguma, da bi to izpeljal. Nato hkrati ko delaš, postajaš še strokovnjak. Niso mnenja, da bi morali vsi ljudje živeti v ekoloških vaseh; so pa po njihovem mnenju ekološke vasi eden izmed primerov, ki lahko navduši mnoge ljudi. Želijo si, da bi služile kot inspiracija, da se bodo ljudje počutili opogumljene za vpeljavo sprememb. Na začetku so se zbrali štirje motivirani posamezniki, ki so menili, da lahko spodbudijo širšo množico ljudi, da začne živeti drugače; intenzivno (poln delovni čas) pa na tem projektu dela ena oseba, in sicer že deset let.

Za projekt, kakršen je ustanovitev ekološke vasi, potrebuješ po besedah ge. MÜNKENWARF predvsem jasno vizijo in predane ljudi. Jasno je potrebno določiti skupne vrednote in ustvariti osnovo za dobro komunikacijo in uporabljati metode za grajenje skupnosti. Potrebno je tudi načrtovati časovno premico in določiti pomembne mejnike. Skozi celoten proces so se vodje največ zgledovali po nemški ekološki vasi »Sieben Linden« (Sedem lip), za navdih pa so služile tudi mnoge druge. Potrebne pa je predvsem veliko raziskovalnega dela in preverjanja, kaj je ustrezno za tvoj projekt in kaj ne, ter nato na podlagi zbranih informacij sprejeti odločitve.

Pomemben korak je bila izbira lokacije za vas. Poenostavljeno povedano mora lokacija zadostiti zahtevam in potrebam, ki jih imaš. Odločili so se, kaj potrebujejo, nato pa iskali lokacijo, ki je temu ustrezala in bila na voljo. Preveriti je bilo potrebno vsa področja, kjer so bila na voljo primerna zemljišča. Nato so morali sodelovati tako župan kot celota okoliška skupnost. Pripravljenost na sodelovanje se je med lokacijami razlikovala. Naučiti so se morali, kako pristopiti ter kako komunicirati z upravnimi organi, da so jim ti prisluhnili.

Vas bo locirana približno 60 km iz Gradca v Avstriji (*Slika 9*), *Slika 10* pa prikazuje lokacijo združenja Keimblatt (projektni center je že zgrajen).

Pomembna bo tudi integracija vasi v obstoječe okolje in lokalno skupnost. To nameravajo doseči s seminarji in različnimi dogodki. Nekateri od vodij projekta že živijo tu in so že spoznali lokalne prebivalce, skupaj igrajo odbojko in se družijo na ustvarjalnih delavnicah.

4.2.2 Tip skupnega - vas

Uradno bo lastnik zemljišča, na katerem bo ekološka vas, združenje Ekološka vas Keimblatt. Sicer pa v vasi sami nič ne bo v privatni lasti, vse bo skupno. Skupna bo torej cela vas ter vse površine, ki jih zajema, ter objekti, ki bodo na njenem ozemlju zgrajeni.

Kakšne bodo hiše v vasi, bo odločitev tistih, ki se bodo v vas naselili. Trenutno še ni določeno, kdo bo zgradil vse hiše in ostalo infrastrukturo. Slednjo sicer načrtujejo arhitekti, prvo skupno hišo pa bodo najverjetneje zgradili skupaj.

Slika 9: Lokacija ekološke vasi Keimblatt (Google zemljevidi).

<https://maps.google.si/maps?q=Altenmarkt+Riegersburg&oe=utf-8&aq=t&client=firefox-a&ie=UTF-8&hl=sl>, pregledano 31.8.2012)

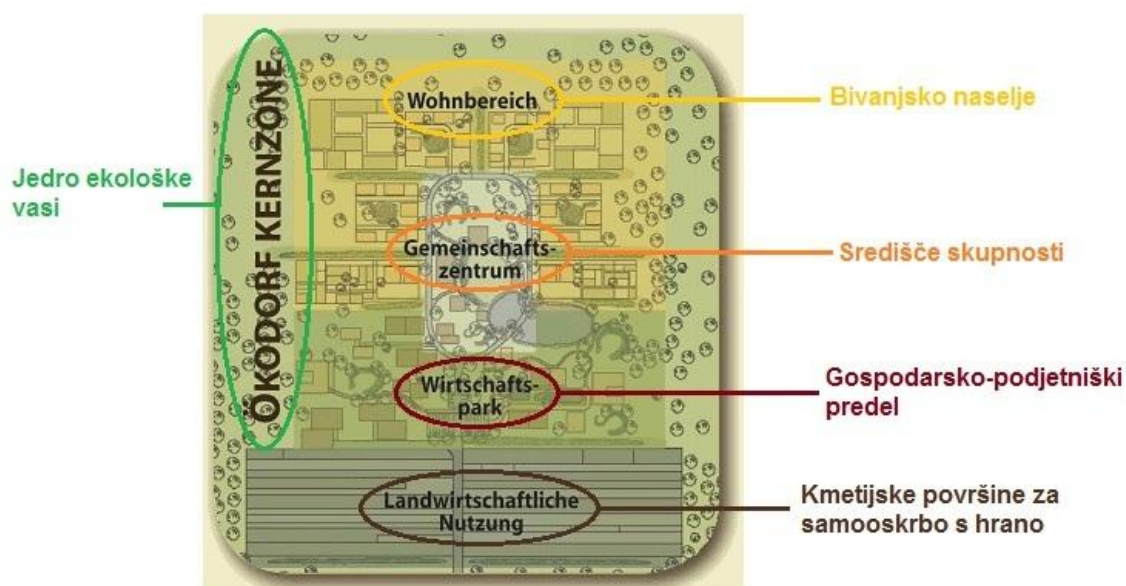

Slika 10: Lokacija združenja Keimblatt - desno zgoraj, pred gozdom (Keimblatt).

http://www.oekodorf.or.at/cms/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=31&Itemid=59&lang=en, pregledano 31.8.2012)

4.2.2.1 Infrastruktura v vasi

V jedru vasi (*Slika 11*) bodo bivanjsko naselje, središče skupnosti, »park inovacij« s pisarnami in konferenčnimi sobami (gospodarsko-podjetniški predel) ter njive in vrtovi za pridelovanje hrane. V vasi bo prav tako tudi jezero za plavanje in prostor za kampiranje. Avtomobili bodo v vasi prepovedani. V sosednji vasi, Zurndorf, so zdravnik, zobozdravnik, dva supermarketa, pošta in železniška postaja.

Slika 11: Shema jedra ekološke vasi Keimblatt (Keimblatt).

http://www.oekodorf.or.at/cms/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=34&Itemid=38&lang=en, pregledano 31.8.2012)

4.2.3 Oblika skupnosti in organizacija znotraj nje

Znotraj vasi bo šlo za holarhijo² in ne za hierarhijo.

4.2.4 Pravila

V prihodnosti nameravajo skrbno določiti pravila, ki jih bodo morali spoštovati vsi prebivalci ekološke vasi, če bodo želeli bivati v njej. Trenutno so določene bolj vrednote, za katere menijo, da jih je potrebno spoštovati v taki vasi. Naslavljajo ljudi, ki te vrednote delijo in jih želijo živeti. Druga pravila bodo šele sledila in bodo gotovo oblikovana s strani članov projekta.

Za zdaj pa so že določili, da bo moral vsak vaščan opraviti približno štiri ure skupnega dela na teden.

² Pri holarhiji gre za organizirano strukturo enot, ti. »holonov«. Vsak holon se lahko smatra kot celoto ali kot del, odvisno od tega, kako na situacijo pogledamo. (Funch F., 1995)

4.2.5 Samonadzor

O samonadzoru in načinu spremljanja življenja v skladu s pravili in načeli še ni mogoče govoriti, dokler ekološka vas dejansko ne zaživi.

4.2.6 Stroški

Subvencij za projekt niso prejeli. Sredstva prispevajo ljudje, ki podpirajo projekt. Vsak, ki jih kontaktira, da bi rad živel v vasi, je namreč obravnavan po naslednjem postopku:

- 1) Interesent pride na informativni sestanek.
- 2) Pridruži se srečanju skupnosti, da dobi občutek za ljudi in kulturo.
- 3) Plača 1.000 €, da se lahko prijavi za članstvo v Keimblattu.
- 4) Prijavi se za članstvo in počaka, da je sprejet.
- 5) Plača 15.000 € (ki jih dobi nazaj, v primeru da zapusti projekt). Ta denar je za zemljišče, ki ga zveza želi in ga mora kupiti.

4.2.7 Problemi

Do sedaj sta bili glavni težavi, ki so ju morali premostiti, najti predane ljudi in dobiti finančna sredstva.

4.3 Razvojna vas Velika Preska

4.3.1 Ozadje

Vas Velika Preska leži v osrednji Sloveniji (*Slika 12* in *Slika 13*), nedaleč od Litije in točke GEOSS. Je majhna vas s 55 prebivalci. Skupaj še z dvanajstimi vasi se povezuje v krajevno skupnost Polšnik. Na tem območju živi približno 800 prebivalcev, v kraju Polšnik (po katerem je celotno območje dobilo ime) pa je tudi nekakšno središče (šola, gasilski in kulturni dom, pokopališče,...).

Krajevna skupnost Polšnik se je v letu 2012 prijavila na evropski natečaj za obnovo vasi z imenom »Na sledi prihodnosti«. Na natečaju je sodelovalo 29 vasi iz dvanajstih evropskih držav, krajevna skupnost Polšnik pa je bila edina prijavljena iz Slovenije. Natečaj je nagovarjal predvsem tiste vasi in podeželske skupnosti, ki se z ustvarjalnimi, trajnostnimi in vizionarskimi projekti po pristopu »od spodaj navzgor« soočajo z aktualnimi izzivi v njihovem življenjskem okolju, kar prispeva k sodobnemu in v prihodnost usmerjenemu razvoju. Ocenjevalna komisija je obiskala Polšnik in mu podelila Evropsko nagrado za razvoj podeželja za posebne dosežke na več področjih razvoja vasi. (Polšnik, 2012)

Slika 12: Levo - Lokacija Velike Preske (Kos J., osebno gradivo, 2012); Desno – simbol krajevne skupnosti (Polšnik. <http://www.polsnik.si/okraju/drustva.aspx>, pregledano 7.5.2012)

Območje Polšnik ima svojo razvojno vizijo razdeljeno v tri smeri:

- gospodarski turizem,
- romarski turizem (romarska cerkev Lurške Matere Božje, zgrajena pred 100 leti),
- prireditveni turizem (v krajevni skupnosti Polšnik deluje 8 društev, na leto se zvrsti približno 50 prireditev).

Vizija je postavljena za približno 25 let vnaprej, vas Velika Preska pa pokriva gospodarsko smer vizije, v samem bistvu gre za združevanje podjetništva in kmetijstva.

4.3.1.1 Razvojna vizija Velike Preske

Načrtno urejanje in povezovanje v vasi Velika Preska se je pričelo leta 2004, vizija pa je postavljena približno 20 let vnaprej, leta 2025 naj bi bila vas kot celota urejena, in sicer v nekakšen razstavnih salon, kar bo potem moč pokazati tudi kot primer dobre prakse za celo Evropo. V tem času se z različnimi projekti zasleduje cilje razvojne vizije, ki so:

- mladim omogočiti delo in življenje v domačem okolju;
- urediti okolje z upoštevanjem vseh vidikov ekologije;
- vključiti domačine v proces uresničevanja ciljev;
- raba lokalnih virov (les) in znanja domačinov;
- vključevanje različnih akterjev v dejavnosti in ekološke projekte;
- posredovati dobre izkušnje drugim.

4.3.2 Tip skupnega – razvojni projekti

V primerjavi z ostalimi študijami primerov, je Velika Preska posebna v tem, da ni mogoče reči, da gre za zemljišča ali lastnino, ki so v lasti več ljudi in je najbolj pomemben način, kako se vpleteni posamezniki dogovarjajo za načine koriščenja. To je toliko bolj izrazito tudi zato, ker se Velika Preska osredotoča predvsem na gospodarski razvoj. S stališča pričujočega diplomskega dela pa je zanimiv predvsem način, kako so se tega lotili. Ker je del vizije mladim omogočiti delo in življenje v domačem okolju, je potrebno zgraditi skupnost, ki jih bo povezovala in jim to omogočala. Nadaljnje želijo v cel proces uresničevanja ciljev vključiti tudi domačine, kar se ponovno odraža v oblikovanju skupnosti, ter posredovati dobre izkušnje drugim – tudi znanje je ena izmed oblik skupnega, ki si jo ljudje delimo. Vidik trajnosti je v njihovem planu zastopan v okvirih celostnega ekološkega pristopa in rabe lokalnih virov. Tako je Velika Preska relevantna za analizo v tej diplomski nalogi, čeprav skupno ni tako enostavno opredeljivo kot v ostalih primerih.

Slika 13: Kolaž prizorov z Velike Preske (Polšnik. <http://www.polsnik.si/obvestila/aktualni-utrinki/ks-pol%C5%A1nik-sodeluje-na-evropskem-nate%C4%8Daju-za-obnovo-vasi-2012.aspx#.UEIZ9MUIIn8>, pregledano 7.5.2012)

4.3.3 Oblika skupnosti in organizacija znotraj nje

4.3.3.1 Zgodovinsko ozadje

Za razumevanje povezanosti vaščanov je potreben krajši opis zgodovinskega ozadja. Med drugo svetovno vojno je blizu Velike Preske potekala meja med Nemčijo in Italijo, zato je bila na Veliki Preski močna nemška vojaška postojanka, ljudje pa so bili iz vasi

večinoma izseljeni. Nemci so tu zgradili tudi bunkerje. Iz teh so vaščani kasneje pričeli graditi hiše, saj je bilo med vojno v vasi vse porušeno, z izjemo treh hiš. Dva bunkerja sta v vasi še danes. Vaščani so vse od konca druge svetovne vojne do danes izjemno medsebojno povezani. Zagotovo je tudi tradicija sodelovanja in medsebojne pomoči po vojni pripomogla k temu, da so si v času socializma pomagali pri izgradnji hiš, hlevov ter gospodarskih poslopij in ostali tesno povezani še naprej. Gre za pripadnike generacije, ki so danes stari od 50 do 70 let in so si med seboj zelo pomagali.

4.3.3.2 Mlajše generacije in ohranjanje povezanosti

Danes je situacija drugačna. Kot v mnogih drugih vaseh so se mladi po šolanju odselili z Velike Preske in izgubili stik z vasjo in Polšnikom. Njihovim staršem (ki pripadajo generaciji, ki je navajena tesnih stikov in sodelovanja v vasi) se to zdi velika škoda. Tako so si zamislili različne projekte, preko katerih bi mlade pritegnili in motivirali za aktivnejše udejstvovanje v vasi, kar bi se odražalo oziroma se odraža tudi v razvoju vasi. Prvi izmed takih projektov je bila gradnja pločnika, ki poteka skozi celo vas; 100 m tega pločnika je lesenih. To je edini leseni pločnik v Sloveniji, z gradnjo pa so pričeli leta 2006, dve leti zatem, ko so s študenti krajinske arhitekture na delavnici postavili razvojno vizijo vasi.

Po ureditvi pločnika (*Slika 14*) so nadaljevali s skupnim urejanjem vasi, zgradili so nadstrešek za ekološki otok (*Slika 14*), v juniju 2011 pa je bila otvoritev urejenega izvira reke Sopote. Reka ima tri izvire in do izliva v Savo v Radečah povezuje tri občine (simbolni pomen). Ob izviru so postavili tudi klopi.

Trenutno se odvija projekt ureditve bunkerjev, ki so ostali od druge svetovne vojne, ter preureditev hleva v muzej, v katerem bi predstavili zgodovino obrti, ki so se zvrščale na tem območju (mizarstvo, kovaštvo, kolarstvo in kmetijstvo).

Preko teh projektov so uspeli povezati in animirati približno 20 mladih (starih med 17 in 30 let). Tudi sicer starejša generacija te mlade šolane kadre skuša vpeljati v svoje posle; dolgoročni cilj pa je doseči tako povezanost mladih, kot jo poznajo njihovi starši ter s sinergijo kmetijstva in podjetništva mladim dati možnost in jih naučiti, kako skupaj uresničiti in doseči razvoj. To se dogaja na nivoju celotne krajevne skupnosti Polšnik, saj je samo ena majhna vas, kot je Velika Preska, premalo za izpeljavo takih projektov.

4.3.3.3 Podjetništvo

Na Veliki Preski imajo dve podjetji, Mizarstvo Kos in Center za zunanjo ureditev. Mizarstvo se je začelo razvijati pred tridesetimi leti, ko je g. Jože Kos videl možnost, da iz lesa, ki ga je v okolici dovolj, naredi nadgradnjo. Začelo se je z izdelavo balkonskih ograj, kasneje pa so ustanovili še poslovno združenje Naš vrt. Pri slednjem gre za skupino več kot 20 podjetij iz različnih dejavnosti. Združenje se je razvilo iz potrebe po povezovanju različnih strokovnjakov (povezanih 28 poklicev), ki so potrebni, da se lahko celostno uredi okolica hiš.

Slika 14: *Levo zgoraj – leseni pločnik (Polšnik. <http://www.polsnik.si/okraju/statistika/velika-preska.aspx>, pregledano 7.5.2012); Levo spodaj – ekološki otok (Šprajcar M., slikano na terenu, 26.4.2012); Desno – avtobusna postaja (Šprajcar M., slikano na terenu, 26.4.2012)*

4.3.3.4 Samooskrba s hrano

Po mnenju gospoda Kosa je trenutno na slovenskem tržišču $\frac{3}{4}$ izjemno nekvalitetne hrane, ki jo kupuje večina Slovencev, in pa $\frac{1}{4}$ zelo kvalitetne hrane, ki jo kupijo tisti, ki si to lahko privoščijo. V desetih letih se bo to razmerje najverjetneje še poslabšalo, sledili bodo tudi problemi z zdravjem. Deset let je najverjetneje premalo, da bi mlade naučili kmetovanja in jih povezali z zemljo, vseeno pa bi v časovnem obdobju petih let na Veliki Preski in Polšniku radi motivirali kmete, da bi razmislili o perspektivi in ponovno začeli kmetovati po starih načinih ter sami pridelovati hrano, saj se je kmetovanje tu skoraj povsem opustilo. Pri tem je potrebno upoštevati omejitve in pogoje, ki jih določa geografska lega. Pridelava na Veliki Preski zaradi strmega reliefa sicer ne more konkurirati množini pridelave nižinskih kmetov, po drugi strani pa zaradi neonesnaženosti lahko pridelujejo izjemno kvalitetno hrano. To lahko potem ponudijo gostom, ki prihajajo k njim.

4.3.3.5 Projekt Žive hiše – preplet in uresničitev vseh segmentov razvoja

Projekt Žive hiše je projekt sinergij. Gre za trajnostno naravnan projekt, ki razvija vse segmente družbe. Čeprav bodo hiše, ki so osrednji del projekta, zgrajene v skladu s standardi za pasivno gradnjo, projekt nosi ime Žive hiše. Po besedah g. Kosa ne smemo biti pasivni, temveč aktivni, saj samo tako lahko kaj spremenimo in dosežemo. Zato »žive« hiše. Gre za povezovanje znanja, 7 tehnoloških slovenskih lesarskih

centrov se bo povezalo v skupno zgodbo. Zgradili bodo naselje hiš, zgrajenih v skladu s standardi za pasivno gradnjo. »Pasivna hiša je optimalna energijsko varčna zgradba – ob minimalno višjih stroških gradnje ima lahko tudi 10- in večkrat nižje letne stroške za ogrevanje kot zgradbe, v katerih živimo danes. Emisije CO₂ so neznatne, saj za ogrevanje ne potrebuje fosilnih energentov. Nudi izjemno kvalitetno in zdravo bivalno ugodje, predvsem zaradi stalne oskrbe s svežim zrakom, kar se v zgradbah, ki se gradijo sedaj, zelo težko doseže.« (Zbašnik Senegačnik M., 2011: 38) G. Kos je tudi mnenja, da se trajnost dosega tako, da se opira na lokalne vire. Pravi, da premalo koristimo gozd. Slovenija je izjemno gozdnata dežela in les je naša nafta. Zato meni, da bi morali kar največ proizvodov razviti iz lesa.

Projekt teče že osmo leto, poleg terena, dokumentacije, partnerjev, itn. je treba projekt postaviti v kontekst celotnega razvoja Velike Preske. Ko bodo hiše zgrajene, bodo ljudje sem prihajali na poskusna bivanja, tekom katerih bodo izkusili bivanje v pasivni hiši. Tem ljudem bo potrebno ponuditi še dodatne storitve in aktivnosti, kar danes ni mogoče, saj ničesar ni. Ljudje na delo hodijo v druge kraje, kar se zdi g. Kosu nepotrebno. Pravi: »Podjetniki naj delajo s tistim, kar imajo doma. Zakaj bi hodili v službo v Ljubljano, če imaš lahko službo doma. Potrebno je nadgraditi produkte, ki jih lahko proizvajaš na kmetiji.« Hkrati je potrebno ljudi pripraviti na to, da bo življenje v vasi čez nekaj let popolnoma drugačno, kot je danes.

Nujno potrebno bo povezati turizem, kmetijstvo in gospodarstvo. Danes ljudje prihajajo samo na dnevna izobraževanja v Center za zunanjo ureditev, ko pa bodo obiskovalci prišli na večdnevna bivanja, jim bo potrebno ponuditi še kvalitetno hrano, možnost prehranjevanja na kmetijah, udeležbo na predavanjih v Centru za zunanjo ureditev, izlete, rekreacijo,... Spremembe so se že začele, na eni kmetiji je ponovno začel obratovati mlin za mletje pire. Že sedaj povpraševanje presega kapacitete mlina. Razumljivo je, da se ne da vnaprej stoddostno pripraviti vsega, čas bo pokazal, kaj ljudje potrebujejo in želijo in šele povratne informacije bodo jasni pokazatelj vseh potreb. Povezali bodo vse že obstoječe aktivnosti ter vpeljali nove – mizarstvo, Center za zunanjo ureditev, poslovno združenje Naš vrt, na novo spodbujeno kmetijstvo, ogled muzeja, turizem, rekreacijo.

Da lahko dosežeš sinergijo je tudi v majhnem okolju potrebno načrtno delati, planirati in spodbujati ljudi. Če ljudje ne bodo sodelovali med seboj in če ni odprtih medsebojnih odnosov (npr. nevoščljivost, sebičnost,...) potem ni napredka. Projekti, ki so jih v vasi že izpeljali, so zagotovo dobra osnova za tako velik projekt, kot so Žive hiše.

4.3.4 Pravila

Specifika primera razvojne vasi Velika Preska ne omogoča izpostavitve določenih pravil, ki so jih sprejeli vsi skupaj, z namenom rabe skupnega vira.

4.3.5 Samonadzor

Zaradi večinoma poslovne narave razvojnih projektov, ki se odvijajo v sklopu razvoja Velike Preske, samonadzor ni eden izmed ključnih parametrov.

4.3.6 Stroški

V tem primeru ni mogoče izpostaviti stroškov, kot je npr. vzdrževanje ograje okrog skupnega vrta. Gre za poslovne investicije. Sicer pa za projekte vedno poskušajo pridobiti tudi sponzorje.

4.3.7 Problemi

Pri tako obsežnih in dolgotrajnih projektih razumljivo pride tudi do problemov. Trenutno poskušajo premostiti problem z lokacijo za nastajajoči muzej.

Ljudje si pogosto tudi ne želijo sprememb, sploh če situacija, v kateri so, ni slaba. Zato jih je včasih težko motivirati. V takih primerih je dobro, če svoje mnenje poda tudi kašen strokovnjak. Velikokrat ljudje namreč ne opazijo, kaj vse pravzaprav imajo in kakšen potencial to nosi. V kolikor pa to izpostavi nekdo drug, ljudje bolj verjetno postanejo zainteresirani.

Do problemov lahko pride tudi, če se določeni posamezniki počutijo bolj pomembne ali več vredne in začno zviška gledati na druge. Nemogoče je pričakovati, da se bo večja skupina ljudi v vsem strinjala. Ljudje so si različni in se ukvarjajo z veliko različnimi dejavnostmi. Izziv je doseči tako stopnjo kohezije, ki bo vodila do dolgoročno dobrih odnosov, da ne bo prišlo do tega, kar se dogaja v mestih, kjer so ljudje odtujeni, medsebojne komunikacije slabe, kvaliteta bivanja pa na nizkem nivoju. To se lahko doseže le z medsebojnim spoštovanjem in v primeru, da je vsakemu omogočeno, da počne tisto, v čemer je dober, če se vsi izobražujejo in ne kažejo s prstom samo na tuje napake.

4.4 Agrarne skupnosti

4.4.1 Ozadje

V preteklosti je bilo na ozemlju Slovenije manj prebivalcev, v veliki večini so prevladovali samooskrbovalni kmetje, tudi socialna družbena struktura je bila drugačna od današnje. Ljudje niso imeli možnosti, da bi se hitro in vsakodnevno premikali iz kraja v kraj, poleg tega niti niso imeli časa, saj so imeli zadosti dela, da so opravili vse delo doma ter na njivah in v gozdovih. Takrat so bile skupne gmajne zelo razširjene in so aktivno delovale. Služile so za gospodarsko preživljanje celotnih vasi; da pa so lahko obstajale, so se ljudje morali dogovarjati o pravilih in sklepati kompromise. Vedno, kadar je prisotnih in vpletenih več ljudi, se pokaže potreba po

določeni stopnji organizacije. To je po eni strani popolnoma jasno in logično, a po drugi strani zahteva nekaj truda, da se najde rešitev, ki v dani situaciji ponuja optimalne pogoje in je sprejemljiva za kar največ vpletenih. Izredno redko so zadovoljni čisto vsi. Vedno bo prišlo tudi do problemov, ki se jih navadno rešuje šele, ko se pojavijo, lahko pa se že vnaprej določi načine ravnanja v določenih situacijah. AS ali soseske, kot so se včasih imenovali, so tradicionalen in vzorčni primer ravnanja s skupno lastnino v Sloveniji. Kot že omenjeno se je večina skupnih zemljišč na ozemlju današnje Slovenije med kmete razdelila do konca 19. stoletja. Tekom časa je delež kmečkega prebivalstva začel upadati, skupna zemljišča so bila AS odvzeta ter nato, z osamosvojitvijo Slovenije, spet vrnjena v postopku denacionalizacije. Danes ponovno registrirane AS, ki predstavljajo nekakšen ostanek zgodovine, skušajo umestiti svoje delovanje v okolje, ki je bistveno drugačno od tistega, v katerem so bile vzpostavljene. Drugačnemu okolju navkljub je razvidno, da določen interes za ohranjanje in obuditev delovanja teh skupnosti obstaja, saj se v nasprotnem primeru od leta 1994 do 2007 ne bi ponovno registriralo 665 agrarnih skupnosti (Register agrarnih skupnosti, 2007, cit. po Petek F. in Urbanc M., 2007). Zanimivo pa je, na kakšen način je mogoče obuditi in ponovno vzpostaviti nekaj, kar je bilo zasnovano že pred stoletji in zakaj je to sploh zanimivo.

4.4.2 Tip skupnega – pašniki in gozdovi

AS, ki sem jih izbrala za obravnavo, imajo deloma različne tipe skupnih zemljišč, predvsem pa se razlikujejo po velikosti zemljišč, ki jim pripadajo. Največ skupnih zemljišč ima AS Dovje - Mojstrana, leta 1948 jim je bilo odvzetih nekaj čez 6000 ha zemljišč. Z Zakonom o ponovni vzpostavitvi agrarnih skupnosti ter vrnitvi njihovega premoženja in pravic (ZPVAS) so se jim ta odvzeta zemljišča začela vračati in so danes v veliki meri vrnjena. Še vedno pa ni vrnjenih približno 2500 ha zemljišč v Dolini Vrat. Največ teh zemljišč so pašniki, nekaj je gozda ter nerodovitnih (skalnatih) predelov. Imajo 2 visokogorska pašnika, Vrtaška planina in Dovška baba/Dovška rož'ca. Imajo tudi 2 nižinska pašnika – Belo polje nad predorom Karavanke ter Rebno nad vasjo Dovje. Nižinska pašnika se uporabljata za začetek paše ter za jesensko pašo do zime.

AS Bohinjska Bistrica ima v lasti 1069 ha zemljišč. Meje so jasno določene; zemljišča so v treh katastrskih občinah (»vaška gmajna« spada pod katastrsko občino Bohinjska Bistrica, planine Prvi in Zadnji Vogel in podplanina Kal pa so v dveh katastrskih občinah, in sicer v katastrskih občinah Savica in Studor). Velika večina njihovih zemljišč so pašniki, nekaj je gozda, manjši del pa je nerodoviten. Gre za izjemno zanimive površine, na planinah Prvi in Zadnji Vogel ter na podplanini Kal je urejeno smučišče. Ob vasi Bohinjska Bistrica je »gmajna« ali nižinski pašnik, kamor se je včasih dnevno gnalo (gonilo) živino na pašo. Ostala zemljišča so na Voglu – planina prvi in zadnji Vogel, podplanina Kal.

AS Ljubinj za potrebe planine koristi približno 80 od 650 ha površin. Ostale površine so gozdne.

Najmanjša izmed preučevanih AS je AS Divača, ki ima v lasti 305 ha zemljišč. Večinoma gre za gozd, pašnikov je le približno 35 ha.

Predstavnica AS Zatoľmin ni imela podatka o velikosti vseh zemljišč, ki so v lasti njihove AS, vedela pa je, da gre za pašnike in gozdove. Imajo dve aktivni planini.

Do razlik med AS prihaja tudi pri načinu vpisa lastništva zemljišč v zemljiško knjigo. V AS Dovje – Mojstrana je lastništvo napisano na AS Dovje – Mojstrana s člani, kar pomeni, da ni dodatne razdelitve zemljišč med člani znotraj AS, vse je od vseh. V AS Bohinjska Bistrica prihaja do nadaljnje razdelitve zemljišč med člani, v AS Divača pa je lastništvo v zemljiški knjigi napisano na solastnike, ne na AS. Dodatna posebnost v Divači je, da je nekaj njihovih zemljišč tudi v lasti občine, saj se ob vračanju zemljišč nekateri dediči niso prijavili v razpisanem roku. Prav tako nekaj zemljišč zaradi pravnih ovir niso dobili vrnjenih (čez zemljišče gre stara cesta za Ljubljano, na zemljišču je osnovna šola, en del vrtca, park padlim borcem,...).

4.4.3 Oblika skupnosti in organizacija znotraj nje

Analizirane AS se razlikujejo tudi v številu članov. Največ članov ima AS Bohinjska Bistrica, in sicer 135. V AS Dovje – Mojstrana je 97 članov, v AS Zatoľmin 37, v AS Divača 27 in v AS Ljubinj 22.

V AS Bohinjska Bistrica, ki ima največ članov, imajo podeljenih tudi največ različnih funkcij znotraj AS. Predsedniku AS mandat traja 4 leta. Poleg predsednika imajo še gospodarski in nadzorni odbor ter tajnika. Kadar tajnik skliče gospodarski odbor, je navada, da so prisotni tudi trije nadzorniki. Imajo tudi tri gospodarje, kmalu bodo uvedli še četrtega.

Nekaj manj funkcij so navedli predstavniki ostalih AS. V AS Dovje – Mojstrana imajo prav tako predsednika in gospodarski odbor (šteje 10 članov in skrbi, da so denacionalizacijski postopki v teku) ter tajnika. V AS Divača imajo upravni odbor, ki izvaja sklepe, sprejete na zboru članov AS, ter nadzorni odbor, ki kontrolira poslovanje upravnega odbora, in predsednika zbora (glavni v AS). V AS Zatoľmin imajo predsednika in nadzorni odbor, ki se sestaja po potrebi, v AS Ljubinj pa predsednika ter nadzorni in upravni odbor.

V vseh AS imajo enkrat letno občni zbor, kjer sprejmejo različne načrte (gospodarski, finančni načrt,...) in se dogovorijo o nadaljnjem delovanju AS ter rešijo probleme, do katerih pride. Obstaja tudi možnost sklica izrednega občnega zbora.

Vse AS imajo natančno razdelano notranjo hierarhijo ter določene funkcije. Vsaki funkciji pripadajo tudi določene naloge. Velikost AS (glede na število članov) tu ne igra vloge.

4.4.4 Pravila

Vse AS imajo določenih kar precej pravil. Ta so oblikovana tako, da omogočajo dobro gospodarjenje AS in so zbrana ali v poslovniku ali v statutu AS. Dostikrat so pašna pravila poseben sklop pravil znotraj AS.

V AS Bohinjska Bistrica so vsa pravila v skladu z ZPVAS iz leta 1994. Za vsa pravila in načrte se dogovorijo na občnem zboru. V AS Bohinjska Bistrica obvezno delo danes ni več potrebno. Imajo tri najete gospodarje, vsak izmed njih pa ima še svojega pomočnika.

V AS Dovje – Mojstrana so današnji statut deloma prepisali iz starega statuta, nekaj pa so tudi dodali. V današnjem statutu so zapisana pašna pravila, na primer:

- Vsako leto vsi tisti, ki ženejo živino na pašo, čistijo in ograjujejo pašnike. Člani, ki ne pasejo živine, do tega dela niso obvezani.
- S pašništvom so upravičeni do državne (oz. EU) subvencije. Vsa ta sredstva se namenijo za pokritje stroškov, ki jih pašništvo prinese – izgradnja ograj, napajališč, stavb, urejanje in vzdrževanje dovoznih poti.
- Za vsako glavo živine, ki jo pase na skupnem pašniku, mora član opraviti 2 uri obveznega dela. Poleg tega mora vsak opraviti še 10 ur obveznega dela. Kdor tega dela ne opravi, mora plačati v denarju.

Tudi v AS Zatolmin, kjer je pašna skupnost zelo dejavna, imajo izredno natančno določena in dogovorjena pašna pravila. Znotraj pašne skupnosti ne najemajo pastirja, pasejo in sirijo sami. Na začetku pašne sezone naredijo raspored paše. Ko si na vrsti, greš na planino in skrbiš zanjo. Pod tvoje naloge spada paša živine, vzdrževanje planine,... Poleg nalog, ki jih imaš, ko si odgovoren za planino, moraš za vsako glavo živine, ki jo paseš, opraviti 16 ur »rabote«, tj. obveznega dela. Natančno se beleži, koliko »rabote« opraviš; če je ne opraviš dovolj, moraš plačati. Vsako leto je tudi eden določen za gospodarja planine, ta dodatno poskrbi, da je na planini gorivo za agregat, da se pravično razdelita skuta in sir, itn. Sir in skuta se delita po sistemu, ki so ga prevzeli še iz starih časov in je zelo pravičen; tako vsi dobijo enako bolj mladega in bolj staranega sira,... Sistem je dober in deluje že vrsto let. Količina sira in skute, ki pripada posamezniku, se določi iz količine namolzenega mleka, ki se tudi natančno beleži. Sistem je utečen, povzet po starih pravilih in deluje brez problemov.

Tudi pašna skupnost AS Ljubinj je pravila povzela po ustnem izročilu, problemov z usklajevanjem ni bilo. Določeno imajo količino »rabote«, in sicer 10 ur na glavo živine, ki se porabijo za čiščenje in vzdrževanje.

Tudi v AS Divača so današnji statut v glavnem povzeli po starem statutu in vsebuje pravila, ki zadevajo delovanje AS in gospodarjenje znotraj nje. Kar se tiče obveznega dela, je upravni odbor sprejel urno postavko, po kateri potem najamejo zunanje izvajalce za delo. V kolikor pa se odločijo, da bodo delo opravili sami, morajo člani, ki se delovne akcije ne udeležijo, plačati toliko ur dela, kot je trajala akcija. Čeprav te situacije niso ravno pogoste, je to še vedno kamen spotike vsako leto na občnem zboru.

4.4.5 Samonadzor

Samonadzor je povezan z medsebojnimi odnosi znotraj skupnosti. V AS Bohinjska Bistrica sicer prihaja do nesoglasij, vendar se jim to zdi razumljivo. Ljudje se med seboj razlikujejo, zato je potrebno biti previden, da se stvari ne zaostrejejo. Do sedaj so kar uspešno usklajevali interese. Člani se med seboj tudi dobro poznajo, tako da s kršenjem pravil še niso imeli problemov. Tudi z upravičenostjo do paše ni težav, sploh zato, ker imajo le še štirje člani kmetijo, pa še ti nimajo molzne živine. Resnejše kršitve pravil v AS Bohinjska Bistrica niso problem.

Po drugi strani pa se je v AS Dovje – Mojstrana že zgodilo, da je član sekal v gozdu na lastno pest. Ker se vsi člani med seboj poznajo, se tak dogodek takoj opazi, prav tako je revirni gozdar (sicer postavljen od Zavoda za gozdove Slovenije) vsak dan na terenu in spremembe v gozdu takoj opazi. Kršitelj je moral posekani les plačati. Drugače pa nekateri posamezniki znotraj skupnosti sicer izstopajo, mislijo, da bi morala AS drugače delovati. Menijo, da to, da so večinoma povzeli stara pravila (ki so po mnenju vira sicer najbolj prava in funkcionalna), ni v redu. Kljub vsemu pa ta tip nesoglasij ni povod za resnejše kršitve pravil.

V AS Divača nimajo problemov s kršenjem pravil. Vsi člani so v osnovi sicer kmetje, a se noben več ne ukvarja s kmetijstvom, našli so si druge zaposlitve. Tako je že kakih 30 let, živine ni nobene. Posledično s pašo ni problemov, prav tako jih ni glede sekanja v gozdu na lastno pest. Dogovorjeni so, da če kdo potrebuje drva za domačo rabo, jih lahko vsak, ki se prijavi na jesenski razpis, poseka 10 m, in sicer po ceni, ki je določena v razpisu. Tega se navadno poslužuje le 4 ali 5 članov. Pravilo je dogovorjeno in sprejeto, zato s tem ni problema.

Predstavnica AS Zatolmin pove, da njihova pašna skupnost nima problemov s kršenjem pravil, iz AS Ljubinj pa je poznan primer iz zgodovine, ko je član AS v mleko vlival vodo. Ko so to ugotovili, so ga izključili iz AS. Član je nato dolgo moledoval, da so ga sprejeli nazaj v skupnost.

4.4.6 Stroški

Pri delovanju AS prihaja do različnih stroškov. V AS Bohinjska Bistrica stroške predstavljajo:

- najemanje gospodarjev, pastirja;
- računovodski servis;
- notar, sodni in uradni postopki.

Stroške najemanja gospodarjev in upravljanja s pašniki pokrijejo s subvencijami za pašne skupnosti. Sodni postopki (ki so v teku zaradi vračanja zemljišča AS ter reševanja dednih postopkov) so plačani z denarjem, ki ga dobijo od prodaje prigospodarjenih dobrin.

V AS Dovje – Mojstrana stroške predstavlja izmera zemljišč, ki so v procesu vračanja AS. Tudi pašništvo je povezano z določenimi stroški, potrebno je urediti in vzdrževati dovodne poti, zgraditi ograje, napajališča in kočice ter čistiti pašnike. Za kritje teh stroškov porabijo subvencije, do katerih so upravičeni zaradi izvajanja pašne dejavnosti. V preteklosti je AS zgradila tudi vse ceste in vodovod v vasi ter finančno

pomagala članom, če so potrebovali pomoč zaradi požara, itn. Danes teh stroškov večinoma ni več.

Glavna dejavnost AS Divača je gospodarjenje z gozdom, kar predstavlja tudi glavne stroške. Večinoma v gozdu ne sekajo sami, ampak najamejo zunanjega ponudnika storitev.

Tudi v AS Zatočmin za stroške, ki jih prinese delovanje obeh planin, pokrijejo s subvencijami.

4.4.7 Problemi

Vsi vprašani so izpostavili kar nekaj problemov, ki danes pestijo AS.

4.4.7.1 Agrarna skupnost ni pravna oseba

Daleč največji problem jim predstavlja naravnost zakona o AS, ki opredeli, da AS ni pravna oseba. Zato ni popolnoma jasno, kako AS vstopa v pravne posle, kakšno je razmerje med AS in davčnim uradom Republike Slovenije, kakšne so pristojnosti predsednika AS, itn. (Cerar G. in sod., 2011)

V AS Bohinjska Bistrica menijo, da je to največja hiba ZPVAS. Zdi se jim, da se AS izključuje iz odločanj.

Tudi v AS Dovje – Mojstrana se počutijo, da imajo zavezane roke. Dokler AS ni pravna oseba (kot je to na primer urejeno v Avstriji), lahko upravljajo samo z višinskimi in nižinskimi pašniki, kar omeji namen AS izključno na pašništvo. Problem je povezan tudi z interesom mlajše generacije za aktivno vključevanje in delovanje v AS. Zanimanje med mladimi sicer je, vendar jih odbija to, da je gospodarjenje znotraj skupnosti tako omejeno. To lahko poveča medgeneracijski prepad in močno zmanjša zanimanje za delovanje AS v prihodnosti.

Podobno razmišljajo tudi v AS Divača. Menijo, da to, da niso pravna oseba, sicer ni ovira za samo gospodarjenje, temveč je bolj prepreka v primeru, ko skupnost želi dati kakšno zemljišče v najem. Nekatere člane to, da niso pravna oseba, še posebej moti, saj izražajo dvome o pravnomočnosti sklepov, sprejetih s strani upravnega odbora. To je tudi edini večji kamen spotike v tej AS.

Tudi v AS Ljubinj pogrešajo več avtonomije.

4.4.7.2 Dedni postopki

Izpeljava dednih postopkov največ problemov predstavlja v AS Bohinjska Bistrica, ki ima od teh skupnosti tudi največje število članov. Glede na določila Zakona o dedovanju ima danes lahko eno zemljišče več dednih upravičencev (včasih zemljišče ni bilo deljivo od hiše in je samo tisti, ki je postal hišni gospodar, lahko dedoval skupno

posestvo). Taka množica ljudi pomeni več uradnih postopkov, tako da po več kot deset letih od ponovne registracije AS dedni postopki in članstvo (imenik) AS še niso razčiščeni. Veliko upravičencev je umrlo, dedičev je več in glede na določila Zakona o dedovanju so vsi upravičeni do deleža. Problem je, ker morajo dediči sami sprožiti te dedne postopke in plačati sodno takso. Nekateri imajo zelo majhne deleže oziroma jim to nič ne pomeni (vidijo v tem le breme in strošek), zato se situacija vleče že od leta 1994. Zakon je sicer naravnan tako, da zemljišče lahko dobi le tisti, ki je član AS. Tisti dedni upravičenec, ki pa ni član AS, je pa v dednem postopku, se lahko temu deležu ali odpove ali pa zahteva odškodnino (nujni delež). Kljub vsemu pa taka velika množica upravičencev in nerešeni dedni postopki v praksi pomenijo omejeno možnost za gospodarjenje.

Člani pašne skupnosti AS Zatolmin imajo zaradi nerazčiščenih dednih postopkov težave, saj morajo za vse posege pridobiti soglasje vseh upravičencev. To jim močno otežuje delo.

V AS Dovje – Mojstrana problema z razčiščevanjem dednih postopkov niso izpostavili, v AS Divača (ki je po številu članov precej manjša od AS Bohinjska Bistrica) pa so ravno v letošnjem letu zaključili zadnji primer, ki pa se je odvijal med 5 in 6 let.

4.4.7.3 Zaraščanje

V Bohinju planina dolgo časa ni bila v funkciji, zato se je zaraščala. Potrebno jo je očistiti in začeti s sečnjo. Čistilno akcijo skliče gospodar planine/sirarne. Navadno se akcije udeležijo vsi drugi, le tisti, ki imajo tudi dejansko na planini živino, ne. To ni ravno po pričakovanjih, vendar so drugi člani precej razumevajoči; razumejo, da ima kdo morda ravno takrat doma veliko drugega dela.

Zaraščanje pašnikov je velik problem tudi v AS Dovje – Mojstrana. Potrebne je ogromno čiščenja, kar zahteva veliko dela in predstavlja tudi strošek.

Tudi znotraj pašne skupnosti Zatolmin je zaraščanje velik problem. Pravzaprav gre vsa »rabota«, ki jo opravijo, za čiščenje planine in preprečevanje zaraščanja.

AS Divača je edina, ki ji zaraščanje pašnikov ne predstavlja problema, kar je razumljivo, saj glavnino njihovih površin pokriva gozd. Edini pašnik, ki se je zarasel, so očistili in dali v najem kmetu iz vasi, ki ima približno 30 glav živine, tako da jih to sedaj ne bremeni več.

4.4.7.4 Medgeneracijski prepad

V AS Dovje – Mojstrana so mnenja, da v splošnem mlade zanima samo še denar. Kljub temu je vir mnenja, da je v njihovi skupnosti kar nekaj mladih kmetov, ki so zainteresirani. Meni, da bo skupnost delovala naprej, znanje se prenaša, tudi v gospodarskem odboru niso samo starejši člani. Ne vidi bojazni, da bi AS propadla, da članstva ne bi bilo.

V AS Bohinjska Bistrica upajo, da se bodo tudi mladi zavzeli za to, za kar se oni sedaj že 20 let borijo. To zagotovo delajo tudi z mislijo na svoje naslednike. Po drugi strani pravijo, da če ne bi bilo nobenega interesa, se zagotovo ne bi toliko časa borili.

Malce drugačna situacija je v AS Divača. G. Dolenc pravi, da med mladimi sploh ni nobenega interesa. Problem je v načinu razmišljanja, da se nič ne spleča. Perspektiven je sicer projekt, o katerem se dogovarjajo z oddelkom za gozdarstvo Biotehniške fakultete. Borovi gozdovi se namreč sušijo, zato jih želijo obnoviti. Odmerilo bi se 6 parcel, se jih očistilo ter na novo zasadilo z drugimi drevesnimi vrstami. Tako bi ugotovili, katere vrste se bi prijelo in bi lahko uspevale namesto bora. Gre za trajnostno naravnan projekt, ki bi lahko pritegnil mlade in pokazal perspektivo. G. Dolenc vidi eno izmed možnosti tudi v oskrbovanju kurilnic na biomaso. To bi lahko zanimalo mlade. Lesa je polno, potrebno je samo urediti stvari. Zagotovo pa ta hip ne ve povedati, kaj se bo na dolgi rok zgodilo z AS.

4.5 Razprava

Štiri študije primerov, ki jih obravnavam v diplomskem delu, se morda na prvi pogled zdijo povsem različne ena od druge ter brez skupnih točk. Dejansko so si tudi v resnici precej drugačne med seboj, vendarle pa si delijo skupen ključni element, tj. skupnost. Bogataj N. (2012) navede skupnost kot temeljni element modela skupn(ostn)ega upravljanja z viri, Kirn A. (2007: 425) pa jedrnato povzame, da »ko je skupno dobro lastninjeno, problem skupno dobrega zanj več ne ostaja.« V nasprotju z delom Ostrom E. (1990), ki obravnava tako uspešne kot neuspešne primere delovanja skupnosti in njihovega načina upravljanja s skupno lastnino in naravnimi viri, sem se sama osredotočila izključno na delujoče primere skupnosti. Uspešnost pri delovanju je naslednja karakteristika, ki si jo vsi primeri delijo. S tem hkrati odgovarjam na eno izmed vprašanj, ki si jih zastavljam v tem diplomskem delu. Izbrani primeri potrjujejo in dokazujejo, da so se ljudje zmožni povezati v skupnost in se znotraj nje organizirati na tak način, da zagotovijo dolgoročno upravljanje in ohranjanje kvalitete skupnega. Če sem bolj natančna, je trajanje čez daljše časovno obdobje resnično izraženo le v primeru AS, medtem ko je skupnost na urbanem vrtu v Mariboru komaj dobro zaživela, na Veliki Preski se proces povezovanja v skupnost odvija nekoliko dlje (od leta 2004), skupnost ekološke vasi Keimblatt pa šele nastaja. Skeptikom bi se moj odgovor tako lahko zazdel nezadostno podkrepjen z dokazi, vendar pa to vprašanje pokriva le en aspekt problematike, ki se ji posvečam. Z diplomskim delom sem želela osvetliti tudi vedno večjo aktualnost tematike ter ponovno večje zanimanje za nastanek različnih skupnosti. Študije teh na novo nastalih skupnosti potrdijo to trditev. Čeprav se (sploh v razvitem svetu) morda na prvi pogled ne zdi, se dejansko nahajamo v tranzicijskem obdobju, sploh v smislu spreminjanja miselnih okvirjev in življenjskih navad. Stroka že desetletja opozarja na nerazumno ravnanje z naravnimi viri, tako s stališča prekomerne rabe kot tudi onesnaževanja, za kar se zdi, da množici sploh ni mar. Ravno taki uspešni primeri organizacije v skupnosti »od spodaj navzgor« (angl. bottom-up approach) kot jih obravnavam sama, čeravno so ta hip še v manjšini, pa kažejo, da ljudje vendarle se zavedajo, da narava ni tu le zato, da služi zadovoljevanju naših potreb. Nikakor ni mogoče pričakovati, da bodo rezultati vidni iz danes na jutri, vse

večje spremembe zorijo počasi. Ravno zato je še toliko bolj pomembno, da se te redke primere analizira ter ugotavlja, kaj jih dela uspešne in kaj je lahko storjeno bolje. Na ta način se tako lahko v nadaljnje izognemo nepotrebnim zapletom in učinkoviteje ustanovljamo skupnosti. Pomemben del poti do cilja je tudi predstavljanje teh primerov širši javnosti ter njeno ozaveščanje. Če se ljudem predstavi alternativo in se jim hkrati predstavi, zelo poenostavljeno povedano, »recept za uspeh«, je verjetnost, da bo število takih praks naraslo, večja. Inovativnost ni v naravi vseh ljudi, zato je dobro, da ljudje, ki spoznajo in uvidijo potrebo po spremembah ter so motivirani, da te spremembe vpeljejo, postavijo zgled drugim in jim hkrati lahko ponudijo tudi »know-how«. To je bila ena izmed motivacij za nastanek ekološke vasi Keimblatt. Če povzamem – ljudje so v preteklosti uvideli potrebo po skupnem upravljanju virov, saj so ti zagotavljali vire za preživetje. Ker je rivalstvo za te vire veliko, možnost izključitve posameznika do koriščenja pa težka (Rodela R., 2012), je bilo dogovarjanje o trajnostni rabi edino smiselno ravnanje v nastali situaciji. Na drugi strani za na novo nastale skupnosti sicer še ne morem trditi, da uspešno dolgoročno upravljajo s skupnim. Kljub temu pa je pričakovati, da bodo tudi te skupnosti dolgo časa uspešno delovale, ne stremijo namreč k čim večjem ali čim hitrejšem koriščenju naravnih dobrin, s katerimi upravljajo. Nasprotno, osnovane so kot posledica zavedanja peščice posameznikov, da je prav življenje v skladu z načeli trajnosti odgovor na okoljske probleme, s katerimi se soočamo sodobni ljudje.

Parametri, po katerih sem enotno analizirala vse študije primerov, v grobem predstavljajo tudi glavne skupne karakteristike analiziranih primerov. Ker gre za medsebojno zelo različne primere, sem v vseh primerih najprej podala ozadje, da sem osvetlila, zakaj, kako, kdaj, kje in s kakšnim namenom je do organizacije skupnosti sploh prišlo. Tudi Ostrom E. (1990) vedno najprej poda podroben opis vseh dejavnikov (od števila vključenih ljudi do lokalne mikroklima), ki kakorkoli vplivajo ali na način koriščenja skupno dobrega ali na način organizacije znotraj skupnosti.

V naslednjem parametru sem se osredotočila na tip skupnega. Kot sem predhodno že omenila, se skupno lahko pojavlja v številnih različnih oblikah. V mojih primerih gre predvsem za skupna zemljišča, ki pa so namenjena različnim rabam. V Avstriji bo združenje odkupilo zemljišče, na katerem bo nastala celotna vas. Uradno bo lastnik zemljišča združenje, saj je potrebno zadostiti pravnim zahtevam. V praksi pa se bo smatralo, da vsak del vasi pripada vsem, ki bodo tam živeli. Ne bo torej kot v ostalih (»normalnih«) vaseh, kjer je toliko lastnikov, kolikor je zemljišč, na katerih stojijo hiše. V primeru skupnega urbanega eko vrta gre prav tako za skupno zemljišče, ki pa je namenjeno vrtovom. Celotno zemljišče je ponovno v lasti društva in je nadaljnje razdeljeno na zasebne parcelice, približno tretjina površin znotraj zemljišča pa je skupnih. Tudi v primeru AS gre za skupna zemljišča, in sicer pašnike in gozdove. Samo v primeru razvojne vasi Velika Preska je pravzaprav težje opredeliti, kaj je tip skupnega. Kljub temu pa ravno v primeru Velike Preske izredno lepo pride do izraza pomen oblikovanja skupnosti za doseg cilja. Cilj je v njihovem primeru skoraj popolnoma gospodarsko usmerjen (za razliko od pridelovanja hrane za lastne potrebe na vrtičkih in ustvarjanja bivanjskega naselja, na primer), kar izraža sodobnost nastanka tega projekta. Ne glede na to da se na nek način bolj ali manj išče izključno

ekonomska korist (s čimer ni prav nič narobe, navsezadnje je bil tudi pomen AS v preteklosti veliko bolj ekonomski kot je danes), je za dosego cilja izbran skupnostni pristop. Zavedajo se, koliko različnega znanja, idej in potenciala lahko prispeva vsak posameznik, vključen v projekt. Večja skupina ljudi projektu da širino, kar ga nedvomno obogati. Skozi zgodovino so se prebivalci Velike Preske seznanili s prednostmi, ki jih prinaša življenje v tesno povezani skupnosti, zato so se tudi danes odločili, da cilje, ki so sicer povsem usklajeni s trenutnimi življenjskimi potrebami, dosežejo tako kot včasih. Skupaj. Čeravno bi se komu Velika Preska morda zazdela ne povsem primerna za obravnavo zaradi ohlapnejše definicije skupnega, prav Velika Preska odseva in združuje preteklost, sedanjost in prihodnost. Koncept za dosego cilja je še najbolj povzet po tradicionalnih vzorcih oblikovanja skupnosti, strategije in plani so usklajeni tako s trenutnimi potrebami in zahtevami tržišča ter sodobnega človeka, a so hkrati že korak pred njimi, na koncu pa se zavedajo tudi, da prihodnost ne bo preveč svetla, v kolikor se naše navade ne spremenijo. Zato se za potrebe prihodnosti vračajo k starim in tradicionalnim načinom pridelovanja hrane, gradijo v skladu s standardi za pasivno gradnjo ter trajnost zagotavljajo s smotrno rabo virov, ki so jim na dosegu roke.

V nadaljevanju sem se osredotočila na oblike skupnosti in načine organizacij znotraj njih. V vseh analiziranih primerih je oblikovana skupnost, prisotna pa je tudi notranja struktura, pravzaprav hierarhija. V vseh AS imajo predsednika ter različne odbore, ki jih sestavlja več članov. Upravni odbor navadno izvaja sklepe, ki jih člani enkrat letno sprejmejo na občnem zboru. Na občnem zboru se pregleda delovanje skupnosti v preteklem letu ter sprejme sklepe za nadaljnje delovanje. Izvoli se tudi nove člane, ki bodo opravljali različne funkcije in naloge, ki jim s tem pripadejo. Zanimivo je, da z izjemo AS Zatolmin v nobeni AS niso člani tisti, ki bi še vedno opravljali funkcije, kot je na primer gospodar ali pastir. Vse AS za ta dela najemajo zunanje ljudi in jim storitev plačajo. Ne glede na to pa gre za točno določeno nalogo, ki jo posameznik opravlja, kar predstavlja nadaljnjo strukturiranost znotraj AS. Vsem funkcijam so določene pravice in dolžnosti, v nasprotnem primeru podeljevanje funkcij tako ali tako ne bi imelo pomena. Dodatna notranja struktura torej omogoča izvajanje planov AS. Izmed na novo nastalih skupnosti ima društvo Urbani eko vrt notranjo strukturo, ki je najbolj podobna strukturi znotraj AS. Ob ustanovitvi so imenovali predsednika društva, ki je hkrati predsednik upravnega odbora (slednji skupaj s predsednikom šteje 5 članov). Organ društva je še občni zbor, imajo pa tudi sekretarko in blagajničarko (ena oseba). Na drugi strani pa je v primeru Velike Preske situacija drugačna. Ker gre za povezovanje podjetništva in kmetijstva, nimajo razdeljenih nalog in funkcij, tako kot jih imajo v društvu Urbani eko vrt ali v AS. Vsak je zgolj zadolžen za manjši del in opravlja svoj poklic. Kljub vsemu je potrebnega precej usklajevanja in skrbi, da se vizija uresničuje. Vsak projekt potrebuje idejnega vodjo, ki nato motivira še ostale in poskrbi, da je projekt kot celota v teku in se razvija. Na Veliki Preski gre ogromno zaslug nedvomno pripisati g. Kosu. Spet drugače pa je v primeru ekološke vasi Keimblatt. Skupnost sicer še ni v celoti zaživela, saj so trenutno še v fazi pridobivanja interesentov. Kljub temu pa je bodoča organizacija znotraj skupnosti že določena. Ne bo šlo za hierarhijo, temveč za holarhijo. Pri holarhiji gre za organizirano strukturo enot, ti. »holonov« (Funch F., 1995). Vsak holon se lahko smatra kot celota ali kot del, odvisno od tega, kako na situacijo pogledamo (Funch F., 1995). To je v primeru

ekološke vasi povsem smiselno, saj bodo vsakega vaščana obravnavali kot samostojno osebo, ki pa je hkrati del celotne vasi. Morda bodo sčasoma določili tudi kakšne funkcije znotraj vasi, najverjetneje, če se bo pokazala potreba po tem. Glede na zbrane informacije lahko zaključim, da se hkrati z nastankom skupnosti bolj ali manj avtomatsko pokaže tudi potreba po določeni stopnji organizacije. Ne v smislu, da se določene člane skupine povzdigne nad druge; dejstvo pa je, da ima večja skupina ljudi več potreb, odvija se več procesov in interakcij. Če bi se vsi ukvarjali z vsem, bi se lahko zgodilo tudi, da na koncu ne bi bilo narejeno nič. Skupnost in organizacija gresta z roko v roki.

Naslednji skupni parameter, na katerega sem se osredotočila, so pravila. Ostrom E. (1990) močno poudarja pomen pravil in način njihovega usklajevanja, zato sem tudi sama temu parametru posvetila kar nekaj pozornosti. Če sem v prejšnjem odstavku zapisala, da gresta skupnost in organizacija z roko v roki, lahko na tem mestu dodam še pravila. Tako kot se hkrati z nastankom skupine ljudi izrazi potreba po organizaciji, se pojavi tudi potreba po oblikovanju pravil. To je razumljivo. Če dobro pomislimo, kolikokrat smo že slišali za primer, ko bi kdo zapisal, ta skupina je uspešno gospodarila z virom in nemoteno delovala brez težav več desetletij, ne da bi določila kakršnakoli pravila igre? Dejstvo je, da smo ljudje sicer družabna bitja in se radi družimo v skupinah, vseeno pa radi poskrbimo tudi za svoje dobro, navadno preden poskrbimo za dobro koga drugega. Navsezadnje Olson M. (1994) verjame, da ljudje načeloma ne bodo stopili skupaj le za to, da bi dosegli skupni cilj (glej Teoretični uvod, str. 8). Tako primeri, ki jih navaja Ostrom E. (1990), kot primeri, ki jih obravnavam sama, dokažejo nasprotno. Potrjujejo pa moji primeri predpostavke Ostromove, da skupaj s skupnostjo pridejo tudi pravila. AS so pravila oblikovala že kar nekaj časa nazaj, še preden so jim bila skupna zemljišča v postopku nacionalizacije odvzeta. Če dejstvo, da AS tudi danes imajo pravila delovanja, ni presenetljivo, pa je toliko bolj zanimivo to, da so to pravila, ki so večinoma le povzeta po pravilih, ki so veljala že toliko let nazaj. V primeru da člani AS ne bi bili mnenja, da lahko uspešno delujejo tudi po starih pravilih, teh pravil zanesljivo ne bi prevzeli, temveč bi oblikovali povsem nova pravila. Ob tem lahko razmislimo, kaj pravilo pravzaprav naredi uspešno (s stališča, da je pravilo uspešno, v kolikor omogoča doseg cilja)? Povzemanje starih pravil nakaže, da morda ni bistven čas oz. trenutek, v katerem se pravilo oblikuje, temveč namen, s katerim je bilo pravilo oblikovano. Če so predhodniki v AS oblikovali pravila zato, da so uspešno in dolgoročno gospodarili s skupnimi viri, in če je to tudi glavni cilj tudi današnjih AS, pravilo mora delovati tako sedaj, kot je delovalo tudi v preteklosti. Dobrih pravil ni enostavno oblikovati in najverjetneje so bila v preteklosti tolikokrat spremenjena, dokler niso bila povsem učinkovita. Zakaj jih torej res ne samo prevzeti? Seveda so ob ponovni vzpostavitvi AS morali določena pravila tudi na novo oblikovati, navsezadnje je dejavnost aktualnih AS drugačna od tiste v preteklosti. Medtem ko so v AS Divača in Dovje – Mojstrana zvesti bolj tradicionalnim dejavnostim (pašništvo in gospodarjenje z gozdom), pa v AS Bohinjska Bistrica precej širijo področja delovanja. Vidiijo več namenov svoje AS, poleg pašništva in gozdarstva še naravovarstvo, turizem, izobraževanje ter kultura. Nova področja delovanja razumljivo pomenijo nova usklajevanja in nova pravila. Vse AS skupno določajo in usklajujejo pravila, in sicer na občnih zborih, zapisana pa so ali v statutu ali v pravilniku AS. Tudi kar se tiče pravil je

društvo Urbani eko vrt podobno AS. Društvo ima pravilnik, v katerem so na sedmih straneh zapisana vsa pravila, potrebna za delovanje društva. Pravila so člani oblikovali skupaj toliko časa, da so se vsi člani strinjali s pravilom. Verjetno bi bilo lažje in hitreje, če bi pravila sprejemali tako, da bi pravilo oblikovali in nato glasovali – če bi ga podprla več kot polovica, bi pravilo obveljalo. Dolgotrajnejši proces oblikovanja pravil bo morda pomenil, da pravil dlje časa ne bo potrebno spreminjati, prav tako pa bo morda društvo zaradi takega sprejemanja pravil imelo manj težav s konflikti in delovanjem – če so se vsi strinjali s pravilom, nihče ne more reči, da je pravilo kršil zato, ker so ga sprejeli proti njegovi volji ali njegovim pomislekom navkljub. To bo pokazal čas. Mogoče bi bilo pričakovati, da v primeru ekološke vasi Keimblatt o pravilih še ne razmišljajo, saj še niso znani vsi ljudje, ki bodo živeli v vasi. A temu ni povsem tako. Ekološke vasi zagovarjajo določen način življenja in ljudje, ki ne delijo teh temeljnih vrednot, v vasi preprosto ne morejo živeti. Kljub temu pa bo v vasi približno 150 ljudi, zato je potrebno zagotoviti, da bodo te vrednote res živeli. Tu nastopijo pravila. Trenutno so sicer bolj v ospredju vrednote kot pravila sama, podrobnejša pravila bodo oblikovali kasneje, trenutno predvidevajo, da bodo pravila oblikovana s strani članov projekta. Določili pa so že količino obveznega skupnega dela, ki ga bo moral opraviti vsak vaščan. Od vseh primerov ponovno najbolj odstopa Velika Preska, spet zaradi narave razvojne vasi. Tu ne določajo posebnih pravil, saj to pravzaprav ni potrebno. Gotovo pa bi ukrepali v primeru, da bi kdo izmed udeleženih namerno ravnal tako, da bi škodoval projektu ali da namenoma ne bi uresničeval ciljev. Tako kot Ostrom E. (1990) sem ugotovila, da so pravila ob pojavu in rabi skupnega nujno potrebna. Biti morajo usklajena, pravična in smiselna, v nasprotnem primeru sta skušnjava in verjetnost za kršitve preveliki.

Pravila so, kot sem razložila, izjemno pomembna, vendar pa zares koristna postanejo šele, ko so tudi dejansko v rabi. Država na primer že ima mehanizme, s katerimi preverja, če državljeni spoštujemo uzakonjena pravila. Pri takih načinih organizacije »od spodaj navzgor« pa je nadzor lahko problematičen. Eden izmed razlogov je zagotovo ta, da se v veliko primerih ljudje, ki se povežejo v take skupnosti, med seboj poznajo. Pogosto živijo blizu eden zraven drugega in so v dobrih (če ne celo prijateljskih) medsebojnih odnosih. Posledično je med njimi vzpostavljena določena mera zaupanja. Na prvi pogled bi tako lahko smatrali, da nadzor spoštovanja pravil ni potreben. Očitno temu ni tako, saj drugače samonadzor ne bi bilo nekaj, o čemer bi pripadniki skupnosti lahko kaj povedali in je posledično tudi postal predmet raziskovanj. Na pravila lahko gledamo zgolj kot na neprijetne omejitve, vendar pa zagotovo prinašajo tudi določeno stopnjo varnosti in večajo medsebojno odgovornost. Nekomu, ki nam je blizu, je navadno najtežje postaviti omejitev ali ga kaznovati, kot drugemu, ki ga prvič vidimo, kar avtomatsko ustvari določeno stopnjo negotovosti in nelagodja. Pravila, ki veljajo za vse, ljudem olajšajo določene situacije in morda kdaj celo poglobijo vezi med vpletenimi.

Uspešni primeri povezovanja v skupnosti, ki jih opisuje Ostrom E. (1990), imajo v primerjavi z mojimi primeri veliko bolj izdelan načrt samonadzora in točno določene nadzornike. Vseeno pa je parameter relevanten za analizo tudi v tem diplomskem delu, saj so se v AS, ki jo obravnavam, že srečali s primerom kraje. Tematika je bila aktualna tudi na skupnostnem urbanem vrtu. Tam trenutno še ne vidijo potrebe po dodatnem nadzoru, saj je redko na vrtu le ena sama oseba. Razlog, zakaj v slovenskem prostoru

morda nuja po samonadzoru ni tako velika, bi lahko bil majhnost slovenskega ozemlja. Slovenija je resnično majhna in ljudje se res dobro poznajo med seboj, zato so vezi in poznanstva med ljudmi morda še vedno pristnejša kot npr. na Japonskem, ki jo za primer navaja Ostrom E. (1990). Novice se tudi hitro širijo, gozdove dodatno pregledujejo revirni gozdarji,... Za samo delovanje skupnosti je to vsekakor olajševalna okoliščina in ena skrb manj, ki se ji morajo posvečati.

Ob delovanju skupnosti nastajajo tudi stroški. V nobenem izmed analiziranih primerov stroški ne igrajo glavne vloge, niti niso tako visoki, da bi bili kamen spotike. Člani društva Urbani eko vrt letno prispevajo članarino kot tudi plačujejo najemnino. Povzamem lahko, da koristi, ki jih vrt prinese, upravičijo strošek, ki ga predstavlja. V primeru AS so člani morali sami poravnati stroške sodnih postopkov za razrešitev dednih postopkov. Drugače člani ne pokrivajo stroškov, ki jih prinaša delovanje AS. Spet drugače je v primeru ekološke vasi, pristopni stroški so visoki, prav tako cena hiše. Vendar je nakup hiše enkratni strošek, ki zadeva posameznika in ne skupnosti. Kar bi bilo zanimivo je, da bi kasneje, ko bo vas že delovala, preverili, kakšni so stroški vzdrževanja skupnega vasi in kako si jih vaščani delijo. Tudi razvojna vas Velika Preska je zgodba zase, bolj kot za stroške gre za poslovne investicije. Vidimo, da povsem enotna obravnava ni mogoča, še vedno pa lahko povzamem, da vsaj v primeru skupnostnega urbanega eko vrta in AS stroški niso tako visoki, da bi ljudi odvrnili od sodelovanja v skupnosti.

Zadnji skupni parameter analize so problemi. Četudi gre za uspešne primere povezovanja v skupnosti, se s problemi spopadajo vse skupnosti. To je razumljivo. Kar je pomembno je, da se teh problemov zavedajo ter se načrtno lotevajo njihovega reševanja. Problemi, ki so mi jih vprašani naštel, so zelo raznoliki, prav tako kot se razlikujejo vzroki zanje. Na skupnostnem urbanem vrtu edini problem, ki so se ga zares bali za zdaj sploh še ni problem, kar je seveda spodbudno. Bali so se namreč vandalizma, zato so si vrtničkarji tudi želeli, da se okrog vrta zgradi ograja. Nekaj problemov so imeli tudi s sadikami; najbolj zanimivo (glede na temo diplomskega dela) pa je, da sta se udeležba na skupnih akcijah in pripravljenost za delo na skupnih površinah zmanjšala, ko so vrtničkarji enkrat dobili lastne parcelice. Problem sicer še ni prevelik, je pa zaznaven. Skeptiki bi se morda trdno oprijeli tega dejstva, da bi lahko naprej sejali dvom o dejanski sposobnosti individualističnega sodobnega človeka za participacijo v skupnem, vendar ne smemo prezreti dejstva, da so ljudje na vrtu prostovoljno delali tudi veliko prej, preden so dobili zagotovilo, da bodo parcelico na vrtu tudi dejansko dobili. Kot sem že omenila, se miselni okvirji preoblikujejo počasi, korak za korakom, pojasnilo pa ima tudi vodja projekta, Matej Zonta: »Tu imamo družbo v malem, z vsemi njenimi težavami. Družbo, ki je pozabila kako živeti kot skupnost, a se je odločila, da stopi na pot, ki že danes korak za korakom ustvarja skupnost.«

Združenje, ki ustanavlja ekološko vas Keimblatt se je do sedaj srečalo le s problemom finančnih sredstev, težko pa so našli tudi ljudi, predane projektu. Čez nekaj časa, ko bo vas dodobra zaživela, bo nedvomno zanimivo pogledati, s kakšnimi problemi se sooča celotna vas kot skupnost.

Na VelikiPreski se ne soočajo s prevelikimi problemi. Ljudje razumejo poslovne priložnosti, ki se jim ponujajo, in so v glavnini pripravljeni sodelovati. Opaziti pa je bilo, da so v splošnem ljudje skeptični do sprememb. Čeprav živimo v času, ko so spremembe edina stalnica, se ljudje, sploh če situacija, v kateri smo, ni slaba, težko podamo v nekaj, za kar nismo povsem gotovi, kako se bo izšlo. To so opazili tudi v razvojni vasi. V takih trenutkih je pomembno, da si ljudje med sabo zaupajo in se spoštujejo, ter so razumevajoči, če kdaj ne uspe vse v prvem poskusu. V skupnosti, kjer si med seboj zaupajo in poteka kvaliteten dialog med vsemi udeleženci, se tudi problemi lažje rešujejo.

Problemov, s katerimi se soočajo AS, je, v primerjavi z ostalimi primeri, ki sem jih že obravnavala, nekoliko več, prav tako so za spoznanje bolj kompleksni, zato jih bom na tem mestu posebej in bolj podrobno razčlenila. Čisto vsi predstavniki AS so na moje vprašanje, s kakšnimi problemi se danes AS soočajo, med drugim odgovorili, da je eden največjih problemov ta, da AS ni pravna oseba. Ta problem je tesno prepleten s problemom o dedovanju in razreševanjem dednih postopkov, ki so ga prav tako omenili v vseh AS. Po ZPVAS se zemljišč namreč ni vračalo AS, temveč bivšim članom AS oz. njihovim dedičem. V prenekaterem primeru je teh dedičev več, pogosto se vsi dediči ne ukvarjajo s kmetijstvom, ali celo ne živijo v Sloveniji. Sodni postopek za dedovanje pa mora sprožiti dedič sam ter tudi plačati sodno takso. Mnogokrat dediči teh postopkov ne sprožijo, sploh kadar se ne ukvarjajo s kmetijstvom ali ne živijo v vasi, kjer deluje AS. To sicer ni povsem nepričakovano od njih, saj se AS bolj ali manj še vedno posvečajo kmetijskim dejavnostim. V kolikor dedič pač ni kmetovalec, lahko razumemo, da ne čuti potrebe po plačevanju stroškov, ki bodo nastali v sodnem postopku, če pravzaprav kasneje ne bo aktivno sodeloval v skupnosti. Kot je povedal g. Kenda iz AS Poljubin, je bilo nekdanj povsem drugače. Vasi so bile gospodarsko odvisne od delovanja AS, vsi so se zavedali, da če ne bodo sodelovali v AS, se jim bo slabo pisalo. Danes te nuje po sodelovanju v AS zaradi preživetja samega skoraj ni več, določen interes pa je več kot očitno še prisoten, saj se drugače AS sploh ne bi več registrirale. V praksi se to, da AS nimajo pravne subjektivitete, odraža predvsem v omejenem gospodarjenju in manjšemu spektru dejavnosti, ki se jim AS lahko posvečajo. Ker je po zakonu potrebno za upravljanje s solastnino in skupno lastnino pridobiti soglasje vseh solastnikov, AS tega pravzaprav ne morejo, dokler niso vsi dedni postopki izpeljani, kar pa traja že vrsto let. Članica AS Zatolmin pove tudi, da so tisti člani njihove AS, ki se še vedno ukvarjajo s kmetijstvom (so sicer v manjšini), še tudi danes življenjsko odvisni od planine. Kljub temu da je to le 8 izmed 35 članov, pa morajo za vzdrževanje in obnavljanje planine dobiti soglasje vseh članov, kar jim močno otežuje delo. Odgovori, ki so mi jih dali člani AS, pokažejo, da naravnost ZPVAS AS otežuje delovanje. V vsakem primeru morajo AS že tako dobro razmisliti, kako v današnje okolje umestiti svoje delovanje, tako pa se dodatno spopadajo še s problemi, ki bi se jim načeloma dalo izogniti. Zaključim lahko, da to, da AS nimajo pravne subjektivitete, na takšen ali drugačen način otežuje delo velike večine ponovno registriranih AS, kar so se spraševali tudi drugi avtorji, ki se ukvarjajo s to tematiko (Rodela R., 2012; Bogataj N., 2012).

Naslednji problem, s katerim se soočajo AS, je zaraščanje. Ker planine in pašniki dolgo časa niso služili namenu paše (saj AS niso upravljale z zemljišči, ki so jim bila odvzeta v postopku nacionalizacije), so se zarasle. Čiščenje planin je izredno pomembno,

čistijo jih člani AS sami. V AS Zatoľmin, kjer je planina zelo aktivna, mora vsak član, za vsako kravo, ki jo ima na planini, opraviti 16 ur »rabote«, tj. obveznega dela. Večino tega časa se porabi za čiščenje planine. Zaraščanje je problem vseh AS, ki sem jih obiskala, z izjemo AS Divača, kjer na skupnih površinah prevladuje gozd in ne pašniki.

Ker sem v sami zasnovi teme diplomskega dela zavzela stališče, da so pravila in delovanje AS sicer odličen primer ravnanja s skupnim, vendar se bodo danes med drugim morale predvsem aktualizirati in na novo poiskati svoje mesto in glavna področja delovanja, me je na intervjujih zanimala tudi tema medgeneracijskega prepada, oz. kaj se bo z AS zgodilo v prihodnosti. Odgovori, ki sem jih dobila so si na nek način zelo podobni, a se hkrati tudi precej razlikujejo. Večinoma noben od sogovornikov ne ve točno, kaj se bo zgodilo v prihodnosti in kako bodo prihodnje generacije vodile AS. Bolj ali manj so vsi sogovorniki mnenja da bodo AS sicer morale premostiti prenekatero oviro, zavedajo se tudi, da med mladimi ni prevelikega zanimanja, a ostajajo v napovedih in razmišljanjih za prihodnost optimistični. Tako v AS Bohinjska Bistrica kot v AS Dovje – Mojstrana menijo, da bosta AS delovali naprej. Pravijo, da če ne bi bilo prav nobenega interesa, se že od začetka ne bi trudili. Prav tako v odborih sodelujejo tudi mlajši člani. Njihovi pogledi so sicer nekoliko drugačni, a vsaj kanček zanimanja ostaja. V AS Poljubin se tudi sami sprašujejo, kaj bo z AS. Menijo, da bo potrebna določena stopnja reorganizacije. Ga. Lipušček Miklavič sicer ne ve, kaj bo z AS kot tako, prepričana pa je, da bosta planini in pašna skupnost živele, saj je kar nekaj kmetij odvisnih od planin. AS Divača je edina, kjer mladi ne kažejo prav nobenega zanimanja. G. Dolenc pravi, da je možnosti sicer veliko, Slovenija je zelo bogata z lesom. Potrebno je urediti stvari in poiskati alternative, ki bodo zanimive tudi za mlade.

Na točki, kjer govorim o medgeneracijskem prepadu pa se mi zdi vredno omeniti še dejstvo, koliko so večinoma stari interesenti za bivanje v ekološki vasi Keimblatt. Morda v nasprotju s pričakovanji, a v glavnini so to starejši ljudje in pa mlajša generacija (med 20 in 30 let). Ena izmed možnih razlag je, da so starejši pač bolj navajeni skupnega načina življenja in vidijo v taki skupnosti ekvivalent življenju, ki so ga navajeni iz mladih let, zagotovo pa jim življenje v taki skupnosti nudi tudi določeno mero varnosti. Mladi pa se morda spet začenjajo zavedati, kaj takšen način življenja lahko prinese in da pomeni alternativo življenju, ki ga živijo njihovi starši.

5 ZAKLJUČKI

Iz analiziranih primerov je razvidno, da se skupno pojavlja v mnogih različnih oblikah ter da so pobude za nastanek skupnosti sicer raznovrstne, vendar pa je pogosto prisotna določena nuja, ki ljudi spodbudi, da se zavzamejo in organizirajo. V primeru AS je ta nuja izvirala iz potrebe po zadovoljevanju najbolj osnovnih človekovih potreb, na Veliki Preski pa so uvideli poslovno priložnost, ki združuje tradicionalno s sodobnim. Ne glede na to od kod prihaja pobuda in kakšno obliko skupnost zavzame, pa so v vseh skupnostih prisotni določeni elementi.

Če začnem na začetku; nastanek katerekoli skupnosti je posledica nuje ali vizije. Skupnosti ne nastajajo kar tako, da bi bile same sebi namen, v primeru da posamezniki ne bi verjeli, da lahko skupaj dosežejo več, zagotovo ne bi oblikovali skupnosti. Skupnost in sodelovanje v njej namreč predstavlja določeno zavezo. Če nekdo ve, čemu se zavezuje, zakaj se zavezuje in kaj bo od tega imel, je pripravljenost za sodelovanje večja.

Ko se posamezniki odločijo, da bodo oblikovali skupnost, se oblikuje notranja struktura skupnosti. Razdelijo se naloge, pomembno je, da vsak ve, kakšne so njegove pravice in dolžnosti. V primerih organizacije »od spodaj navzgor« posamezniki v zelo različnih okoljih oblikujejo pravila in norme, ki jim omogočajo, da so vsi deležni enakih koristi vira oz. skupnega, ki ga delijo. Stalen kontakt med člani skupnosti ter povezanost kot posledica zaveze skupnemu cilju in namenu se odrazita v ogromnem socialnem kapitalu teh skupin; pravzaprav je ravno ta eden ključnih dejavnikov, ki omogoča, da se posamezniki s skupnimi interesi organizirajo v nekatere institucije, ki nato uspešno gospodarijo in ravnajo s skupnim.

Za uspešnost skupnosti čez daljše časovno obdobje je ključno spoštovanje oblikovanih pravil ter medsebojno zaupanje članov. Ena izmed večjih preprek za uspešno delovanje skupnosti so heterogeni interesi članov. Zato je pravila včasih težko uskladiti, vendar je ravno to ena izmed najpomembnejših stvari. Če člani skupnosti verjamejo v pravila in so jih tudi sami oblikovali, je verjetnost, da bodo ta pravila kršili, manjša. Dilema, ki pa se pojavi v povezavi s sicer delujočimi pravili, pa je, ali je mogoče oblikovati pravilo, ki bo še boljše od delujočega? Kdaj so pravila zares optimalna za dano situacijo?

Poleg samoiniciative, ki je v preučevanih primerih bistvena, se v celotno sliko vključujejo tudi država oziroma državne institucije. Predvsem kadar gre za koriščenje virov v manjših obsegih, imajo lokalni prebivalci navadno boljše znanje in poznavanje vira ter spreminjanje njegove količine in odzivanje na spremembe kot državne institucije, ki skrbijo za vire na ravni države in podajajo smernice. Konstruktivni dialog med lokalnimi skupnostmi in državnimi institucijami bi se lahko odrazil v dolgoročno dobrih rešitvah in uspešnem gospodarjenju s skupnim. Država bi uskladila plane in politike skupaj s tistimi, ki vire neposredno koristijo, skupnosti bi imele nekaj več

avtonomije, viri pa bi bili smotrno upravljani. Slovenija je majhna, a raznolika, zato morda ni smiselno iskati univerzalne rešitve, ki bi jo lahko aplicirali na vse primere skupnega in njegove rabe; raje posvetimo pozornost vsakemu posameznemu primeru znotraj določenega pravnega okvirja.

Hardin G. (1968) je zapisal, da je obstoj skupne lastnine upravičen samo v primeru majhne gostote prebivalstva, Olson M. (1994) pa zagovarja stališče, da skupna korist ni zadostna motivacija za oblikovanje skupnosti. Nasprotno z njunimi prepričanji v diplomskem delu potrdim dognanja Ostrom E. (1990), da ljudje smo zmožni sodelovati v skupnosti in upravljati z nečim, kar ni last izključno enega posameznika, v kar verjamem tudi sama. Novo nastajajoče skupnosti so pokazatelj, da želja po spremembah je prisotna med ljudmi in da pravzaprav ni potrebno veliko, da se projekti izpeljejo, sploh, če je vizija jasna in če so ljudje predani. Člani društva Skupnostni urbani eko vrt so z načinom sprejemanja pravilnika društva primer, da je heterogene interese v imenu skupnega cilja mogoče uskladiti, AS pa dokaz, da se s skupnim da upravljati čez daljše časovno obdobje.

Kvantitativne raziskave lahko nedvomno veliko pripomorejo k iskanju rešitev za okoljske probleme. Ravno zato ker smo ljudje eden izmed glavnih akterjev, tako pri ustvarjanju okoljskih problemov, kot pri spopadanju z njimi, je ključno, da v naravovarstvenih raziskavah ne spregledamo človeške komponente. To zahteva tudi določene prilagoditve v metodologiji, kar sem poskusila osvetliti tudi sama v tem diplomskem delu. Ne morem trditi, da na temo upravljanja s skupnim ni primerne literature, navsezadnje je Ostromova, ki nedvomno spada med najaktivnejše raziskovalce na tem področju, za delo s to tematiko prejela Nobelovo nagrado. Res pa je, da raziskav, sploh v slovenskem prostoru, ni veliko (vsa dela, ki se ukvarjajo s tovrstnimi raziskavami na določenem mestu izpostavijo tudi vrzel v strokovni literaturi), vprašanj pa je mnogo. Na nekatera sem uspela odgovoriti sama, vendar pa v obsegu tega dela nikakor nisem pokrila vseh vidikov te tematike, ki je nikakor ni mogoče enoznačno opisati, prav tako kot tudi razvoj skupnosti poteka čez daljše časovno obdobje, kot je nastajala ta diplomska naloga. Kljub vsemu sem odgovorila na vprašanja, ki sem si jih na začetku postavila, kot sem tudi dobila odgovore na določena vprašanja, ki so si jih zastavili drugi raziskovalci te tematike v Sloveniji. Na določene odgovore pa bo potrebno še počakati, npr. do začetka delovanja ekološke vasi Keimblatt ali do razrešitve postopkov v AS. Prav tako so za postavitev zanesljivega modela skupnostnega delovanja nujno potrebne dodatne raziskave, vključitev čim več različnih vidikov in preučitev dodatnih primerov, saj premalo informacij lahko vodi do napačnih interpretacij in zaključkov.

6 VIRI IN LITERATURA

7 billion people. 7 billion people I 7 billion actions. <http://www.7billionactions.org/data> (pregledano 6.6.2012)

Anko B. 2009. Pojem trajnosti in razvoj ideje. V: Berilo o trajnosti. Bogataj N. (ur.). Ljubljana, Založba ACS: str. 9-12

Bogataj N. 2012. Model delovanja slovenskih agrarnih skupnosti. V: Soupravljanje naravnih virov: vaške skupnosti in sorodne oblike lastnine in skupnega upravljanja. Rodela R. (ur.). Wageningen, Wageningen University and Research Centre: str. 23-37

Carson R. 1972. Nema Pomlad. Ljubljana, Državna založba Slovenije

Catton R.W. 1987. Zmogljivost okolja in meje svobode. *Teorija in praksa*, 24, 3-4: 491-505

Cerar G., Kliner P., Papež M. 2011. Prihodnost agrarnih skupnosti. *Zelena dežela*, 102: 7-10 (dostopno na http://www.kgzs.si/Portals/0/Dokumenti/glasilo/ZD102_w.pdf; pregledano 3.4.2012)

Cevc T. 1987. Velika planina: življenje, delo in izročilo pastirjev. Ljubljana, DZS: Inštitut za slovensko narodopisje Znanstveno raziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti

Dolenc I. 2012. Ustni vir. Divača, 15.5.2012.

Eko vrt. 2012. <http://ekovrt.si/wp-content/uploads/2012/05/Pravilnik-o-delovanju-skupnostnega-urbanega-eko-vrta.pdf> (pregledano 24.7.2012)

Funch F. 1995. <http://www.worldtrans.org/essay/holarchies.html> (pregledano 6.9.2012)

GEN (Global Ecovillage Network). 2012. <http://gen.ecovillage.org/ecovillages/whatisanecovillage.html> (pregledano 9.8.2012)

Gregorčič M. 2009. Socialna ekologija in inovativni primeri trajnostnega razvoja. V: Za manj negotovosti: aktivno državljanstvo, zdrav življenjski slog, varovanje okolja. Gaber S. (ur.). Sardoč M., Strel J., Lukšič A. (sour.). Ljubljana, Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani: str. 263-275

Hardin G. 1968. The tragedy of the Commons. *Science*, 162: 1243-1248

IUCN/UNEP/WWF. 1991. Caring for the Earth. A Strategy for Sustainable Living. Gland, Switzerland. (Slovenska izdaja: Anko B. 1993. Skrb za Zemljo: Strategija za življenje po načelu trajnosti. Ruše, ARAM: str. 207)

Keimblatt. 2012.

http://www.keimblatt.at/cms/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=33&Itemid=37&lang=en (pregledano 9.8.2012)

Kenda A. 2012. Ustni vir. Tolmin, 12.9.2012.

Kirn A. 2007. Meje rasti in meje privatizacije. *Teorija in praksa*, 44, 3-4: 419-430

Kladnik D. 1999. Leksikon geografije podeželja. Ljubljana, Inštitut za geografijo: str. 268

Kos J. 2012. Ustni vir. Velika Preska, 26.4.2012.

Lipušček Miklavič A. 2012. Ustni vir. Kobarid, 12.9.2012.

Meadows H.D., Meadows L.D., Randers J., Behrens III W.W. Meje rasti. Ljubljana, Cankarjeva založba.

Melik A. 1950. Planine v Julijskih Alpah. Ljubljana, Slovenska akademija znanosti in umetnosti

Mesec B. 1998. Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu. Ljubljana, Visoka šola za socialno delo

Münkenwarf S. 2012. Ustni vir. Elektronska pošta, 17.4.2012.

Olson M. 1994. The logic of collective action: Public goods and the theory of groups. 15. izdaja. Združene države Amerike, Harvard University Press.

Ostrom E. 1990. Governing the commons: the evolution of institutions for collective action. – (Political economy of institutions and decisions). 1. izdaja. Združene države Amerike, Cambridge University Press.

Petek F., Urbanc M. 2007. Skupna zemljišča v Sloveniji. *Geografski vestnik*, 79, 2: 41-62

Polšnik. 2012. <http://www.polsnik.si/obvestila/aktualni-utrinki/ks-pol%C5%A1nik-sodeluje-na-evropskem-nate%C4%8Daju-za-obnovo-vasi-2012.aspx#.UEIDFcUINn8> (Pregledano 7.5.2012)

Rodela R. 2012. Uvod v skupno lastnino in skupno upravljanje naravnih virov. V: Soupravljanje naravnih virov: vaške skupnosti in sorodne oblike lastnine in skupnega upravljanja. Rodela R. (ur.). Wageningen, Wageningen University and Research Centre: str. 11-20

Šprajcar M. 2012. Slikano na terenu.

Torkar G., Zimmermann B., Willebrand T. 2011. Kvalitativno intervjuvanje na področju raziskovanja družboslovnih vidikov naravovarstva. *Varstvo narave*, 25: 39-52

Uradni list RS št. 27I/1991, str. 1093: Zakon o denacionalizaciji

Uradni list RS št. 5/1994, str. 233: Zakon o ponovni vzpostavitvi agrarnih skupnosti ter vrnitvi njihovega premoženja in pravic

Urbane brazde, 2012a. <http://brazde.org/2012/urbano-vrtnarstvo/kulturni-potencial-urbanih-vrtov-zvisuje-zaznavne-kvalitete-prostora-v-mestu/> (pregledano 24.7.2012)

Urbane brazde, 2012b. <http://brazde.org/category/urbano-vrtnarstvo/> (pregledano 24.7.2012)

Vilfan S. 1996. Zgodovinska pravotvornost in Slovenci. Ljubljana, Cankarjeva založba

Vogrinc J. 2008. Kvalitativno raziskovanje na pedagoškem področju. Ljubljana, Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani

Vojvoda L. 2012. Ustni vir. Bohinjska Bistrica, 25.4.2012.

Wikipedia, 2012. <http://en.wikipedia.org/wiki/Ecovillage> (pregledano 9.8.2012)

Zbašnik Senegačnik M. 2011. Pasivna hiša. V: V poslanstvu dreves. Kos J. in Mulej L. (ur.). Ljubljana, Center za zunanjo ureditev: str. 38

Zonta M. 2012. Ustni vir. Maribor, 23.7.2012.

Žontar J. 2005. O sosekah na Gorenjskem. V: Otorepčev zbornik. Darja M. (ur.). Ljubljana, ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa: str. 271